

רשימת ערכי המפתחות

אנשי כנסת הגדולה	אב ואם - בן ובת
אסמכתא	אבות (מסכת)
אפיקורוס	אברהם אבינו
ארון הברית	חיי
ארפכשד	מדריגותיו
ארץ ישראל	אבשלום
אשה	אגריפס המלך
"אל תרבה שיחה עם האשה"	אדם - איש
הסתכלות באשה	אהבת לרעך כמוך
בבלי (תלמוד)	דינים שונים העוסקים בהיחס לחבירו
בו תדבק	דיני ואהבת לרעך כמוך וציורים שונים
בושת	שנזכר בהם ואהבת לרעך כמוך
בחירה	האומר דבר בשם אומרו
בטחון	שלא לבזות ואונאת דברים
ביקור חולים	שנאה, נטירה
בית הכנסת	המלביץ פני חבירו ברבים
בית הכסא	המכנה שם לחבירו
בית המדרש	אהל מועד
בית המקדש	אהרן הכהן
בנין בית המקדש, והכלים	אזיר
עשרה נסים	אוכל - אכילה
מורא מקדש	אונאה
בית המרחץ	אונס
בכור אדם	אחאב
כלעם	אחז המלך
כמה	אחיו הגדול
בנות צלפחד	אחיך
בני לוי	אחיתופל
בעלי חיים	אין איסור חל על איסור
בעלי תשובה	אין ספק מוציא מידי ודאי
ברוך בן נרי'	אלדד ומידד
בריאת העולם	אלקנה

רשות נשיא וריש גלותא	ברכות
"אל תהי דין יחידי"	ברכת הגומל
דיין שטעה	ברכת התורה
הכה של דיין לדון בעל כרחו של הבעל	ברכת המזון
דין	ברע מלך סדום
הוראה ופסק דין	ברשע מלך עמורה
הניאל	בשר
הוראה	בת קול
הפקר ב"ד	גוי - בן נח
הקדש	מדריגתו
הרהור	חיובים כלפיו
השגחה	מצותיו
זכרי' הנביא	גיחזי
זמן	גלגל
זקנה	גלות
זקנים	גניבה וגזילה
זרובבל	בענין אם צריכים מעשה, נוסף על קנין
חבר	הלאו
חגי זכרי' ומלאכי	פרוטה
חדש - עומר	גונב או גוזל על מנת להחזיר
חובל	גניבת נפש
חזיר	גר תושב
חזן	דגים
חזקיהו המלך	דואג האדומי
חינוך	דוד המלך
חכמת יון	דור המדבר
חלה	דורות הראשונים
חנוני	דיבור
חנופה	סוגי דיבור ודיניהם
חנני' מישאל ועזרי'	קיצור ולשון נקי'
חסד	דיבורו של חכם
חסיד	דיינים
חשמונאים	כללי
חתן וכלה	המצוה לדון
טבח	איך דנין
יהודע הכהן	דין פרוטה כדין מאה מנה
	"לא תגורו מפני איש"

אביו רשע	יהויקים המלך בן יאשיהו
כיבוד אב ומצוה לעשות	יהושע
בנו והוא רבו	יהרג ובל יעבור
מלך	יואב בן צרוי'
כישוף	יוכבד
כלב בן יפונה	יום טוב
כתב - על פה (דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם על כתב)	שמחת יום טוב
לבלר	חול המועד
לחם הפנים	יום כיפור
לילה	יוסף
לפני עור לא תתן מכשול	יחזקאל
לקט שכחה ופאה	יין
לשון הקודש - שאר לשונות	ילפותות
לשון הרע	הסכמת ב"ד הגדול להדרשה
מגלה פנים בתורה	כללים שונים
מדות	אסמכתא
כללי	יעקב אבינו
ביישנות ועזות	יפת
גאווה וענוה	יצחק אבינו
ישר	יקטן
כעס	יראת שמים
ליצנות	ירבעם
פרישות	ירושלים
קנאה	ירושלמי
שמח בחלקו - שונא מתנות	ישעיהו
מדת סדום	ישר
מומר	כהונה
מוסר (לגוים)	כללי
מזבח	מתנות כהונה
מזוזה	וקדשתו
מזיק	כהן גדול
מחטיא את הרבים	כללי
מחילה	כבוד כהן גדול
מחלוקת	כבודו נגד כבוד אחרים, קדימתו לאחרים
מילה	כושן רשעתים
מיתות בית דין	כיבוד אב ואם
מלאך	כבוד ומורא
מלאכי	משל אב או משל בן
	מחילת האב

הכשר הנביא	מלבין פני חבירו ברבים
דינים שונים הנוהגים בו	מלוה
נגעים	גדר החיוב תשלומין
נדרים	מהות ואופן התשלומין
נוב וגבעון	מלחמה
נוב עיר הכהנים	מלך
נזירות	כללי
נח	הכשרים למלכות, והתנאי של יהודה ושל
נחמיה	בית דוד
נחש	מינוי וסילוק מלך
נידוי, חרם	גדלהו משל אחיו
נישואין - בענין מצות נישואין	כבודו ומוראו
נסים	מחילה על כבודו
נער	כבודו נגד כבוד אחרים, וכן קדימתו
נקמה	לאחרים
נשיא הסנהדרין	מורד במלכות
מהותו	זכותי המלך
התנאי של שבט יהודה	התפקידים של המלך
דינים שונים הנוהגים בו	מלך עכו"ם
נתין	ממזר
סדום	מנוח
סוכה	מנורה
סופר	מנשה המלך בן חזקיהו
סכנה	מעקה - לא תשים דמים בביתך
סמיכה להוראה	מעשר
סנהדרין	מצוות
סנחריב	מצורע
עבד כנעני	כללי
רכישת עבדים	נשיא שנצטרע
מדריגת עבד כנעני ומהות העבדות	מקח טעות
לעולם בהם תעבודו	מרדכי
עבירות	משה רבינו
כללי	משה ואהרן
דרישה וחקירה	מיתתו
פסול רשע	משכן
עולם הבא	משפט
אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל פגיעה	מתנה
בתורה או בלומדי"	נבוכדנצר
אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל	נביא
השקפותיהם	מהות נבואה

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם למקום	אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם לחבירו	אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עניני ערוה.
עומר (מנחת עומר)	עונשים	עוסק במצוה פטור מן המצוה
עושה מעשה עמך	עושק	עזרא
עזות	עינוי הדין	עלי הכהן
עזרא	עם הארץ	עמיתך
עמרם	עמיתך	עמרם
עקירת דבר מן התורה	ערכות	ערכות על חוב
ערכות	ערי מקלט	עריית
עריית	עשה דוחה לא תעשה	עתניאל
עשה דוחה לא תעשה	עתניאל	פורך עול
עתיניאל	פורך עול	פיקוח נפש
פיקוח נפש	פלגש	פנחס
פלגש	פנחס	פסולי עבודה - ערל
פנחס	פסולי עבודה - ערל	פרו ורבו
פרו ורבו	פרנס	פרנס
פרנס	פרעה	פרעה
פרעה	צדיק	צדיק
צדיק	צדקה	צדקה
צדקה	כלל	כלל
כלל	שיעור הנתינה	שיעור הנתינה
שיעור הנתינה		
גביית צדקה		
סוגים שונים של עניים		
ציבור		
כללי		
פורש מן הציבור		
ציצית		
צער		
קבורה		
קדיש		
קדשים		
קוסם		
קידוש וחילול השם		
קידושין		
קידושי עבירה		
קיום מצות		
כללי		
עוסק במצוה פטור מן המצוה		
קץ		
קרבן שעיר נשיא		
קרות הגבר		
קרח		
קריאת התורה		
קריאת שמע		
מהות המצוה		
דיני הקריאה		
קריעה		
ראובן		
ראש ישיבה		
רב ותלמיד		
מורה הלכה בפני רבו		
הלימוד לתלמידים		
כבודו ומוראו של הרב, ומחילה על כבודו ומוראו		
כבודו ומוראו		
רוצה		
רחבעם בן שלמה		
ריבית		
מלוה לעבד ועכו"ם		
חומרת הלאו		

שכר שכיר	ריש גלותא
שלום	כללי
שלח (בן ארפכשד)	הפקרו הפקר
שם	רמב"ם
שם בן נח	רפואה
שמות קודש	רש"י
שמחה	רשע
שמיטה - יובל	שאוּל המלך
שמן המשחה - משיחה	שבויים (פדיון שבויים)
שמעון הצדיק	שבועה
שמעי בן גרא	שבועת ביטוי
שנאה	שבע בן בכרי
שקר	שבת קודש
שתי הלחם	מנהגים
תוכחה	נוסח התפילה וקידוש
תורה	"ודבר דבר"
כללים ויסודות במהות התורה ולימוד	מלאכת שבת
תורה	שולחן
דיני מעשה הלימוד	שומע כעונה
כמה ומתי ללמוד	שופטים
לימוד תורה לעומת עיסוק בפרנסה	שילה
ללמוד תורה ומצוה לעשות	שילוח הקן
ממי, ועם מי, ללמוד, ואיך ללמוד	שינה
ביטול תורה	שיעבוד
הלומד שלא לשמה	מהות שיעבוד
הנהגה או מתפרנס מדברי תורה	שיעבוד הגוף ושיעבוד נכסים
שכחת התורה	שיר השירים
לכבד את התורה, וכן ספרי קודש	שכחה
מעלות לומדי	שכירות
מתן תורה	שכר ועונש
תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה	כללי
תחיית המתים	עונשים שונים
תלמיד חכם	חישוב לעשות מצוה ונאנס נותנים לו שכר כאילו עשה.
כללי	
כבוד תלמיד חכם	"הוי זהיר במצות קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות"
תלמיד חכם וכהן גדול מי עדיף	כרת וערירי ומיתה בידי שמים
תלמיד חכם ומלך מי עדיף	

תרומות ומעשרות
תרי"ג מצות
תשובה
תשעה באב

תנאים ואמוראים
תנ"ך
תפילה
תפילין

מפתחות

אב ואם - בן ובת

בענין כיבוד אב ואם, עי' בערך כיבוד אב ואם.

בענין חינוך למצות, עי' בערך חינוך.

שאסור לבייש את בנו בחנם.

ק"ג.

ללמד את בנו תורה או ללמדו אומנות.

קכ"ה (קטע "והנה בקידושין").

בענין אם צריך ללמד את בנו רק חמשה חומשי תורה או האם גם נביאים וכתובים.

שכ"ב.

אבות (מסכת)

בענין למה נקראת אבות.

פתיחה א'.

בענין למה נסדרה בסדר נזיקין.

פתיחה ב'.

שפרק ו' אינו משניות אלא ברייתות ממס' כלה רבתי.

פתיחה ג' סק"ד.

דברי הבאר שבע הקשים שלא נזכר באבות שום דין, ודברי הר"ב שמס' אבות אינה מיוסדת על פירוש מצות התורה אלא כולה דברי מוסר.

פתיחה ד' ובההערה שם.

"האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי דאבות".

פתיחה ב', פתיחה ו', קי"ט סק"א, רכ"ד.

המנהגים השונים בענין אמירת פרקי אבות בשבתות.

פתיחה ג'.

שכשאומרים פרקי אבות כדרך שאנו

אומרים אותם בשבת במנחה הרי זה נקרא לימוד וצריכים לברך ברכת התורה.

פתיחה ג' סק"א.

דברי הרמ"א שאסור לאומרו בערב תשעה באב שחל להיות בשבת אחרי חצות.

פתיחה ג' סק"א.

בענין למה מתחילים עם "כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב", ומסיימים עם "ר"ח בן עקשיא אומר וכו'".

פתיחה ד'.

בענין אם פירוש רש"י על מס' אבות הוא באמת מרש"י.

פתיחה ה'.

אברהם אבינו

חיי

"עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם".

רנ"ב - רנ"ד.

בענין איך נשא את שרה אם לא ראה אותה ("הנה נא ידעתי וגו'") הלא אסור לקדש אשה עד שיראנה.

שט"ז.

בענין שלא שיבר צלמים בארץ ישראל.

רנ"ב.

מדריגותיו

"עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם".

רנ"ב - רנ"ד.

בענין מה שהדריך דורו בתשובה, ותיקן כל מה שקלקלו.

רנ"ד.

ביאור מדויגת אאע"ה לעומת שם ועבר
וארפכשד ושלח ויקטן.

רנ"ב.

בענין אם אברהם קיים כל התורה רק לאחר
שמל.

שט"ז.

בענין אם האבות קיימו כל התורה רק
בארץ ישראל.

שט"ז.

אבשלום

בענין אם הי' לדוד דין מלך בברחו מפני
אבשלום, עי' בערך דוד המלך.

דברי הרד"ק בענין איך גזר הקב"ה על
אבשלום שישכב עם פלגשי אביו.

*' סקי"ב בההערה.

אגריפס המלך

בענין מה שאגריפס המלך עמד וקיבל את
הספר תורה בשעת הקהל וקרא מעומד
ושבחוהו חכמים כי הי' מותר לו למחול
על כבוד מלך כי הי' לצורך מצוה (סוטה
דף מ"א).

שמ"ח סק"א בההערה.

בענין מה שנתחייבו כלי' על שהחניפו לו
(סוטה דף מ"א).

ל"ו סק"א.

אדם - איש

שאדם נחשב עולם קטן.

רפ"ח.

דברי ר"ת ש"אדם" פירושו רק ישראל, אבל
"האדם" פירושו גם גוי.

ס"ז (קטע "והנה בב"ק").

דברי רבינו גרשום שגם אם מצערים בן
אדם יש כאן האיסור של צער בעלי חיים,
ושזהו הטעם למה יש איסור של עינוי
הדין.

רפ"ט.

"אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים".
מ"ג (קטע "ברם צע"ק").

אהבת לרעך כמוך

עי' בערך מחילה - מחילת עונות לחבירו.

עי' עוד בערך שלום.

עי' עוד בערך מדות.

בענין הדין של "ברור לו מיתה יפה"
בחיבי מיתות בית דין, עי' בערך מיתות
בית דין - ברור לו מיתה יפה.

בענין היחס לבני אומות העולם.

ק"מ.

דינים שונים העוסקים בהיחס לחבירו

שיטות הראשונים והאחרונים בענין החיוב
לדון לכף זכות.

ל"א, ל"ב, שע"ז.

בענין המדה שלא לגלות סוד ומתי יש בזה
איסור גמור.

ע"ו.

בענין מה שהמתכבד בקלון חבירו אין לו
חלק לעוה"ב, ובענין אם איירי רק בפניו.

צ"א, קמ"ד (קטע "והרמב"ם
בפ"ג").

בענין "נותן חתנו בארץ החיים".

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע"), רמ"א.

"אל תרצה את חבירך בשעת כעסו וכו'".

רכ"ח - רל"ג.

דיני ואהבת לרעך כמוך וציורים שונים שנוכח בהם ואהבת לרעך כמוך

בענין שכל הדינים המעשיים שהוזכרו
בחז"ל משום ואהבת לרעך כמוך הרי הם
מהתורה ולא רק מדרבנן (ולא אמרינן
שהפסוק קאי רק על הרגשת הלב).

צ' ובההערה.

שיהי ממון וכבוד חבירך חביבים עליך

כשליך הוא בכלל מצות ואהבת לרעך כמוך.

צ"ו, צ"ו.

ספיקת הפמ"ג אם יש מצות ואהבת לרעך כמוך כלפי עבד כנעני.

כ"ו סק"א (קטע אחרון).

דברי האדר"ג שאין מצות ואהבת לרעך כמוך כלפי מי שאינו עושה מעשה עמך.

צ"ה (קטע "והנה באבות")

ובהערה האחרונה שם.

דברי ההגהות מיימוניות שאין מצות ואהבת לרעך כמוך כלפי אדם רשע שאינו מקבל תוכחת.

צ"ה בהערה הראשונה.

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולבזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך.

קנ"ג*.

האומר דבר בשם אומרו

בענין האומר דבר בשם אומרו.

פרק ראשון ב' סק"ה, שפ"ד - שפ"ז.

שהאומר דבר שלא בשם אומרו עובר על אל תגזול דל כי דל הוא.

פרק ראשון ב' סק"ה, שפ"ד, שפ"ז.

שהיכא שלא אמר בשם אומרו, אבל גם לא אמר בשם עצמו, אלא אמר ששמע מ"אדם אחר", אינו עובר על אל תגזול דל.

שפ"ד.

בענין המתגנב מאחר חבר והולך ושונה פרקו.

שפ"ז.

בענין מתי מותר לשקר ולומר בשם אדם גדול דבר שלא שמע ממנו.

שפ"ג סק"ב.

בענין כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו (ומהרש"א).

שפ"ד.

שלא לבזות ואונאת דברים

גדרי הלאו של לא תשא עליו חטא, והלאו של אונאת דברים: מה נחשב אונאה.

קמ"ז סק"ג, ק"פ.

בענין אם מי שמבזה בדרך ליצינות עובר באונאת דברים או לא תשא עליו חטא.

ק"פ (קטע "עוד").

דברי הרמ"א שאם הכלים בחזרה כדי להנצל מגידופין נוספים אין עבירה בידו.

נ"ד (קטע "והנה הרמב"ם"), ק"פ (קטע "ברם").

דברי החינוך והסמ"ע שאם חרפו אותו ונתרגז וחירף בחזרה אע"פ שאין זה מדת חסידות אבל אין עבירה בידו.

נ"ד (קטע "והנה מדברי הסמ"ע").

"אל תהי בו לכל אדם".

ק"פ.

"הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות".

מ"ט.

שנאה, נטירה

"לא תשנא את אחיך בלבבך, בשנאה שבלב הכתוב מדבר".

צ"ג.

דברי החרדים שעוברים על הלאו ע"י שלא דיבר עמו ג' ימים מתוך שנאה.

צ"ד.

הגמ' בפסחים דף קי"ג ע"ב שמותר (או מצוה) לשנוא עוברי עבירה.

צ"ה.

שאם התרה לאדם בינוני ועבר, מותר לשנאותו ואינו צריך לתלות שמא עשה תשובה.

ל"א סק"ב.

שהשנוא חכמים ותלמידיהם אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ רבה").

בענין אם עוברים על לא תטור גם אם לא אמר לו כלום רק שנוטר בלבו.

צ"ג (קטע "והנה יש להסתפק").

אהבת הבריות.

ק"מ.

המלבין פני חבריו ברבים

בענין על איזה לאו עובר המלבין פני חבריו (לא תנונו, ולא תשא עליו חטא).

קמ"ז סק"ג.

בענין אם הלאו נאמר רק כשפניו משתנות, וכן רק ברבים.

קמ"ז סק"ד.

דברי רבינו יונה שהלבנת פני חבריו היא אביזרייהו דשפ"ד (דלא כתוס').

קמ"ז סק"א, קנ"ב.

בענין "המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעוה"ב".

קמ"ד (קטע "ובב"מ"), קמ"ז - קנ"ה.

הטעם למה המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ז סק"ב.

בענין אם רק מי שרגיל להלבין אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ח.

שרק המלבין אדם כשר אין לו חלק לעוה"ב.

קנ"ג*.

בענין כמה נחשב רבים.

קנ"ד.

בענין אם יש חיוב של יהרג ואל יעבור על הלבנת פני חבריו ברבים.

קמ"ז סק"א, קנ"ב.

בענין אם מותר לו להרוג את עצמו כדי שלא להלבין.

קנ"ב.

בענין מתי מותר להכלים בפני אנשים לשם תוכחה.

קמ"ז סק"ה.

בענין אם תשובה מועלת על הלבנת פני חבריו ברבים.

קמ"ט.

המכנה שם לחבירו

"המכנה שם רע לחבירו אין לו חלק לעוה"ב".

קמ"ד (קטע "ובב"מ").

עוד בענין המכנה שם לחבירו.

קמ"ז סק"ד, קנ"ג.

אהל מועד

ע"י בערך משכן.

אהרן הכהן

בענין מדתו של "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה".

מ' - מ"ב.

בענין שמשה ואהרן שקולים היו: הביאור כי משה הי' רבו ואהרן הי' אחיו הגדול, ועוד ביאורים. ובענין אם היו שקולים גם קודם מתן תורה.

ר"ט, ער"ב, רע"ו.

בענין למה לא זכה אהרן לראות את ארץ ישראל כמו שמשה זכה.

רל"ב.

אויר

דברי הרמב"ם שאויר העזרה הי' נח (צח) ולכן לא נצחה הרוח את עמוד העשן מאש המזבח.

רס"ב.

דברי הרמב"ן שנתמעטו שנות חיי אנשים כי נתקלקל אויר העולם.

רמ"ח.

אוכל - אכילה

דברי רבי מאיר בירושלמי ש"כל מי שהוא קבוע בא"י ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקודש וקורא את שמע בבוקר ובערב מובטח לו שהוא מחיי העולם הבא".

נ"ט סק"ב.

שגם מאכלים קלים וטובים מזיקים להאוכל מהם הרבה.

ר"מ.

בענין אם העושה את הדברים שמוזכרים בהוריות דף י"ג ע"ב שמשכחים את הלימוד, כגון אוכל ממה שעכבר אוכל, הרי הוא עובר בהלאו על שכחת התורה.

קל"א סק"ב.

בענין אם הדברים הנ"ל משכחים את התורה בדרך הטבע או בדרכים סגוליים.

קל"א סק"ב.

דברי הספר חסידים שהאוכל ממה שעכבר אוכל משכח גם דברים בטלים ולא רק דברי תורה.

קל"א סק"ב.

אונאה

בענין אונאת דברים, ע"י בערך אהבת לרעך כמוך - שלא לבזות ואונאת דברים.

בענין אם "אחיך" ממעט שמותר להונות עבד.

כ"ו סק"א (קטע "שוב ראיתי").

אונס

בענין אם חייבים להפריש מי שעובר באונס. ר' (קטע ראשון).

אחאב

בענין אם ה' לו דין מלך.

רט"ז (קטע "והנה נראה"), רכ"א סק"א (קטע "ועל פי דבריו" ולהלן שם) סק"ג.

בענין למה אין לו חלק לעוה"ב.

שט"ו (קטע ראשון וקטע "ברם").

דברי הרמב"ם בפיה"מ שנתקלקלה האמונה אצל אחאב.

רכ"א סק"א בההערה הרביעית.

אחז המלך

שאינן לו חלק לעוה"ב.

רכ"א סק"ב בההערה.

בענין מה שחזקיהו בנו גרר עצמותיו על גבי מטה של חבלים.

רכ"א סק"ב, שמ"ח סק"ב.

אחיו הגדול

בענין כבוד אחיו הגדול לאחר מיתת אביו ואמו.

ר"ט, ער"ב (קטע "מיהו קשה לי").

בענין אם יש חיוב כבוד לאחיו הגדול היכא שהקטן הוא רבו מובהק של הגדול, והיכא שהקטן אינו רבו מובהק אלא רבו שאינו מובהק או סתם חכם שהוא יותר גדול ממנו.

והדרך שמשה ואהרן שקולים היו כי משה ה' רבו ואהרן ה' אחיו הגדול (ועוד פירושים במה הכוונה שהיו שקולים). ובענין אם היו שקולים גם קודם מתן תורה.

ר"ט, ער"ב, רע"ו.

בענין כבוד אחותו הגדולה.

ער"ב (קטע "ועל כל פנים").

אחיך

בענין הגדר של אחיך.

צ"ה.

אחיתופל

בענין שאינן לו חלק לעוה"ב או משום מחטיא את הרבים או משום מאבד עצמו לדעת.

שט"ו (קטע "וי"ל שמקורו הוא" וקטע "וגם מאחיתופל").

שהי' אפיקורוס.

שאו משום ט"ו (קטע "ובפירוש המשניות").

עוד בענין שאין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד בהערה הראשונה.

"פעולתו אמת ועשה אותה של שקר".

שט"ו (קטע אחרון).

בענין מה שקרא אותו דוד המלך רבו, ולבסוף חבירו, ולבסוף תלמידו.

שמ"ז (קטע "והנה בסנהדרין"), שמ"ט.

אין איסור חל על איסור

שיטת הראשונים בנשבע לקיים את המצוה: האם נתמעט רק מקרבן, או האם גם ממלקות, או האם אפילו מאיסור שבועה.

קס"ה.

אין ספק מוציא מידי ודאי

דברי הירושלמי שאין ספק שלו מוציא מידי ודאי של חבירו (לענין הצלה).

ע"ד (קטע "ועיין עוד בחו"מ").

אלדד ומידד

הדעה שאלדד ומידד היו הזקנים שהאריכו ימים אחרי יושע.

פרק ראשון ד' סק"ג.

אלקנה

בענין אם אלקנה הי' מבעלי המסורה של התורה ואחד ממעתיקי השמועה.

פרק ראשון ד' סק"ד.

אנשי כנסת הגדולה

בענין מי היו אנשי כנסת הגדולה.

פרק ראשון ו'.

בענין אם היו בדור אחד או פזורים על כמה דורות.

ז'.

בענין אם קיבלו מחגי זכרי' ומלאכי או מיחזקאל או מברוך בן נרי' או מעזרא.

פרק ראשון ה'.

הדעה שכולם קיבלו מהנביאים כמו שעזרא קיבל מהנביאים.

ח'.

בענין דברי הרמב"ם שהיו בגדר בית דין [של עזרא] (דקשה דהא אין ב"ד יותר ממנין שבעים ואחד).

ז'.

ביאור מהותם הרוחנית של אנשי כנה"ג.

ז"א.

בענין שאנשי כנסת הגדולה תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר (מגילה דף י"ז ע"ב).

ז'.

אסמכתא

בענין "קרא אסמכתא בעלמא", עי' בערך ילפותות - אסמכתא

אפיקורוס

בענין דע מה שתשיב לאפיקורוס.

צ"ט, ק'.

ארון הברית

דברי הרמב"ן בספר המצות שעשיית הארון והכפורת ושימת הלוחות חשיב מצות עשה.

קצ"ד*.

הדרך ששימת הלוחות לתוך הארון לא היתה בגדר מצוה שהיו צריכים לעשות עם הארון, אלא הלוחות היו חלק מעצם הכלי.

קצ"ד*.

דברי הרמב"ן ודברי המשך חכמה ודברי הרש"ש שבבית שני לא הי' ארון כי לא היו לוחות.

קצ"ד*.

בענין אם כשעשו את הארון במשכן היו צריכים לכוון שהוא לצורך שימת הלוחות, ואולי גם לצורך שימת כל התורה בסוף המ' שנה.

קצ"ד, קצ"ד* (קטע ראשון).

ארפכשד

שהי צדיק.

רנ"ב (קטע ראשון).

ארץ ישראל

בענין מה שכלל ישראל נצטוו על ערבות (לפי רבי נחמי, ולפי רבי יהודה על נסתרות) רק בכניסתן לארץ ישראל.

קס"ט.

בענין אם מצות ישוב ארץ ישראל דוחה את הציווי של הרחק משכן רע.

ל"ה סק"א.

דברי רבי מאיר בירושלמי ש"כל מי שהוא קבוע בא"י ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקודש וקורא את שמע בבוקר ובערב מוכטח לו שהוא מחיי העולם הבא".

נ"ט סק"ב.

אשה

"אל תרבה שיחה עם האשה"

בענין "אל תרבה שיחה עם האשה".

כ"ז.

הטעמים למה.

כ"ז סק"א.

בענין אם יש על זה חיוב של יהרג ואל יעבור.

כ"ז סק"ב.

בענין אם לספר עם אשה מאחורי הגדר כשהעלה בלבו טינא הרי זה איסור דאורייתא או איסור דרבנן.

כ"ז סק"ב.

בענין אם מותר להרבות שיחה עם אשה פנוי.

כ"ז סק"ג.

בענין אם מותר להרבות שיחה עם האשה לצורך נישואין.

כ"ז סק"ג.

בענין באיזה סוג שיחה מהחמשה סוגי

שיחה שמנה הרמב"ם יש קפידא שלא להרבות בו עם האשה.

כ"ז סק"ד.

בענין "אין שואלין בשלום אשה".

כ"ז סק"ד (קטע אחרון).

הסתכלות באשה

שמותר להסתכל בפני אשה כדי לראות אם הוא רוצה לנושאה.

כ"ז סק"ג.

בבלי (תלמוד)

דברי הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שכל מה שזכר בתלמוד בבלי חייבים בו כל ישראל כי הסכימו על זה כל חכמי ישראל או רובם, והדרך שכוונתו היא לומר שממילא הי' להם בזה כח דוגמת הכח של סנהדרין הגדולה שפסקיהם מחייבים את כל ישראל.

פרק ראשון ב' סק"ו.

בו תדבק

ע"י עוד בערך חנופה, ובערך רשע.

בענין המצוה של ובו תדבק להדבק בת"ח.

כ"ג.

בענין היכא שהשתדל להדבק ולא הצליח האם קיים בזה את המצוה הנ"ל.

כ"ג סק"א סק"ב.

בענין "לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת"ח".

כ"ג סק"ג.

בענין אם יש מצוה להדבק לשנים במקום אחד.

כ"ג סק"ד.

בענין אם יש מצוה גם להדבק בת"ח שהוא כערכו או שהוא פחות ממנו.

כ"ג סק"ד.

בענין ש"כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו שכינה".

כ"ג סק"ה.

בית הכסא

דברי הר"ב שמואל ללמוד חכמת יון בבית הכסא (והבנת התיו"ט בדבריו שה"ה לספרי מינים, ותמיהת הרש"ש על הבנת התיו"ט). ג' סק"א (קטע אחרון).

בית המדרש

"ר"מ אומר כל מי שיש בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב". קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו"). שאסור לומר אפילו "לרפואה" בבית המדרש.

ג' (קטע אחרון).

בענין בית המדרש שבביתו. ש"ט.

בענין כניסה לבית המדרש בהכנעה וריצה, וכן בענין יציאה מבית המדרש. ש"נ.

שהאוכל פת עכו"ם אין אומרים שמועה מפיו בבית המדרש. שפ"ו סק"א.

בית המקדש

עיינ בערכים ארון, מזבח, מגורה, ושולחן.

בנין בית המקדש, והכלים

שיטת הרמב"ם שמצות בנין בית הבחירה כוללת גם עשיית הכלים, ושיטת הרמב"ן שעשיית הכלים אינן נמנות למצות בפני עצמן וגם אינן בכלל מצות בנין בית הבחירה (חוץ מעשיית הארון ושימת הלוחות שהיא שפיר נמנית למצוה בפני עצמה).

קצ"ד*.

שהמזבח והשולחן הם כנגד כהונה ומלכות. רי"ד.

בענין מי יבנה בית שלישי.

רס"ה ובהערה.

עשרה נסים

בענין העשרה נסים שבבית המקדש. רנ"ו - רע"א.

בענין היכא שהוא מתחבר לרשע ועובר על ובו תדבק, האם זה בגדר איסור עשה או האם זה רק בגדר ביטול עשה, וכמה נפ"מ בזה.

ל"ד סק"א (קטע "והנה לכאורה" ולהלן שם).

בושת

בענין אם המזיק אחראי היכא שלא הי' לו להניזק להתבייש.

ק"פ.

בחירה

בענין אם אפשר לאדם להרע לעצמו או להזולת בלי שיהי' נגזר עליו.

פ* סק"ז ולהלן שם.

בענין המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן בענין למה נענשו פרעה והמצרים וסנחריב ונבוכדנצר, הלא הי' נגזר על כלל ישראל.

ע"ט, פ* סק"ז (קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה").

בענין הכבדת לב פרעה.

קע"ז.

בטחון

בענין "לא תנסו את ה'".

רנ"ה.

בענין אם ללמוד תדיר ולבטוח בהקב"ה לפרנסתו.

קכ"ה, ק"צ.

ביקור חולים

הגמ' בנדרים שביקור חולים אין לו שיעור. ס'.

בית הכנסת

בענין כניסה לבית הכנסת בהכנעה וריצה, וכן בענין יציאה מבית הכנסת.

ש"נ.

נס שקרה בבית הכנסת בירושלים.

ער"ר.

קמ"ד בההערה הראשונה.

במה

שהנס שלא התליע בשר קודש בבית המקדש הי' נוהג גם במשכן שבמדבר, וכן בבמות, וכן בשילה, וכן בנוב וגבעון (ולכאורה גם בגלגל).
ר"ס.

בנות צלפחד

בענין ששקולות היו זו לזו.
רע"ב (קטע "ועי' ברש"י").
בענין איך הי' מותר להן להמתין ולסמוך על הנס שיולידו בגיל מבוגר.
רס"א בההערה הראשונה.

בני לוי

בענין אם הם היו הזקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע.
פרק ראשון ד' סק"ג.

בעלי חיים

דברי רבינו גרשום שגם אם מצערים בן אדם יש כאן האיסור של צער בעלי חיים, ושזהו הטעם למה יש איסור של עינוי הדין.
רפ"ט.

בעלי תשובה

בעל תשובה לעומת צדיק מעיקרא לענין: מעלתו, גודל שכרו, מציאת חן בעיני הקב"ה.
ק"ע.

ברוך בן נרי'

בענין אם קיבלו אנשי כנסת הגדולה את התורה מחגי זכרי' ומלאכי או מיחזראל או מברוך בן נרי' או מעזרא.
פרק ראשון ה'.

בריאת העולם

"בעשרה מאמרות נברא העולם וכו'" (אבות ה', א').
רמ"ד - רמ"ז.

בענין הנס של "ולא התליע בשר קודש מעולם": האם הי' נוהג רק בקדשי קדשים שנאכלים רק בהעזרה או האם הי' נוהג גם בקדשים קלים שנאכלים בכל העיר.
רנ"ט.

שהנס של "ולא התליע בשר קודש מעולם" בבית המקדש הי' נוהג גם בהמשכן שבמדבר, וכן בבמות ושילה ונוב וגבעון.
ר"ס.

בענין הנס שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים.
רס"א.

מורא מקדש

שאלו שפשטו ידיהם בזבול אין להם חלק לעוה"ב.
קמ"ד ובההערה החמישית.

בית המרחץ

עי' בערך בית הכסא.

בכור אדם

בענין אם בכור לעבודה הוא פטר רחם או ראשית אונו.

קכ"ה בההערה.

הדרך שגם לפני מכת בכורות הי' תלוי בפטר רחם, רק שלא היו מצווין אלא נהגו כן מעצמם.

קכ"ה בההערה.

בענין כהונת שם בן נח, ובענין מה שעבד עבודה אע"פ שלא הי' בכור.

קכ"ה ובההערה.

בלעם

"התאוה (מוציאה את האדם מן העולם) מבלעם. וכולם (גם קנאה וכבוד) היו בבלעם" (לשון הגר"א).

רמ"ב.

בענין בן כמה הי' במותו.

שי"ח.

שבלעם לא חי ולא נידון.

ק"מ, קמ"ז סק"ב, ק"פ.
דברי ר"ת ש"האדם" כולל גוי אבל "אדם"
אינו כולל גוי.

ס"ז (קטע "והנה בב"ק").

בענין אם גוי יכול לזכות לכתר תורה.

רי"ז, רי"ח.

דברי רבי מאיר שאפילו גוי שיושב ועוסק
בתורה הרי הוא ככהן גדול.

קכ"ה (קטע "והנה מזה"), רי"ז,
(רי"ח), ר"כ סק"ב.

שדברי הרמב"ם הידועים בסוף הל'
שמיטה ויובל כוללים גם גוי.

קכ"ה (קטע "והנה הרמב"ם"),
רי"ז (קטע אחרון).

חיוכים כלפיו

בענין אם יש חיוב לתת צדקה לגוי.

כ"ו סק"א.

בענין אם חייבים לדון גם גוי לכף זכות.

ל"ב סק"ד.

בענין מה שרבן יוחנן בן זכאי ה' מקדים
שלום אפילו לנכרי שבשוק.

ק"מ, רכ"ו.

בענין "אין כופלין שלום לנכרי".

רכ"ו (קטע "והנה עיין עוד").

בענין "מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל
וכו' מפני דרכי שלום".

רכ"ו (קטע "שוב ראיתי").

בענין אם יש איסור לבזות גוי.

ק"מ, קמ"ז סק"ב, ק"פ.

מצותיו

שעכו"ם שעוסק בתורה חייב מיתה חוץ
מלימוד השבע מצות בני נח דאותן מותר
להם ללמוד.

קכ"ה (קטע "והנה מזה"), רי"ז
(קטע ראשון), (ר"כ סק"ב).

דברי הרמב"ם בהל' מלכים שצריכים לכוף
על ד' מצות בני נח.

ק'.

הביאור ב"בראשית נמי מאמר הוא" (ר"ה)
דף ל"ב ע"א).
רמ"ד.

ברכות

ברכת הגומל

למה מברכים ברכת הגומל, אולי ניצל
בדרך מקרה ולא בהשגחה.

פ"א סק"ה (קטע "עוד צ"ע").

ברכת התורה

בענין המחלוקת אם מברכים ברכת התורה
על הרהור.

ק"י סק"א.

ברכת המזון

הדרך שרק המברך ברכת המזון בעצמו הרי
הוא מקיים ע"י הדברי תורה שבתוכה את
החיוב של דברי תורה בתוך הסעודה, אבל
לא היוצא בדרך שומע כעונה.

ק"ט סק"ב (קטע "והנה
החיד"א").

ברע מלך סדום

ביאור השם ברע.

ל"ג (קטע "והנה מרש"י" וקטע
"ובאמת" וקטע "ברם").

ברשע מלך עמורה

ביאור השם ברשע.

ל"ג (קטע "והנה מרש"י" וקטע
"ובאמת" וקטע "ברם").

בשר

"מרבה בשר מרבה רימה": בענין מתי
לאכול בשר, וכמה.

פ"א.

בת קול

בענין מהות בת קול.

שמ"ג.

גוי - בן נח

מדריגתו

בענין אם לעכו"ם יש צלם אלוקים.

בענין אם "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה" אמור גם על גוי בנוגע להוד' מצות.

ס"ז (קטע "והנה בב"ק" ולהלן שם).

בענין אם גוי מצווה על יראת שמים בנוגע לקיום הוד' מצות.

ס"ז (קטע "והנה בב"ק").

ספיקת הגמ' אם גוי מצווה על קידוש השם בנוגע להוד' מצות.

ס"ז (קטע "ברם נראה").

"ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתירן להם וכו', שאפילו מקיימין אותן אין מקבלין עליהן שכר וכו', אמרי אין מקבלין עליהן שכר כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה".

ס"ז (קטע "והנה בב"ק").

גיחזי

בענין שאין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד בהערה הראשונה.

בענין אם אין לו חלק לעוה"ב משום מחטיא את הרבים, או משום המעשה עם נעמן, או משום שקרא לרבו בשמו.

רמ"ב, שט"ו.

או משום שהי' אפיקורס.

שט"ו (קטע "ובפירוש המשניות").

או משום שלא הי' מודה בתחית המתים.

שט"ו (קטע "ועוד קשה").

שהי' בעל עין צרה, ופרוץ בעריות ולא הי' מודה בתחית המתים).

שט"ו (קטע "ועוד קשה").

"התאווה שהתאווה גיחזי לקחת ממון נעמן" הוציאה אותו מן העולם.

רמ"ב.

שהי' מאלו שאין מספיקים בידם לעשות תשובה.

שט"ו (קטע "וי"ל שמקורו בזה").

גלגל

שהנס שלא התליע בשר קודש בבית

המקדש הי' נוהג גם במשכן שבמדבר, וכן בבמות ושילה ונוב וגבעון, ולכאורה גם בגלגל.

ר"ס.

גלות

עי' בערך ערי מקלט.

גניבה וגזילה

בענין אם צריכים מעשה, נוסף על קנין

(דברי רש"י בב"מ דף י' ע"ב ד"ה גגו וכו') שלא סגי בקנין גניבה אלא צריכים גם מעשה.

פ"ח קטע אחרון).

בענין אם לזה ולא פרע עובר בלא תגזול.

פ"ח.

הלאו

דברי הספר חסידים שהגזול מחבירו ממון והשיב לו מיד וציערו מעט, עובר על לא תגזול ועל ואהבת לרעך כמוך.

ק"ג.

בענין מה שעל גזילת ואונאת יתום ואלמנה, וכן גזילת עני, יש עונש מיתה בידי שמים.

ס"ד סק"ד, רצ"ד.

שהאומר דבר שלא בשם אומרו עובר על אל תגזול דל כי דל הוא (אבל היכא שלא אמר בשם אומרו, אבל גם לא אמר בשם עצמו, אלא אמר ששמע מאדם אחר, אינו עובר על האיסור הנ"ל).

שפ"ד, שפ"ז.

פרוטה

בענין היכא שהוא גוזל חפץ ששוה מנה, האם הוא עובר רק פעם אחת בלא תגזול, או האם יש מנין לאוין כמנין הפרוטות שבו.

קס"ח (קטע "והנה שמעתי").

גונב או גוזל על מנת להחזיר

בענין גונב על מנת לשלם, על מנת להחזיר, על מנת למיקט, על מנת לשלם כפל. ק"ג.

גניבת נפש

בענין אם "אחיך" ממעט גונב עבד. כ"ו סק"א (קטע "שוב ראיתי בב"ק").

גר תושב

דברי הרשב"א שמוותר לתת מתנת חנם לגר תושב.

כ"ו סק"ג (קטע אחרון).

דגים

בענין אכילת דגים: מתי וכמה. פ"א (קטע "עוד אמרינן" ולהלן שם).

דואג האדומי

בענין שהי' רוצח ובעל לשון הרע ואין לו חלק לעוה"ב.

נ"ו (קטע "והנה יש להביא").

שהי' אפיקורס.

נ"ו (קטע "והנה יש להביא"), שט"ו (קטע "ובפירוש המשניות").

עוד בענין שאין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד בההערה הראשונה.

"פעולתו (של דואג) אמת ועשה אותה של שקר".

שט"ו (קטע אחרון).

דוד המלך

בענין דיני מלכי בית דוד, עי' בערך מלך.

שרוד התנהג כמלך והיו פורצים גדר כדי לעשות לו דרך גם לפני שמלך בחברון.

רט"ז בההערה השני' (קטע "מיהו עיין במה").

בענין אם הי' לדוד דין מלך בהששה חדשים שברח מפני אבשלום, ואם פקע,

האם זה הי' בגלל המרידה, או האם בגלל שנצטרע.

רט"ז ובההערה השני' (קטע "מיהו בגליון הש"ס" וקטע אחרון).

בענין אם הטעם למה באותם ששה חדשים שברח מפני אבשלום הי' דינו בכשבה ושעירה כהדיוט ולא בשעיר נשיא הרי זה משום דין מיוחד בשעיר נשיא (דהיינו משום משום שחסר התנאי של אין על גביו אלא ה' אלוקיו) ואין מזה ראי' שפקע ממנו הדין מלך, או האם הי' בגלל שפקע ממנו או דין מלך.

רט"ז בההערה השני' (קטע אחרון).

הדרך של האבני נזר שלא הי' לדוד דין מלך לפני שקיבלוהו, כי צריכים קבלה, ולכן הוצרך לעוד משיחה מיהודה וישראל לאחר שקיבלוהו, רק שהועילה מה ששמואל משח אותו כדי לחייב את כלל ישראל להמליכו. והשגת בנו של האבני נזר דא"כ למה לא הוצרך לעוד משיחה לאחר המעשה של אבשלום. וכתב דרך אחרת, והיינו שהי' מלך מיד ואין צריכים קבלת העם, ולכן לא הי' זקוק לעוד משיחה אחרי אבשלום, וכל המשיחות שנמשח אחרי שנמשח משמואל היו לפרסומי מילתא לחוד, רק שכל זמן שהי' שאול חי לא היתה מלכותו באיתגליא ומש"ה לא היו נחשבים מורדים במלכות.

רט"ז בההערה השני' (קטע "ועיי' באבני נזר" וקטע אחרון).

הדרך שמשחה מועילה על אח"כ אפילו כשאינה מועילה על עכשיו, והוצרך דוד לעוד משיחה אחרי מות שאול רק מפני המחלוקת.

רט"ז בההערה השני' (קטע אחרון).

דברי האלשיך והרלב"ג והחינוך על מה שאמר דוד "ה' אמר לו קלל".

פ* סקי"ב.

בענין מה שקרא לאחיתופל רבו, ולבסוף קרא אותו חבירו, ולבסוף קרא אותו תלמידו.

שמ"ז.

דור המדבר

בענין מה שנגזר על דור המדבר שגם לא יראו את ארץ ישראל ולא רק שלא יבואו. רל"ב סק"א.

דברי האור החיים שמאז שחטאו במרגלים הי' צפוי שידרדו עד כדי גזירה של חורבן בית המקדש. רל"ב סק"ג.

דורות הראשונים

המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן אם רק אלו שנזכרו בפרשיות בראשית ונח האריכו ימים כל כך, או האם כל האנשים אז היו חיים כל כך. רמ"ח.

"עשרה דורות מאדם ועד נח וכו' עד שהביא עליהם את מי המבול": בענין למה המתין הקב"ה כל כך עד שהביא את המבול.

רמ"ח - רנ"ב.

גדר החטא של הדור של אנוש.

רמ"ט.

"עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כולם".

רנ"ב - רנ"ד.

דיבור

בענין אל תרבה שיחה עם האשה, עי' בערך אשה - אל תרבה שיחה עם האשה".

סוגי דיבור ודיניהם

בענין החמשה סוגי דיבור שמנה הרמב"ם ופרטי דיניהם.

נ' סק"א.

דברי הרמב"ם שרב לא שח שיחה בטילה מימיו, ודברי הרמב"ן והמנורת המאור שכתבו כן על רבי חייא.

נ' סק"א בהערה הראשונה.

בענין "כל השח שיחת חולין עובר בעשה", ופירש"י שהכוונה היא לשיחת ילדים וקלות ראש, ופירושו של רבינו יונה שהכוונה היא לדברי הבאי, וספיקת הגרש"ז מוואלאזין

אם האיסור עשה נאמר רק על מתי שהוא יכול ללמוד.

נ' סק"א (קטע "והנה ביומא" ולהלן שם).

בענין אם שיחת ילדים וקלות ראש וכן דברי נבלות הרי הם רק בכלל "דיבור הנמאס" או האם הם בגדר "דיבור האסור".

נ' סק"א (קטע "והנה ביומא" ולהלן שם).

עוד בענין שיחת ילדים ושיחת חולין.

קמ"ג.

שלא להשמיע לאזניו דברים בטלים.

נ"ב.

בענין האיסור לדבר דברים בטלים בשבת.

נ' סק"ב.

דברי הרמ"א דהא שאסור לקרות דברים בטלים בשבת הרי זה רק בלעז אבל בלשון קודש שרי, וכתב המ"ב משום שהלשון בעצמה יש בה קדושה ולומד ממנה דברי תורה.

נ"ט סק"ב.

בענין האיסור לדבר דברים בטלים בבית המדרש.

נ' סק"ב (קטע אחרון).

שלומר "לרפואה" למי שהתעטש אינה בגדר דיבור מצוה, ואין אומרים כן בבית המדרש.

נ' סק"ב (קטע אחרון).

קיצור ולשון נקי

בענין "לעולם ישנה אדם לתלמידו בדרך קצרה".

נ' סק"א (קטע "ועוד כתב"), נ"א.

הסוגיא בפסחים דף ג' אודות להשתמש בלשון מגונה כדי לא להאריך, ורש"י שם.

נ"א.

דברי היש"ש שיאמר ביעא ולא ביצה.

נ"א (קטע אחרון).

דיבורו של חכם

בענין שומעין חרפתן ולא משיבין (פרטי הדינים).

נ"ד.

בענין שתיקתו ודיבורו של תלמיד חכם.

קס"ז, שס"ט.

בענין "חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין": בענין אם בעל חכמה ובעל מנין רשאים לדבר זה בפני זה.

ער"ב.

בענין "חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין": בענין אם זה רק בגדר מדת חכמה או האם יש בזה גם משום כבוד ת"ח.

ער"ה.

שלא יכנס גם לתוך דברי תלמידו.

רע"ז, שע"ח סק"א.

דיינים

ע"י עוד בערכים: נשיא הסנהדרין, מופלא שבבית דין, אב בית דין, סנהדרין, בית דין של כ"ג.

בענין סמיכה, ע"י בערך סמיכה - סמיכה להוראה.

בענין מורה הלכה בפני רבו, ע"י בערך רב ותלמיד - מורה הלכה בפני רבו.

בענין עינוי הדין, ע"י בערך עינוי הדין.

כללי

שדיין לעירו אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

המצוה לדון

בענין מאיזה פסוק ילפינן שיש מצוה לדון.

קצ"ח (קטע ראשון).

בענין היכא שהבעל דין תובע את חברו, ממתני המצוה לדון חלה על הדיין.

קצ"ח (קטע "מיהו י"ל" ולהלן שם).

בענין אם, ועד מתי, מותר לדיין לבצוע (כלומר להציע פשרה).

קצ"ח, קצ"ט.

"אין לו לדיין אלא מה שעניו רואות", בענין היכא שפסק שלא כדין: האם מיקרי

אונס, או האם כל חיובו הוא רק לדון דין תורה שאמת ונכון בעיניו וממילא לא מיקרי בכלל שעשה מעשה איסור.

ר'.

פרטי הדינים בענין להורות רק מגיל מ'.

שכ"ט.

בענין "אינו שמח בהוראה".

שע"ו.

איך דנין

גדר "הו מתונים בדין".

ט'.

שמי שאינו מתון בדין, ומכשיל בזה, הרי הוא עובר בלפני עור לא תתן מכשול.

ט' סק"ג.

פרטי דינים בענין "אל תעש עצמך כעורכי הדיינים".

ל"ח.

דין פרוטה כדין מאה מנה

בענין שיהא "חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, למאי הלכתא, לאקדומי".

קצ"ח (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת").

בענין אם האיסור להקדים את המאה מנה הוא רק כשהתחיל כבר לדון את הפרוטה.

קצ"ח (קטע "וגם מדבריי" וקטע "ובאמת").

"לא תגורו מפני איש"

בענין שהאיסור להסתלק מן הדין משום פחד מהבעל דין חל רק אחרי שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

קצ"ח (קטע "ועיין עוד בהסוגיא שם" ולהלן שם).

דברי הרמב"ם שאם הי' ממונה לרבים אסור לו להסתלק מחמת פחד הבעל דין אפילו קודם שהוא יודע להיכן הדין נוטה. ודברי ההגהות אשר"י שגם היכא ששניהם חזקים.

קצ"ח (קטע "ועיין עוד ברמב"ם" וקטע "שוב מצאתי").

ר', ר"א.

הדרך שהיכא שטעה בדבר משנה, עד שנודעה הטעות שפיר הי' פסק דין, ואין זה מיקרי שמחזיק ממון חבירו שלא כדין. והדרך שאח"כ כשנודעה הטעות הרי הפסק דין מתבטל ונעקר למפרע (ולא שאיגלאי מילתא שכלפי שמיא גליא שבכלל לא הי' פסק דין רק שלא ידענו מזה), אבל עכ"פ לא בעינן שהדיין יחזירנו, אבל לפי רב חסדא שחילק בין היכא שנשא ונתן ביד ובין היכא שלא נשא ונתן ביד, ולא חילק בין טועה בדבר משנה לטועה בשיקול הדעת, א"כ היכא שלא נשא ונתן ביד צריכים שהדיין יחזיר את הדין, וכל זמן שלא החזירו הרי הגמ"ד במקומו עומד, ויש לצדד באם אח"כ הפסק דין מתבטל למפרע או לא.

ר', ר"א.

הדרך שבטועה בדבר משנה צריכים שהדיין יחזיר את הפסק דין.

ר', ר"א.

הכח של דיין לדון בעל כרחו של הבעל דין

בענין דברי תוס' שיחיד מומחה יכול לכוף לדון רק אם הבעל דין אינו רוצה לדון כלל, אבל לא אם הוא מסכים לדון בפני ב"ד אחר.

ר"ג (קטע "ולפי זה אתי שפיר").

בענין אם מה שמומחה דן את הבעל דין בע"כ הרי זה בתורת הפקר ב"ד הפקר או האם זה בתורת פסק דין.

ר"ג (קטע "על כל פנים").

בענין אם הדיוטות יכולים לכוף לדון.

ר"ג.

ביאור דעת רבנן ששני הדיינים שביררו להם הבעל דין בוררים דיין שלישי.

ר"ג (קטע "עוד י"ל") ולהלן שם.

הוראה ופסק דין

ע' עוד בערך הוראה.

בענין אם מותר להסתלק מן הדין מחמת יראת הוראה ואימת הדין אפילו לאחר שבאו לפניו לדון, וכן אפילו לאחר שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

קצ"ח (קטע אחרון).

רשות נשיא וריש גלותא

הדרך שרשות נשיא או ריש גלותא מהני לפטור רק את מי שהוא מומחה, והדרך שמהני לפטור גם מאן דגמיר ולא סביר.

ר"א (קטע "והנה כפי" וקטע אחרון).

בענין אם רשות רק פוטר את הדיין מלשלם, או האם היא מועלת לעצם הפסק דין, דהיינו שהיכא שאי אפשר להחזיר את הדין הרי הפסק דין נשאר קיים.

ר"א (קטע "אמנם נראה").

"אל תהי דן יחידי"

בענין "אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד".

ר"א.

שיטות הראשונים בענין אם זה עצה טובה, או מדת חסידות, או אזהרה, או "על דרך חומרא".

ר"א (קטע "והנה בענין").

הדרך שהטעם למה אל תהי דן יחידי הרי זה משום טובת הדיין שמא יטעה ויתחייב לשלם, ולכן אם הוא מומחה שנטל רשות, שהוא פטור אם טעה, הרי הוא רשאי לדון יחידי.

ר"א (קטע "והנה כפי").

הדרך שהטעם הוא משום שמא יטעה ויוציא ממון שלא כדין, אבל אם הוא מומחה שנטל רשות, שהפסק שלו קיים אפילו אם טעה, הרי הוא רשאי לדון יחידי.

ר"א (קטע "אמנם נראה").

דיין שטעה

הדרך שהיכא שטעה בדבר משנה הדין בטל מאליו וכלפי שמיא גליא שבכלל לא הי' פסק דין רק שלא ידעו מזה.

גאון שבחריפים נגד רבים יעשה כמו שנראה לו, אלא שהני מילי היכא שהחריפים הם ג"כ כמה, ולא רק יחיד, כי אין ההלכה כיחיד כנגד רבים אפילו אם הוא חריף טפי, והוכיח כן מ"א בן הורקנוס.
ר"ב.

הפקר ב"ד

דברי הרמב"ם שכל דיין יכול להפקיר אבל רק כשזה לגדור פרצות הדת ולחזק הדין או לקנוס גברא אלימא.

ר"ג (קטע "והנה בביאור").

בענין אם חכמים יכולים לפטור אדם מחיוב ממון גם בלי הכח של הפקר ב"ד הפקר אלא מצד הכח שיש להם לבטל מצות בשוא"ת.

פ"ח (קטע "והנה יש לעיין" ולהלן שם).

בענין אם מה שמומחה דן את הבעל דין בעל כרחו הרי זה בתורת הפקר ב"ד הפקר או האם זה בתורת פסק דין.

ר"ג (קטע "על כל פנים").

הקדש

בענין האיסור ליהנות מריח המערכה.
רנ"ז.

הרהור

בענין אם יוצאים ידי מצות תלמוד תורה ע"י הרהור, וכן בענין אם מברכים על זה ברכת התורה.

ק"י סק"א.

השגחה

הרבה מקורות בחז"ל ובראשונים ובמפרשי המקרא בענין אם השגחה פרטית נוהגת גם בבעל חי ודומם. וכן בענין אם בנוגע לבני אדם ולישראל יש מציאות שהקב"ה משאיר את הדבר למקרי הטבע. וכן בענין שאפילו אם אינו משאיר דברים למקרים אבל בכל זאת האם על ידי הכח של בחירה אפשר לאדם להרע לעצמו או להזולת בלי שיהי נגזר עליו או על הזולת.

פ"ו.

בענין מהו הטעם לומר שדינא דמלכותא דינא, האם זה משום שהארץ שייכת להמלך וא"כ הרי הוא יכול לומר להם אם לא תעשו מצותי אגרש אתכם (ר"ן), או האם זה משום שבני המדינה "מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא (רשב"ם), או האם זה משום שיש לו כח להפקיר כעין הפקר ב"ד הפקר כי הפקר ב"ד הפקר נאמר על כל שררה ולא רק על ב"ד של ישראל, או האם זה משום שבני נח מצווים על הדינים והכוונה במצות דינים היא שהמלך יתקן דינים, או האם זה משום כיבוש מלחמה דחשיב כאילו המלך כבש אותם במלחמה, דכיון שהמלך שולט עליהם בארצו הרי זה כמו כיבוש מלחמה (דבר אברהם), "ועל דעת כן הם באים לדור בארצו וכאילו לקחם במלחמה שיש לו בהם קנין הגוף" (רשב"א), או האם זה רק דין דרבנן.

רכ"א סק"ג.

בענין אם מה שקובע שיש למלך גוי דין מלך על פי דיני התורה הרי זה העובדא שהקרקע היא שלו על פי דיני התורה, או האם מה שקובע שיש לו דין מלך על פי דיני התורה הרי זה העובדא שנוהג בו דינא דמלכותא דינא, רק שכדי לומר שדינא דמלכותא דינא צריכים שהקרקעות יהיו שלו, או האם מה שקובע שיש לו דין מלך על פי דיני התורה הרי זה הסכמת העם.

שמ"ח סק"ב.

דברי הר"ן בנדרים שלא אמרינן דינא דמלכותא דינא במלך ישראל בארץ ישראל כיון שאין הארץ שייכת לו.

ק"ו, שמ"ח סק"ב בההערה השני'.

דניאל

בענין אם הי' מאנשי כנסת הגדולה.
פרק ראשון ו'.

הוראה

דברי הרמב"ן עצמו שחולק על דברי רה"ג הנ"ל וסובר שהיכא שיושבים בדין בתורת ב"ד ההלכה היא תמיד כמו הרבים, אבל היכא שאינם יושבים בדין, אלא שיש דעות שונות בהלכה מסוימת, נקטינן כרב האי

זכרי' הנביא

עיי' בערך חגי זכרי' ומלאכי.

זמן

בענין אם זמן הוא בגדר דבר בפני עצמו שנברא.

רמ"ד.

זקנה

שכן שלשים מיקרי חצי ימי הזקנה ולבו נכנע ונשבר יותר.

של"א.

בענין אם החיוב קימה בפני זקן הוא מבן ס' או מבן ע'.

של"ב.

דברי התוספתא והמדרש ש"איזה הידור אמרה תורה והדרת, לא יעמוד במקומו ולא ישב במקומו ולא יהא סותר את דבריו וכו'" (שהם דברים של מורא ולא של כבוד).

ר"י (קטע "ובענין").

מפני שיבה תקום והדרת פני זקן: שיטות התנאים בענין אם צריכים שיהי' חכם, ובאיזו מדה.

ר"י (קטע ראשון וקטע "והנה אולי").

בענין אם לענין נתינת כבוד, הולכים אחר חכמה או אחר זקנה.

רל"ח, ער"ב, רע"ג.

שלגבי עלי' לתורה מי שהוא בעל חכמה ובעל מנין תלמידים עדיף מבעל שנים.

רע"ג (קטע "ועיינן עוד במגן אברהם").

זקנים

עיי' עוד בערך שופטים.

זרובבל

שזרובבל הוא נחמי'.

פרק ראשון ו'.

שהי' מאנשי כנסת הגדולה.

פרק ראשון ו'.

חבר

בענין "קנה לך חבר".

כ"ט, ל'.

דברי התנא דבי אליהו זוטא ש"אין חבר נקנה אלא בדמים".

כ"ט, ל'.

דברי החרדים שעיקר קניית חבר הוא ע"י "מתק הדיבור".

כ"ט.

"וכבוד חבירך כמורא רבך".

ר"ה, ר"ט.

חגי זכרי' ומלאכי

בענין מקומם בסדר המסורת של התורה.

פרק ראשון ה', ו'.

דברי הרמב"ם שכולל אותם בכלל אנשי כנסת הגדולה.

פרק ראשון ה', ו'.

בענין אם אנשי כנסת הגדולה קיבלו מחגי זכרי' ומלאכי או מיחזקאל או מברוך בן נרי' או מעזרא.

פרק ראשון ה'.

דברי ר"י יהושע בן קרחה שמלאכי הוא עזרא.

פרק ראשון ו'.

חדש - עומר

בענין אם יש היתר לאכול חדש היכא שבזמן שבית המקדש הי' קיים אירע שלא הקריבו עומר.

רס"ה.

שגם המ"ד שסובר שהאיר מזרח מתיר את החדש הרי הוא מודה שגם סוף היום יכול להתיר.

רס"ה.

בענין הנס של "ולא נמצא פסול בעומר".

רס"ה, רס"ו.

חובל

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולבזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך.

קנ"ג*.

הכסא (והבנת התיו"ט בדבריו דה"ה לספרי מינים, ותמיהת הרש"ש על התיו"ט).
נ' סק"א (קטע אחרון).

חלה

בענין מה שרעב של כלי' בא לעולם על ביטול הפרשת חלה.
רפ"ב.

חנוני

שאין לו חלק לעוה"ב (לפי גירסת הגר"א).
קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

חנופה

פרטי דינים בענין הלאו של חנופה.
ל"ו.
שהמתחבר לרשע עובר על לא תחניפו.
ל"ד סק"א.

חנוני' מישאל ועזרי'

בענין אם היו מאנשי כנסת הגדולה.
פרק ראשון ו'.

חסד

בענין שגמילות חסדים היא אחד מהדברים שהעולם עומד עליהם.
ט"ז.

חסיד

שהפלגה לצד הטוב של מדה מסוימת נקראת מדת חסידות.
פתיחה ו', ש"ו.
עוד גורים ב"חסיד".
פתיחה ו'.
בענין אם מדריגת צדיק גדולה ממדריגת ישר או האם מדריגת ישר היא גדולה ממדריגת צדיק, וההבדל ביניהן.
של"ט.

בענין אם מעלת הנטי' במקצת לצד הטוב של מדה מסוימת היא משום סייג כדי להבטיח שישאר במדה בינונית, או האם היא בעצמותה בגדר מעלה.
קפ"ד, ש"ו.

הפסק של הרמ"א שרשאי להכות את מי שהוא ברשותו לשם תוכחת, ודברי החרדים שאפילו מי שאינו ברשותו, ודברי הרא"ש שהרואה ישראל מכה חבירו מותר להכותו כדי להפרישו מאיסורא.

פ"ב (קטע "ועיין בחושן משפט"),
צ"ג (קטע ראשון).

חזיר

"נזם זהב באף חזיר, זה הלומד לפרקים" (כלה רבתי).
שמ"ו.

חזן

שאין לו חלק לעוה"ב.
קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

חזקיהו המלך

בענין מה שגורר עצמות אחז אביו על גבי מטה של חבלים.
רכ"א סק"ב, שמ"ח סק"ב.
בענין מה שלא רצה לבוא לפני ישעיהו.
שמ"ח סק"ד (קטע "וע"ע בברכות").

חינוך

בענין החיוב ללמד את בנו תורה, ואומנות ולהשיטו בנהר ולהשיאו אשה, עי' בערך אב ואם - בן ובת.

בענין מאיזה גיל מחנכים.
שכ"ד.

דברי הספרי והתוספתא שתינוק היודע לדבר אביו מלמדו לשון הקודש (ובירושלמי איתא לשון תורה).
נ"ט סק"ב.

בענין אם האב חייב לחנך גם את בתו למצות.
שכ"ד.

בענין אם האם חייבת לחנך את בנה למצות.
שכ"ד.

חכמת יון

דברי הר"ב שמותר ללמוד חכמת יון בבית

בענין "לא עם הארץ חסיד".

ל"א סק"א (קטע "וי"ל"), קפ"ג
(קטע ראשון), רכ"ד.

"האי מאן דבעי למיהוי חסידא לקיים מילי
דאבות".

פתיחה ב', פתיחה ו', קי"ט סק"א,
רכ"ד.

חשמונאים

בענין למה נענשו (רמב"ן).

רט"ו.

חתן וכלה

"המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק
לעוה"ב".

קמ"ד (קטע "ובמס' כלה").

טבח

שאין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

יהודע הכהן

בענין אם ה' מסדר המסורה של התורה,
וכן בענין אם ה' נביא.

פרק ראשון ד*.

יהויקים המלך בן יאשיהו

בענין מה שזקנו של רבי פרידא מצא
גולגלתו של יהויקים המלך ולא זרקו
משום ש"מלכא הוא ולא איכשר
לזילזולי ביי".

רכ"א סק"ד.

דברי הירושלמי שמגלה פנים בתורה, שאין
לו חלק לעוה"ב, הוא מי שעובר עבירות
בפרהסיא כיהויקים בן יאשיהו וחביריו.

קמ"ד בההערה הששית, קנ"ט
(קטע "והנה בירושלמי").

הדרך שנתקלקלה האמונה אצלו.

רכ"א בההערה האחרונה.

יהושע

בענין כמה שנים פרנס יהושע את ישראל.

פרק ראשון ג' סק"ב.

ביאור "ויהושע בן נון נער", וביאור "משרת
משה מבחיריו".

פרק ראשון ג' סק"ב.

שלא השיג כל מה שהשיג משה.

פרק ראשון ב' סק"ב (קטע
"ועכ"פ"), ג' סק"א.

בענין קירון עור פניו כפני לבנה.

פרק ראשון ב' סק"ב (קטע אחרון).

ביאורים שונים במהות מסירת התורה
ליהושע.

פרק ראשון ב', ב'*

הסברא שלא הי' עליו חיוב לומר דברי
משה בשם אומרם, דהיינו בשם משה.

פרק ראשון ב' סק"ה.

יהרג ובל יעבור

פרטי דינים בענין יהרג ובל יעבור על ע"ז
ג"ע ושפ"ד.

קפ"ה.

בענין אם רשאי ליהרג אפילו היכא שרשאי
לעבור.

קפ"ה סק"ג (קטע אחרון).

בענין יהרג ואל יעבור על מלבין פני חבירו
ברבים.

קמ"ז סק"א, קנ"ב.

בענין אם מותר לו להרוג את עצמו כדי
שלא להלבין, וכן כדי שלא לעבור על שאר
העבירות שדינן הוא יהרג ובל יעבור.

קנ"ב.

דברי הפוסקים שהסיקו דלא כהירושלמי
שסובר שצריך להכניס את עצמו לספק
סכנה כדי להציל את חבירו, וכן האם שונה
בזה הצלת יחיד מהצלת ציבור.

ע"ד (קטע "ועיין עוד בחו"מ").

דברי רבינו יונה באבות שמה שאמרו שעל
ערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור אינו על
דרך חיוב.

קפ"ה סק"ג.

שיטת רבינו יונה שצריך ליהרג ולא להצדיק פעולותיו של רשע. ל"ו.

יואב בן צרוי

בענין מה ששלמה הרג את יואב משום מורד במלכות (סנהדרין דף מ"ט ע"א ותוס' שם): האם הי' נחשב מורד בדוד או מורד בשלמה.

רט"ז בהערה השני' (קטע "ועי' גם").

יוכבד

שיוכבד היתה מבאי הארץ.

רט"ט, ער"ב (קטע "מיהו קשה לי").

יום טוב

שמחת יום טוב

דברי הרמב"ם ששמחת יו"ט היא בגדר מצוה קלה. נ"ט סק"א.

חול המועד

הבדלי מדריגה בין יו"ט וחול"מ.

קמ"ו.

בענין אם עשיית מלאכה בחול"מ אסורה מהתורה או רק מדרבנן.

קמ"ו (קטע "והנה מפירש"י").

בענין הכוונה ב"המבזה את המועדות אין לו חלק לעולם הבא".

קמ"ו.

יום כיפור

בענין "ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים".

רס"א, רס"ו.

דברי הגמ' ביבמות של"ת הוא יותר חמור מעשה, ופירש"י משום שיש בו מלקות, ופירושו של הערל"נ משום של"ת צריך גם כפרת יוה"כ ולא סגי בתשובה.

ס"ד סק"ה.

יוסף

בענין מה שנקרא נער.

פרק ראשון ג' סק"ב (קטע "ובכ"ר").

דברי רש"י שראובן הי' הבכור לעבודה ולא יוסף.

קכ"ה בהערה.

דברי התרגום יונתן שנמכר בהיותו בתחילת שנתו הי"ח.

שכ"ו.

ביאור "וישמע ראובן ויצילהו מידם".

פ* סק"ח.

בענין מה שאסר מרכבתו לצאת לקראת אביו, והשתחוה לפני יעקב, ועסק בקבורתו, אע"פ שהי' מלך.

שמ"ח סק"ב.

ביאור "התחת אלקים אני".

פ* סק"ט.

יחזקאל

בענין אם אנשי כנסת הגדולה קיבלו מחגי זכרי' ומלאכי או מיחזקאל או מברוך בן נרי' או מעזרא.

פרק ראשון ה'.

יין

בענין שתיית יין ושכרות.

קמ"ב.

ילפותות

הסכמת ב"ד הגדול להדרשה

בענין מה שצריכים הסכמת ב"ד הגדול לדברים שדורשים מהי"ג מדות. ובענין למה לא תנן בריש סנהדרין דבר זה בין שאר הדברים ששנו שם שצריכים ב"ד של שבעים ואחד.

פרק ראשון ב' סק"ו.

כללים שונים

דברי תוס' בשבועות דף כ"ב ע"ב שהיכא דאיתא "איבעית אימא קרא איבעית אימא סברא", גם האיבעית אימא קרא מודה שיש סברא, רק שהוא סובר שבא הפסוק כדי להשמיע לנו את הסברא, דהיינו אתי קרא וקמ"ל הסברא, כי ס"ל שמעמינו לא היינו אומרים את הסברא.

רי"ט.

דברי הרמב"ם במורה נבוכים על "אל תיקרי כך אלא כך".
י"ב.

אסמכתא

דברי הריטב"א בר"ה דף ט"ז שאסמכתות הרי הן בכלל כוונת הפסוק, רק שלא בדרך חיוב, ודעת הרמב"ם בזה.
י"ב, קצ"ב בההערה הראשונה.

יעקב אבינו

בענין מה שאמר יעקב שיוסף לא ישא מטתו.
שמ"ח סק"ב.

יפת

הדרך שיפת הי' בכורו של נח.
קכ"ה ובההערה שם.

יצחק אבינו

בענין מה שנקרא נער.
פרק ראשון ג' סק"ב (קטע "והנה בשעת העקידה").

יקטן

שהי' צדיק.
רנ"ב.

יראת שמים

בענין יראה מעונשים ויראת הרוממות.
כ'.
דברי רבינו יונה ששכר יראת שמים היא "הרבה כנגד מצות רבות".
נ"ח (קטע ראשון), ס"ז (קטע "והנה בקידושין").
שהעושה סייג לתורה מקיים מצות יראת שמים.
י"ג.

שגם בעשיית שאר מצות איכא קיום של יראת שמים.

נ"ח (קטע ראשון).

"ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה": בענין אם המצוה שהוא מקיים היא המצוה של יראת שמים. וחילוק בין אם בא דבר עבירה לידו או לא.

ס"ז (קטע "והנה בכ"ק" ולהלן שם).

בענין אם גוי מצווה על יראת שמים בנוגע להו' מצות שלו.

ס"ז (קטע "והנה בכ"ק" ולהלן שם).

ירבעם

בענין שאין לירבעם חלק לעוה"ב.
רמ"ב, שט"ו (קטע ראשון וקטע "ברם אכתי").

בענין אם ירבעם הי' חייב לכבד את רחבעם.

רמ"ג.

בענין מה שהוכיח את שלמה ברבים.

קמ"ז סק"ה (קטע "והנה עיין בסנהדרין" וקטע אחרון).

ירושלים

בענין אם הנסים שהיו בירושלים, כגון לא אמר אדם מעולם צר לי המקום, נוהגים גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים.
ע"ד.

שיש דין מיוחד שבירושלים ימלוך רק זרע דוד.

רמ"ג (קטע "ובחידושי").

בענין מה שאמר יעקב שיוסף לא ישא מטתו.

שמ"ח סק"ב.

ירושלמי

"המון מאמרי הירושלמי שהביאו הראשונים ואינם בירושלמי שלנו".
ע"ד (קטע "ועוד כתב").

ישעיהו

בענין מה שלא רצה לבוא לפני חזקיהו.
שמ"ח סק"ד (קטע "וע"ע בברכות").

ישר

בענין מדת ישר, עי' בערך מדות - ישר.

כהונה

כללי

שהכהנים נקראים מלאכים.
ש"ז.

בענין שאין מושחין כהנים להיות מלכים.

רט"ז (קטע "ועיין ברמב"ן").

בענין שכתר תורה גדול מכתר כהונה (ועי' בערך תורה סק"ב בענין המהות של כתר תורה).

רי"ט, ר"כ סק"א.

סגן הכהנים.

ק"ב.

בענין כהונת שם בן נח.

קכ"ה (קטע אחרון).

מתנות כהונה

עי' עוד בערך תרומות ומעשרות - כללי.

פירוט הכ"ד מתנות כהונה, ואיך הן מתחלקות בין בית המקדש וירושלים וגבולים.

שנ"ז.

וקדשתו

שמדריגת כתר כהונה היא הגורמת לכבוד כהונה הנלמד מוקדשתו.

רכ"א סק"א בההערה הראשונה.

בענין וקדשתו בכהן שאינו עושה מעשה עמך, וכהן "ערל לב", וכהן שהמיר דתו.

רכ"א סק"א בההערה הראשונה.

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאפילו מי שיכול למחול על כבודו (כמו כהן למ"ד שכבודו מחול) אינו יכול למחול על בזיונות.

ר"ח (קטע אחרון).

כהן גדול

בענין כהן גדול ותלמיד חכם מי קודם לענין כבוד ושאר דברים, עי' בערך תלמיד חכם - תלמיד חכם וכהן גדול מי עדיף.

כללי

"ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים".

רס"א.

שהדין של גדלהו משל אחיו אינו נוהג רק בכהן גדול אלא הרי הוא נוהג גם במלך ובנשיא ובראש ישיבה וכדומה.

ק"צ (קטע "ועי' ברמ"א שם").

כבוד כהן גדול

בענין דברי רבי יהודה ורבנן בענין אם כהן גדול יכול למחול על כבודו.

מ"ב.

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאפילו מי שיכול למחול על כבודו (כמו כהן גדול למ"ד שכבודו מחול) אינו יכול למחול על בזיונות.

ר"ח (קטע אחרון).

בענין וקדשתו בכהן שאינו עושה מעשה עמך, וכהן "ערל לב", וכהן שהמיר דתו.

רכ"א סק"א ובההערה הראשונה.

כבודו נגד כבוד אחרים, קדימתו לאחרים

בענין אם המלך חייב לכבד את הכהן גדול, וכן בענין אם הכהן גדול חייב לכבד את המלך.

שמ"ח סק"ג.

שלענין השבת אבידה והצלה מלך עדיף מכהן גדול.

רי"ט (קטע "והנה מקרא").

כושן רשעתים

ביאור השם כושן רשעתים.

ל"ג בההערה השני'.

כיבוד אב ואם

כבוד ומורא

שכבוד הוא ע"י קום ועשה, ומורא הוא ע"י שוא"ת.

ר"י (קטע "יומה שכתבנו").

הסברא שגדר המצוה הוא שהתורה קבעה חוב של נתינת כבוד ומורא להאב, ולכן אין לזה גדר מצוה כלפי שמיא אלא גדר חיוב להאב, ולכן יכול האב למחול.

קצ"ז.

בענין אם יש מצד כיבוד אב חיוב לקבור את אביו (מלבד המצוה של קבורה).

שמ"ח סק"ב.

משל אב או משל בן

דעות הפוסקים דאפילו אם הוי משום צדקה אבל הרי הוא צריך להקדים אביו לשאר עניים, וכן לתת לו הכל אע"פ שבעלמא עדיף לפזר בין כמה עניים.
קס"ח (קטע "ובשו"ת").

מחילת האב

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאע"פ שאב יכול למחול על כבודו אבל על בזיונות לא מהני מחילה.
ר"ח (קטע אחרון).

הדרך שלא שייך לומר שרצונו של אדם הוא כבודו אלא כשהאב עושה לעצמו אבל לא כשהוא מצוה להבן לעשות לו.

מ"ב בההערה.

בענין הא דאסור לקבל שימוש מאביו בן תורה כי חלשה דעתו.

מ"ב בההערה.

אביו רשע

בענין כיבוד אב כלפי אביו רשע: שיטת הרמב"ם שחייב בכבוד אביו רשע, ושיטת הטור שפטור.

רכ"א.

בענין אם מודה הרמב"ם באפיקורס ורשע גמור.

רכ"א סק"א בההערה הרביעית ולהלן ביתר ההערות שם.

בענין אם הרמב"ם מחייב לכבוד אביו רשע רק מדרבנן.

רכ"א סק"א בההערה הרביעית, סק"ב, סק"ג בההערה.

בענין אם הרמב"ם מודה שלאחר מיתו פטור מלכבוד אביו רשע.

רכ"א סק"ב, סק"ד.

שגם הטור מודה שאסור לבזותו, ובענין אם זה איסור דאורייתא או דרבנן.

רכ"א סק"א, סק"ב.

שיטת תוס' והריטב"א שמותר לבזותו.

רכ"א סק"ב.

כיבוד אב ומצוה לעשות

הדעות שהיכא שהמצוה אינה יכולה להעשות ע"י אחרים, אבל הוא עצמו יכול לעשות אותה אח"כ, הרי זה כמו היכא שאפשר להעשות ע"י אחרים.
נ"ז סק"א.

יג. בנו והוא רבו

עוד בענין בנו והוא רבו מהו לעמוד מפני אביו.

ר"ו.

יד. מלך

בענין אם מלך חייב לכבד את אביו.
שמ"ח סק"ב.

כישוף

בענין אם אפשר להרע לאדם ע"י כישוף אפילו אם לא נגזר עליו.

פ"י סק"ח.

שמותר ללמוד כישוף ממכשף כדי להבין ולהורות.

קע"ג.

כלב בן יפונה

בענין אם ה"י מסדר מסורת התורה.
פרק ראשון ד' סק"ג.

כתב - על פה (דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרו על כתב)

"הכותב אגדתא אין לו חלק לעוה"ב".
קמ"ד (קטע "ובמס' סופרים").

לבלר

אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

לחם הפנים

דברי הרמב"ם שכולל עשיית המנורה והשולחן והמזבח במצות בנין בית הבחירה, ודעת הרמב"ן שעשייתן אינה מצוה אלא רק התכלית נימנית למצוה דהיינו הדלקת הנרות ועריכת הלחם והקרבת הקרבנות.

קצ"ד*.

בענין הנס של "ולא נמצא פסול בלחם הפנים".

רס"ה, רס"ו.

לילה

בענין שלא יצא לדרך בלילה.

ק"ב.

בענין הא דת"ח אל יצא יחידי בלילה, וכן שת"ח צריך שמירה בלילה.

ק"כ (קטע "ובחולין" ולהלן שם).

לפני עור לא תתן מכשול

המשמעות מדברי רבינו יונה שמי שאינו מתון בדין ומכשיל בזה, הרי הוא עובר על לפני עור לא תתן מכשול.

ט' סק"ג.

לקט שכחה ופאה

עונש המבטל מתנות עניים.

רפ"ה.

בענין אם לקט שכחה ופאה לאחר ההפרשה הרי הם עדיין ממון בעלים או האם הם ממון עניים או האם הם הפקר לעניים.

רצ"ד.

לשון הקודש - שאר לשונות

בענין ביאור המלה "נער", ע"י בערך נער.

בענין מצות לימוד לשון הקודש.

נ"ט.

בענין אם לימוד לשון הקודש הוא מצוה בזכות עצמו או האם הוא רק הכשר למצות תלמוד תורה.

נ"ט סק"ב.

דברי הרמב"ם שלימוד לשון הקודש הוא בגדר מצוה קלה.

נ"ט סק"א סק"ב.

בענין אם המצוה היא רק ידיעת לשון הקודש על בורי' או האם לימוד כל ידיעה וידיעה היא מצוה.

נ"ט סק"א (קטע "ועכ"פ משמע").

דברי רבי מאיר בירושלמי ש"כל מי שהוא קבוע בא"י ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקודש וקורא את שמע בבוקר

ובערב מובטח לו שהוא מחיי העולם הבא".

נ"ט סק"ב.

דברי הספרי והתוספתא שתינוק היודע לדבר אביו מלמדו לשון הקודש (ובירושלמי איתא לשון תורה).

נ"ט סק"ב.

דברי הרמ"א דהא שאסור לקרות דברים בטלים בשבת הרי זה רק בלשון לעז אבל בלשון קודש מותר, וכתב המ"ב משום שהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה.

נ"ט סק"ב.

לשון הרע

בענין שאין לבעלי לשון הרע חלק לעולם הבא.

נ"ו (קטע ראשון ולהלן שם), קמ"ד (קטע "והנה מלבד" וקטע "וממתניתין" וקטע "גם צ"ע ממתניתין").

בענין שכת מספרי לשון הרע אינה מקבלת פני שכינה.

נ"ו (קטע "ועיין עוד בדף").

בענין שאסור לדור בשכונת בעלי לשון הרע.

ל"ד סק"א (קטע "ועיין עוד").

שאם התרה אדם בינוני לא לעבור עבירה, ועבר, אע"פ שמותר לשנאותו ואינו צריך לתלות שמא עשה תשובה, אבל אסור לספר עליו לשון הרע.

ל"א סק"ב.

בענין על איזה סוג בעל עבירה מותר לספר לשה"ר.

צ"ה (קטע "ובאמת" ולהלן שם).

בענין "מותר לספר לשון הרע על בעלי מחלוקת".

שי"א.

בענין אם מותר לבקש מחילה מחבירו על שדיבר עליו לשון הרע (או שאר חטאים שחטא כנגדו) או לא כיון שהוא מצער על ידי שמודיע לו שהרע לו.

צ"ג ובההערה.

מגלה פנים בתורה

גדר המגלה פנים בתורה שלא כהלכה.
 קמ"ד (קטע ראשון וקטע "עוד הי'
 נראה"), קנ"ט.
 אין לו חלק לעולם הבא.
 קמ"ד (קטע ראשון וקטע "עוד הי'
 נראה").

מדות

עי' עוד בערך אהבת לרעך כמוך.
 בענין דיבור, עי' בערך דיבור.

כללי

ש"התורה לא תשכון אלא במי שאין בו
 מדות רעות אלא מלא מדות טובות".

פתיחה ג' סק"ג.

בענין אם מעלת הנטי' במקצת לצד הטוב
 של מדה מסוימת היא משום סייג, או האם
 היא בעצמותה בגדר מעלה.

קפ"ד, ש"ו.

"מנע רבים מביתך".

כ"ב.

ביישנות ועזות

בענין ביישנות לעומת בושת פנים.

ע"ז, ש"ב.

בענין עז פנים.

שי"ט.

"כל אדם שיש לו עזות פנים סוף נכשל
 בעבירה".

ל"ב*.

"כל אדם המתבייש לא במהרה הוא
 חוטא".

ל"ב*.

דברי החובת הבלבבות כהנ"ל.

ל"ב*.

גאווה וענוה

הסוגיא בסוטה, ופסקי הרמב"ם ועוד, בענין
 ענוה ושפלות רוח.

קפ"א - קפ"ד, (שע"ב, שע"ד).
 "הוי זנב לאריות".
 רכ"ז.
 "אל תחזיק טובה לעצמך".
 פ"ג, פ"ד.

ישר

בענין אם מדריגת צדיק היא גדולה
 ממדריגת ישר, או האם מדריגת ישר היא
 גדולה ממדריגת צדיק, וההבדל ביניהן.
 של"ט.

כעס

בענין מדת הכעס.

צ"ב, קפ"ג (קטע "והנה מלשון"
 וקטע "ועכ"פ"), ש"ע.

ליצנות

"מיעוט שחוק".

שס"ז, שס"ט.

פרישות

בענין אם פרישות מעולם הזה היא דבר
 מעולה.

קס"ו.

בענין שנזיר נקרא חוטא.

קס"ו (קטע "ועי' ברמב"ם"), ש"ו.

בענין "נדרים סייג לפרישות".

קס"ג - קס"ו.

דברי רבינו יונה שבעל תשובה צריך לפרוש
 מן המותר באותו ענין שחטא בו.

ק"ע (קטע ראשון).

בענין דרכה של תורה של פת במלח תאכל
 וכו': האם צריך בדוקא להתנהג בפרישות
 אפילו אם הוא עשיר.

שנ"ב.

ביאור הציווים של חז"ל בענין אכילת בשר
 תאוה.

פ"א.

תאות נשים.

רל"ט.

"מיעוט תשמיש".

ש"ח.

דברי רבינו יונה שהטעם למה אמרו חז"ל שלא ירבה אדם שיחה אפילו אם אשתו הרי זה כי אם ירבה יהי' מצוי אצלה כתרנגולין וזהו היפך ממדת הפרישות.

כ"ז סק"א (קטע "ורבינו יונה").

קנאה

בענין אם קנאת סופרים היא מעלה או לא. ש"ד.

בענין קיום מצות כדי להצטיין יותר מאחרים.

שמה בחלקו - שונא מתנות

בענין שמה בחלקו.

קע"ה, שע"ג.

כללי שונא מתנות יחי'.

ק"צ בהערה האחרונה, רח"צ.

בענין אם המדה של שונא מתנות נוהגת רק בתלמיד חכם.

ק"צ בהערה הרביעית, רצ"ח.

הסברא שהיכא שעושה הנותן לטובת עצמו ליכא משום שונא מתנות יחי'.

ק"צ בהערה הרביעית.

מדת סדום

ע"י עוד בערך סדום.

"ילמדו אחרים והוא לא ילמד, זו מדת בינונית, ויש אומרים זו מדת סדום" (אדר"נ).

ש"ד.

מומר

ע"י עוד בערך רשע.

בענין אם רק למומר להכעיס אין חלק לעוה"ב או האם גם למומר לתיאבון אין חלק.

קמ"ו (קטע "והנה רבינו יונה" וקטע "והנה מלשונו").

מוסר (לגויים)

המוסרין אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע").

מזבח

דברי הגמ' שהמזבח הוא כנגד כהונה, ודברי רש"י שהוא כנגד מלכות. רי"ד.

מזוזה

דברי הרמב"ם שהכותבים בפנים המזוזה שמות קודש או שמות מלאכים אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפ"ה").

מזיק

בענין למה הי' האדון חייב על מה שהזיקו עבדו ואמתו בלי הטעם של שמא יקניטנו רבו וכו'. פ"ב.

מחטיא את הרבים

שאינן לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע"), שט"ו.

שאינן מספיקין בידו לעשות תשובה.

שי"ד, שט"ו.

בענין אם הא שאינן לו חלק לעוה"ב, וכן שאינן מספיקין בידו לעשות תשובה, הרי זה איירי רק כשגם הוא חוטא עמהם.

קמ"ד בהערה השלישית, שי"ד.

בענין מחטיא את הרבים בדבר "קטן" כגון ביטול מצות עשה.

שט"ו (קטע ראשון).

מחילה

"אל תרצה את חברך בשעת כעסו".

רכ"ח.

בענין אם מותר לבקש מחילה מחבירו על

שדיבר עליו לשון הרע (או שאר חטאים שחטא כנגדו) או לא כיון שהוא מצערו על ידי שמודיע לו שהרע לו.

צ"ג ובההערה.

בענין ממתי חייבים למחול את המבקש מחילה.

ש"א.

מחלוקת

ע"י בערך תורה - תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה, שהבאנו כללים בענין אם אפשר לחלוק על דור קדום.

"כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהי' קרחה וכעדתו": בענין אם הכוונה היא ללאו גמור מהתורה או האם הכוונה היא רק לאסמכתא. ושיטת הרמב"ן שהוא לאו גמור אבל רק בחולק על הכהונה.

שי"א.

בענין מחלוקת לשם שמים.

שי"א.

בענין "מותר לספר לשון הרע על בעלי מחלוקת".

שי"א.

מילה

בענין אם אברהם אבינו הי' נחשב ישראל וכן קיים כל התורה כולה רק לאחר שמל, ע"י בערך אברהם אבינו.

בענין המיפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב.

קנ"ו - קנ"ח.

בענין אם מילה היא תנאי המעכב בשביל לקבל חלק לעוה"ב ותחיית המתים.

קנ"ו.

בענין מה שמוהלים נפלים כדי שיחיו בתחיית המתים.

קנ"ו.

הסוכרים כי ע"ז קוראים להם שם וע"י קריאת שם יש להם חלק לתחייה"מ. קנ"ז.

מיתות בית דין

בענין ברור לו מיתה יפה.

רפ"ט.

בענין אם יש להרוגי ב"ד חלק לעוה"ב, ע"י בערך עולם הבא.

מלאך

שמושלם במעלות נקרא מלאך. ש"ז.

בענין מה שהנביאים נקראים מלאכים. ש"ז.

שהכהנים נקראים מלאכים.

ש"ז.

שתלמידי חכמים נקראים מלאכים.

ש"ז.

מלאכי

ע"י עוד בערך חגי זכרי' ומלאכי.

דברי ר"י בן קרחה שמלאכי הוא עזרא.

פרק ראשון ו'.

מלבין פני חבירו ברבים

ע"י בערך אהבת לרעך כמוך - המלבין פני חבירו ברבים.

מלוה

גדר החיוב תשלומין

בענין פריעת בעל חוב מצוה: מה היא המצוה.

פ"ח (קטע "ובגמ").

דברי הרדב"ז שפריעת חוב נכללת במצות והשיב, ודברי הפסקי הרי"ד בב"ק שחולק על זה.

פ"ח (קטע "ובשו"ת").

בענין אם לווה ולא שילם נחשב גזלן.

פ"ח.

דברי הרמב"ם שעובר על לא תעשוק.

פ"ח (קטע "והנה אע"פ" וקטע "ואם נאמר").

שכופר במלוה עובר על לא תכחשו.

פ"ח (קטע ראשון).

בענין אם היכא שחכמים פוטרים אותו מלשלם חוב הרי זה נקרא שהתירו לו לעבור עבירה בשוא"ת או בקו"ע.

פ"ח (קטע "והנה יש לעיין" ולהלן שם).

בענין אם חכמים יכולים לפטור אדם מחיוב ממונן גם בלי הכח של הפקר ב"ד הפקר אלא מצד הכח שיש להם לבטל מצות בשוא"ת.

פ"ח (קטע "גם י"ל" וקטע "ואביי").

בענין אם הלוח חייב להשכיר את עצמו או לקבל מתנות כדי לשלם את החוב.

פ"ט.

בענין אם מותר ללוות לצורך שבת אפילו כשאינו יודע ממה ישלם.

פ"ט (קטע "ועי' ברבינו יונה").

מהות ואופן התשלומין

שיטת ר"ת שאם יש להלוה כסף מזומן הרי הוא צריך לשלם כסף מזומן, אבל אינו חייב למכור נכסיו כדי להמציא מזומן.

פ"ט (קטע "והנה תוסי").

מלחמה

בענין "יקח ונתן לעבדיו" וכן "מלך פורץ גדר" בשעת מלחמה, עי' בערך מלך - זכותי המלך.

בענין שצריכים להקדים בשלום אפילו בשעת מלחמה.

ל"ב סק"א.

דברי הרמב"ן בענין "מי האיש הירא ורך הלבב".

פ"א סק"ד (קטע "וכהדברים" קרוב לסופו).

"בן עשרים לרדוף" (אבות פ"ה): הביאור שהכוונה היא לרדיפה במלחמה.

שכ"ח.

מלך

בענין משיחתו, עי' בערך שמן המשחה - משיחה בסק"ג.

בענין שעיר נשיא, עי' בערך קרבן שעיר נשיא.

כללי

בענין הדין מלך של שאול, עי' בערך שאול המלך.

ששיך מלך תחת מלך.

רט"ו, שמ"ח סק"ב בההערה הראשונה.

ששיך מלך על שבטו לחוד.

רט"ו.

הכשרים למלכות, והתנאי של יהודה ושל בית דוד

בענין שמלכות ישראל היתה עתידה להתבטל.

רט"ו.

בענין שאסור להמליך שלא מיהודה אפילו על חלק מישאל.

רט"ו.

אבל האיסור שלא להמליך שלא מבית דוד הוא רק אם המליכו על כל ישראל ולא השאירו ניר לדוד.

רט"ו.

שיש דין מיוחד שבירושלים ימלוך רק זרע דוד.

רמ"ג (קטע "ובחידושי").

בענין אם שבט יהודה מעכב.

רט"ז.

בענין אם צריכים נביא להעמדת מלך.

רט"ו, רט"ז, רכ"א סק"א (קטע "ובאמת").

בענין שאין מושחין כהנים להיות מלכים.
רט"ז (קטע "ועיין ברמב"ן").

מינוי וסילוק מלך

בענין אם אפשר למנות מי שאינו עושה מעשה עמך. והאם אפילו רשע גמור. ואפילו את"ל שאפשר וחל דין מלך אבל האם גם חייבים לכבדו, וכן האם אסור למרוד בו. ואת"ל שא"א למנות רשע מה הדין אם סרח אחרי המינוי.
רכ"א.

בענין שיש תנאי שצריכים הסכמת ישראל להעמדת המלך, ולא עוד אלא גם אח"כ פקע ממנו דין מלך ע"י מרידת העם.

רט"ז (קטע "ברם יש לדחות" ולהלן שם).

הסברא שאפילו אם לא פקע ממנו דין מלך אבל לא שייך לחייב במצב כזה משום מרידה במלכות.

רט"ז בההערה השני' (קטע "ועי' גם ברד"ק").

בענין מתי חל הדין מלך של דוד המלך, לאור התנאי הנ"ל של קבלת ישראל.

רט"ז בההערה השני' (קטע "מיהו עיין במה" ולהלן שם).

בענין שנשיא שנצטרע פקע ממנו דין מלך.
רט"ז בההערה השני' (קטע "מיהו בגליון הש"ס").

גדלהו משל אחיו

שהדין של גדלהו משל אחיו אינו נוהג רק בכהן גדול אלא הרי הוא נוהג גם במלך ובנשיא ובראש ישיבה וכדומה.
ק"צ (קטע "ועי' ברמ"א שם").

כבודו ומוראו

הדרך שמדריגת כתר מלכות היא הגורמת להדין כבוד מלך הנלמד מהפסוק של שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך.

רכ"א סק"א בההערה השני'.

בענין אם מלך מותר לילך בקומה זקופה

(חוץ מכשנכנס לבית הכנסת, דאז בודאי אסור).

ש"נ.

שטוב לירא גם ממי שאין לו דין מלך, וכגון מלך עכו"ם, משום עצה טובה, א"נ משום שמלכותא דארעא הוא כעין מלכותא דרקיעא, א"נ משום מדת דרך ארץ.

רכ"א סק"ג סק"ד.

מחילה על כבודו

בענין מה שמלך יכול למחול על כבודו במקום מצוה, אם אינו בזיון גדול, א"נ כשהוא מבזה את עצמו ואינו מתבזה מאחרים.

מ"ב.

כבודו נגד כבוד אחרים, וכן קדימתו לאחרים

בענין מלך, ותלמיד חכם או סנהדרין, מי קודם לענין כבוד ושאר דברים, עי' בערך סנהדרין סק"ה, ובערך תלמיד חכם סק"ד.

בענין אם מלך חייב בכיבוד אב.

שמ"ח סק"ב.

בענין אם מלך חייב לכבד את רבו.

שמ"ח סק"א.

בענין אם המלך חייב לכבד את הכהן גדול, ובענין אם הכהן גדול חייב לכבד את המלך.

רי"ט (קטע "והנה מקרא"), שמ"ח סק"ג.

שלענין השבת אבידה והצלה מלך עדיף מכהן גדול.

רי"ט (קטע "והנה מקרא").

בענין אם המלך חייב לכבד נביא, והאם נביא חייב לכבד את המלך.

רכ"א סק"ג.

בענין אם מלכי יהודה וישראל חייבים לכבד אחד את השני, וכן האם בני המלכות של אחד מהם חייבים בכבוד המלך השני, ושהטעם לחייב הוא בגלל שהיביים לכבד

עכו"ם הוא העובדא שהקרקע היא שלו, או האם הקובע הוא העובדא שנוהג בו דינא דמלכותא דינא, או האם הקובע הוא העובדא שיש הסכמת העם.
ש"מ"ח סק"ב בהערה השני'.

ממזר

בענין ממזר ת"ח קודם לכהן גדול עם הארץ, עי' בערך תלמיד חכם - ת"ח וכהן גדול מי עדיף.

בענין ממזר ת"ח קודם למלך עם הארץ, עי' בערך תלמיד חכם - ת"ח ומלך מי עדיף.

בענין שעזות היא סימן ממזרות. שי"ט.

מנוח

בענין אם מנוח הי' מסדר המסורה של התורה ואחד ממעתיקי השמועה.

פרק ראשון ד' סק"ד.

מנורה

דברי הרמב"ם שכולל עשיית המנורה והשולחן במצות בנין בית הבחירה, ודברי הרמב"ן שעשייתן אינה נמנית למצוה אלא רק הדלקת הנרות והנחת לחם הפנים נמנות למצות.

קצ"ד* קטע "הרמב"ם" ולהלן שם.

מנשה המלך בן חזקיהו

"מגלה פנים בתורה כמנשה בן חזקיהו". קנ"ט.

מעקה - לא תשים דמים בביתך

הטעם שכתב החינוך למצות מעקה.

רס"א בהערה (קטע "וכן מבואר בחינוך").

דברי הרמב"ם שלא תשים הוא לאו על מי שאינו עושה מעקה, וממילא עונשו של מי שאינו עושה מעקה הוא העונש שיש על הלאו הנ"ל.

ס"ה.

מי שיש לו דין מלך אפילו אם אין הוא מלך עליו.

רמ"ג, שמ"ח סק"ה.

מורד במלכות

בענין שהמלך יכול להרוג את המורדים בו רק בסייף.

רכ"א סק"א (קטע "ובאמת").

זכותי המלך

פירוט השלשים מעלות של מלכות.

שנ"ו.

דברי תוס' בסנהדרין שרק מלך על יהודה וישראל ומאת המקום מותר בהדברים הכתובים בפרשת מלך שבספר שמואל.

רט"ז בהערה הראשונה.

גדר הזכות של "פורץ גדר לעשות לו דרך", והזכות של "יקח ונתן לעבדיו" (דברי הרמב"ם שנוהג רק בשעת מלחמה ואין להלוותים מה לאכול).

רכ"א סק"א (קטע אחרון) [בענין

"יקח ונתן לעבדיו"].

התפקידים של המלך

בענין הכח של מלך להעניש רוצח וגם גנבים וכדומה בעונש יותר חמור מדין התורה, וכן לדון בעל כרחו של הבעל דין, וכן בלי עדים, וכן למנות דיינים. ובענין אם יש לו כח גם להפקיר ממון, וכן להעניש גם על עבירות שבין אדם למקום. וכן בענין כחו לתקן שאר תיקוני המדינה. וכן האם אמרינן דינא דמלכותא דינא גם במלך יהודי בארץ ישראל. וכן האם יש חילוק בענינים אלו בין מלכי ישראל למלכי בית דוד.

ק"ו.

מלך עכו"ם

שאינו חיוב מדינא לכבד מלך עכו"ם, או מלך ישראל שעל פי דין אין לו דין מלך, אבל טוב לירא ממנו משום עצה טובה, א"נ משום שמלכותא דארעא הוא כעין מלכותא דרקיעא, א"נ משום מדת דרך ארץ.

רכ"א סק"ג.

בענין אם מה שקובע שיש לו דין מלך

שהלאו קאי גם על שאר דברים של סכנה ולא רק על מעקה אבל רק אם הם ראויים להמית.

ס"ה.

שגם על סילוק שאר סכנות יש מצות עשה, דהיינו מאי דכתיב השמר לך ושמור נפשך.

ס"ה.

מעשר

ע"י בערך תרומות ומעשרות.

מצוות

ע"י בערך קיום מצות.

מצורע

כללי

שמצורע חשיב כמת.

רמ"ב.

נשיא שנצטרע

שנשיא (מלך) שנצטרע פקע ממנו דין מלך. רט"ז בההערה השני' (קטע "מיהו בגליון הש"ס").

בענין נשיא שנצטרע לענין שעיר נשיא, ע"י בערך קרבן שעיר נשיא.

מקח טעות

בענין נשיא שנצטרע לענין שעיר נשיא, ע"י בערך קרבן שעיר נשיא.

שבמקח טעות צריך להחזיר כסף דוקא (וזה אתי שפיר בין אם המעות חשיבי פקדון ובין אם חשיבי מלוה).

פ"ט (קטע אחרון).

מרדכי

ע"י עוד בערך פורים.

שנקרא גם בלשן.

פרק ראשון ו'.

שהי' מאנשי כנסת הגדולה.

פרק ראשון ו'.

משה רבינו

משה ואהרן

הדרך שמשה ואהרן שקולים היו כי משה

הי' רבו ואהרן הי' אחיו הגדול, ועוד דרכים בענין שהיו שקולים.

ר"ט, ער"ב, רע"ו.

בענין אם היו שקולים גם קודם מתן תורה.

ר"ט, ער"ב.

מיתות

בענין אם הי' בכלל גזירת המרגלים.

רל"ב.

בענין למה זכה משה לראות את ארץ ישראל.

רל"ב סק"א.

בענין מה שאין לומדים בין מנחה למעריב בשבת בגלל פטירת משה רבינו.

פתיחה ג' סק"א.

משכן

שהנס שלא התליע בשר קודש בבית המקדש הי' נוהג גם בהמשכן שבמדבר, וכן בכמות ובשילה ובנוב וגבעון (ולכאורה גם בגלגל).

ר"ס.

משפט

דברי רש"י בשמות כ"ט ט"ו שמשפט משמש בג' לשונות, דברי טענות בעלי הדין, גמר דין, ועונש הדין.

קצ"ח בההערה הראשונה.

דברי הסמ"ע ש"משפט" היינו גמר דין.

קצ"ח (קטע "ברם עיין בסמ"ע").

מתנה

בענין שונא מתנות יחי', ע"י בערך מדות - שמח בחלקו, שונא מתנות.

נבוכדנצר

בענין למה נענש, הלא כן נגזר על כלל ישראל.

(ע"ט (קטע "עוד הביא"), (פ*')

סקי"ז קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה").

נביא

מהות נבואה

בענין מה שהנביאים נקראים מלאכים.
ש"ז.

שנביא נקרא איש אלוקים.

ש"ז.

דברי הרמב"ם שבשעת הנבואה דעתו של הנביא מתערבת בדעת המלאכים הנקראים אישים.

ש"ז.

הכשר הנביא

דברי הרמב"ם שצריכים לנבואה כל המעלות השכליות ורוב מעלות המדות.

ש"ז.

דינים שונים הנוהגים בו

בענין ההיתר של הנביאים להכלים ברבים.

קמ"ז סק"ה.

בענין אם המלך חייב לכבד נביא, ובענין אם נביא חייב לכבד את המלך.

רכ"א סק"ג.

בענין אם צריכים נביא להעמדת מלך.

רט"ו, רט"ז, רכ"א סק"א (קטע "ובאמת").

שנביאי שקר אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ רבה").

בענין אם תנא יכול לחלוק על נביא בהלכה.

פרק ראשון ד*.

שנביא יכול לעקור דבר מן התורה בהוראת שעה.

רט"ז (קטע "והנה נראה").

נגעים

עיין בערך מצורע.

נדרים

בענין "נדרים סייג לפרישות".

קס"ג - קס"ו.

נוב וגבעון

שהנס שלא התליע בשר קודש בכית המקדש הי' נוהג גם בהמשכן שבמדבר, וכן בכמות ושילה ובנוב וגבעון (ולכאורה גם בגלגל).

ר"ס.

נוב עיר הכהנים

בענין מה ששאל הרג את נוב עיר הכהנים.
ע"ט (קטע "ועיין עוד ברד"ק").

נזירות

בענין שנזיר מיקרי חוטא.

קס"ו, ש"ו.

נח

בענין "בדורותיו": לגנאי או לשבת, ולמה לא קיבל שכר כולם כמו אברהם אבינו.

רנ"ג.

נחמיה

"הוא זרובבל"

פרק ראשון ו'.

נחש

בענין שמי שאינו כורע במודים נעשה נחש ואינו חי בתחיית המתים.

קמ"ד (קטע "ועיין עוד בתוס' בב"ק").

נידוי, חרם

בענין "אסור, בו נידוי".

שמ"ה.

בענין נידוי ונזיפה.

שמ"ה.

נישואין - בענין מצות נישואין

שלישא אשה מוגדרת "מצוה קלה" לפי השאילתות.

נ"ט סק"א.

הדרך ש"בן י"ח לחופה" כי אז הרי הוא מתחייב במצות פרו ורבו. ומגיל עשרים מיקרי שביטל את המצוה.

שכ"ו.

בענין אם הכוונה ב"בן י"ח לחופה" היא ל"ח שלימות או לתחילת י"ח.

שכ"ו.

פרטי הדינים בענין איחור לשם לימוד תורה.

שכ"ז.

בענין מה שמבן כ' הקב"ה אומר תיפח עצמותיו: האם הכוונה היא לכ' שלימות או לתחילת כ'.

שכ"ז (קטע אחרון).

נסים

בענין המחלוקת אם סומכין על הנס או לא.

רנ"ו (קטע "והנה לכאורה"), רס"א ובהערה הראשונה.

בענין אם צדיק גמור ראוי לסמוך על הנס.

רס"א בהערה (קטע "והמהרש"א" ולהלן שם).

בענין העשרה נסים שבבית המקדש.

רנ"ו - רע"א.

בענין אם הנסים שהיו בירושלים, כגון לא אמר אדם מעולם צר לי המקום, נוהגים גם בזמן שאין ביהמ"ק קיים.

ע"ר.

בענין הנס שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים.

רס"א.

נער

בענין ביאור המלה נער, ובענין מה שמצינו מלה זו כתואר גם על אדם מבוגר כמו יהושע.

פרק ראשון ג' סק"ב.

נקמה

דברי החינוך שהלאו של "לא תקום" הוא כי הדבר בא אליו מהשי"ת.

פ*א' סק"ב (קטע "וע"ע בחינוך").

נשיא הסנהדרין

בענין שרשות נשיא לדון מהני לפטור את

הדיין שטעה, ע"י בערך דיינים - רשות נשיא וריש גלותא.

ע"י עוד בערך קרבן שעיר נשיא.

מהותו

דברי הרמב"ם שהנשיא של הסנהדרין עומד הוא תחת משה רבינו.

פרק ראשון ב' סק"ג.

התנאי של שבט יהודה

בענין מה שהנשיא צריך להיות מיהודה, האם זה מעכב.

רט"ז.

דינים שונים הנוהגים בו

שהדין של גדלהו משל אחיו אינו נוהג רק בכהן גדול אלא הרי הוא נוהג גם במלך ובנשיא ובראש ישיבה וכדומה.

ק"צ (קטע "ועי' ברמ"א שם").

שהנשיא כפוף בשררתו וכבודו להריש גלותא.

רמ"ג (קטע "וצ"ל").

הדרך שהרמב"ם סובר שריש גלותא וב"ד של ארץ ישראל יכולים להפקיר גם לצורך אחר ולא רק כשזה לחזק פרצות הדת, ושרש"י סובר שנשיא וריש גלותא לא עדיפי מכל דיין רגיל שיכול להפקיר רק כשזה לחזק פרצות הדת.

ר"ג (קטע "והנה בכיבוד").

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאפילו מי שיכול למחול על כבודו (כמו נשיא למ"ד כבודו מחול) אינו יכול למחול על בזיונות.

ר"ח (קטע אחרון).

סדום

"רעים וחטאים לה' מאד": בגופם ובממונם.

ל"ג (קטע "עוד נראה" ולהלן שם).

בענין העבירות של סדום.

רצ"ו.

סוכה

דברי הגמ' במס' ע"ז דף ג' שסוכה היא מצוה קלה.
נ"ט סק"א.

סופר

שאינן לו חלק לעוה"ב.
קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

סכנה

בענין האיסור לילך יחידי בדרך.
ק"כ.
בענין הא שת"ח אל יצא יחידי בלילה, וכן שת"ח צריך שמירה בלילה.
ק"כ (קטע "ובחולין" ולהלן שם).
בענין דברי הירושלמי שאדם צריך להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו.

ע"ד (קטע "ועיין עוד בחו"מ" ולהלן שם).

סמיכה להוראה

דברי רש"י בסנהדרין שאין סומכים פחות מבן י"ח.
קע"ב.

סנהדרין

ע"י עוד בערכים נשיא הסנהדרין.

הדרך בהבנת דברי הרמב"ם בהקדמתו להיד החזקה שכל מה שנזכר בתלמוד בבלי הוסכם על ידי כל חכמי ישראל או רובם והי' להם בזה כח דוגמת הכח של סנהדרין הגדולה שפסקיהם מחייבים את כל ישראל משא"כ פסקיהם של סתם ב"ד מחייבים רק את אנשי המקום ההוא.

פרק ראשון ב' סק"ו ובהערה שם.
בענין אם מלך חייב בכבוד הסנהדרין (ואפילו אם הוא יותר גדול בתורה מכל יחיד ויחיד מהם).
שמ"ח סק"א.

בענין מה שצריכים הסכמת ב"ד הגדול לדברים שדורשים מהי"ג מדות.

פרק ראשון ב' סק"ו.

בענין למה לא תנן בריש סנהדרין בין שאר הדברים ששנו שם שצריכים ב"ד של שבעים ואחד, שגם לענין לדרוש מהי"ג מדות צריכים שב"ד של שבעים ואחד יסכימו להדרשה.

פרק ראשון ב' סק"ו.

סנהריב

בענין למה נענש, הלא כן נגזר על כלל ישראל.

ע"ט (קטע אחרון), (פ"א סק"ז קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה").

עבד כנעני**רכישת עבדים**

בענין שאין ראוי לקנות עבדים כי מרבה עבדים מרבה גזל, אלא במקום עבדים ישכור עניים.

כ"ו סק"א סק"ב.

שבכל זאת קניית עבד מנכרי חשיב מיהא גם מצוה כשכוונתו למולו, משום שמכניסו תחת כנפי השכינה, ואפילו אם אינו מל אותו עכשיו אבל הרי הוא ממעט את הגוים.

כ"ו סק"ב.

מדריגת עבד כנעני ומהות העבדות

בענין משמעות דברי הרמב"ם שבכל עבד גוי יש מזרע חם, ומשמעות דברי רש"י בקידושין שיתכן עבד גוי שאינו בא מזרע כנעני.

כ"ו סק"ג.

שאסור לבייש עבד כנעני ושפחה כנענית.

ק"ג.

ספיקת הפמ"ג אם יש מצות ואהבת לרעך כמוך כלפי עבד כנעני.

כ"ו סק"א (קטע אחרון).

בענין אם יש חיוב צדקה כלפי עבד כנעני.

כ"ו סק"א.

בענין אם יש חיוב פדיון שבויים כלפי עבד כנעני שנשבה.

כ"ו סק"א.

שנתין או עבד (שהם למטה ממזור) שהוא ת"ח אינו קודם לכהן גדול ע"ה אלא הכהן גדול קודם (ואינם כמו ממזר שהוא קודם לכהן גדול עם הארץ).

ר"כ סק"ב.

לעולם בהם תעבודו

הסברא שהטעם למה אסור לשחררו הוא כדי שתתקיים בו הקללה של עבד עבדים יהי' לאחיו.

כ"ו סק"א (קטע "ובטעם הדבר").

בענין שיטת הרמב"ן שהאיסור לשחרר עבד כנעני הוא רק כשמשחררו בחנם כי הוה דוגמת הלאו של לא תחנם, ודברי הרשב"א שחולק על זה.

כ"ו סק"א (קטע "והנה בגיטין" ולהלן שם) סק"ג (קטע אחרון).

בענין אם לפי הרמב"ן עוברים ע"י שחרור עבד כנעני גם על לעולם בהם תעבודו וגם על לא תחנם, או האם עוברים רק על לעולם בהם תעבודו, כי אין כוונת הרמב"ן לומר שלא תחנם נאמר גם על עבד כנעני, אלא רק שחרור אסור משום הפסוק של לעולם בהם תעבודו, וכוונת הרמב"ן היא רק לומר שהאיסור של לעולם בהם תעבודו דומה בגדרו להלאו של לא תחנם דהיינו שרק בחנם אסור.

כ"ו סק"א (קטע "מיהו יש ליישב") סק"ג (קטע אחרון).

דברי החת"ס שהקפידא בלא תחנם הוא שהגוי לא ירויח, ואפילו אם הישראל לא יפסיד, אבל הקפידא בלעולם בהם תעבודו הוא רק שהישראל לא יפסיד.

כ"ו סק"א (קטע "ועי' בחידושי חת"ס").

דברי הרמב"ן בפרשת יתרו שעשה דוחה

ל"ת משום שקיום מצות עשה הוא גדר של אהבה וקיום מצות ל"ת הוא גדר של יראה, ואהבה היא מדריגה יותר גדולה מיראה.

ס"ד סק"ה (קטע ראשון).

עבירות

בענין כל ישראל ערבים זה לזה, עי' בערך ערבות.

כללי

בענין עשו סייג לתורה.

י"א - י"ג.

בענין העובר עבירות ביד רמה.

קמ"ד בההערה הששית, קנ"ט (קטע "והנה בירושלמי").

בענין עבירה גוררת עבירה.

קע"ז, קע"ח.

סברות בענין אם לא לפרוע חוב נחשב עבירה בשוא"ת או בקו"ע.

פ"ח (קטע "והנה יש לעיין" ולהלן שם).

הדרך שכל היכא שגורם התחדשות של גזילה הרי זה נחשב בגדר קום ועשה אע"פ שלא עשה מעשה.

בענין אם כדי לאיפיושי מלא תעשה מכין אותו עד שתצא נפשו כמו שעושים למי שאינו רוצה לקיים מצות עשה.

אבות: פ"ב סק"א (קטע "ועיין בחושן משפט").

שיש חיוב של לאיפיושי מאיסורא אפילו אם העובר הוא שוגג.

ר' (קטע ראשון).

ואולי אפילו אם העובר הוא אנוס.

ר' (קטע ראשון).

שאפילו להורות בפני רבו מותר כדי לאיפיושי מאיסורא.

ר' (קטע ראשון).

הפסק של הרמ"א שרשאי להכות את מי שהוא ברשותו לשם תוכחת, ודברי החרדים שאפילו את מי שאינו ברשותו. ודברי

הרא"ש שהרואה את ישראל מכה את חבריו מותר להכותו כדי להפרישו מאיסורא.

פ"ב (קטע "ועיין בחושן משפט"), צ"ג (קטע ראשון).

דרישה וחקירה

בענין אם צריכים דרישה וחקירה בדבר שבערוה וכדי לאסור אשה על בעלה משום סוטה, ע"י בערך הזמה סק"י.

גדרי מצות חקירת עדים.

ל"ט.

דברי הרמב"ם שגם הבדיקות הן בכלל המצוה של דרישה וחקירה.

ל"ט.

פסול רשע

שיטת הרמב"ם שפסול מהתורה משום רשע רק אם עבר על לאו שיש עליו מלקות, ודברי התומים שהרמב"ם מודה שמיפסול אם עבר על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד או לאו הניתק לעשה משום שהתם מה שאין לוקין אין זה משום שהלאו הוא קל אלא אדרבה משום שהוא חמור בזה שיש בהוא ענינא מיתת ב"ד, או משום הענין שהוא חייב לתקנו, והרי היכא שביטל את העשה או לא קיים אותו יש באמת מלקות. וכן הוא גם בלאו הניתן לתשלומין כי הטעם למה אין מלקות הרי זה משום שהוא צריך לשלם. ודברי הנתיח"מ שהבין אחרת את כוונת התומים והיינו שלאו הניתק לעשה נחשב חמור כיון ששייך ציור ששפיר ילקה וכהנ"ל היכא שביטל או לא קיים, ולא הניתן לתשלומין נחשב באמת קל כיון שלעולם אין בו מלקות.

ס"ד סק"ב סק"ג.

עולם הבא

בענין אלו שאין להם חלק בתחיית המתים, ע"י בערך תחיית המתים.

שיטת הרמב"ן שעולם הבא, דהיינו הזמן של קבלת שכר, הוא לאחר תחיית המתים,

וגם הגוף יקבל אז שכר, ועד אז הנשמה נגזזת. ושיטת הרמב"ם שקבלת שכר היא בעולם הנשמות לאחר מיתה, וזהו מה שנקרא עולם הבא.

נ"ו (קטע "ואולי"), קמ"ד (קטע "וממתניתין" וקטע "והנה חילקנו"), קנ"ו (קטע "איברא").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל פגיעה בתורה או בלומדי'

בענין המבזה ת"ח או רבותיו אין לו חלק לעוה"ב, ודברי הרמב"ם שדוקא הרגיל בזה.

שט"ו (קטע "ברם לכאורה" ולהלן שם).

המשתמש בכתר תורה אין לו חלק לעוה"ב. קפ"ט.

הכותב אגדתא אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' סופרים").

ת"ח ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

מי שאינו משגיח על המשנה אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "והנה יש עוד").

ר"ע אומר מי שאינו משמש ת"ח אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

השונא חכמים ותלמידיהם אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ רבה").

בענין האיסור לשיר פסוק משיר השירים, ובענין אם יש לו חלק לעולם הבא.

נ"ה, קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

מי שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

הקורא ק"ש במבואות המטונפות הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת).

קמ"ד (קטע "ובברכות דף ס"א").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל השקפותיהם

הלוחש על המכה אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע ראשון).

הנותן את הקץ אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ רבה").

כת שונאי ה' אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובשערי תשובה").

הכותבים בפנים המזוזה שמות קודש או שמות מלאכים אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפה").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם למקום

המזלזל בדבר אחד בדברי תורה חייב כרת שנאמר כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת).

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ זוטא").

בענין אם יש להרוגי ב"ד חלק לעוה"ב.

נ"ו (קטע ראשון ולהלן שם וקטע "והנה עיין בסנהדרין" ולהלן שם).

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע אין לו חלק לעוה"ב, ובענין למה פרטו אותם מכלל שאר הרוגי ב"ד (לפי הצד שהרוגי ב"ד אין להם חלק לעוה"ב).

נ"ו (קטע ראשון ולהלן שם וקטע "והנה עיין בסנהדרין" ולהלן שם), קמ"ד (קטע "והנה מלבד" וקטע "וממתניתין" וקטע "גם צ"ע ממתניתין"), קמ"ו (קטע ראשון), קמ"ז סק"ב (קטע "והנה לעיל" (שפיכות דמים).

בענין הא דתנן שאנשי עיר הנידחת אין להם חלק לעוה"ב, ובענין למה פרטו אותם מכלל שאר הרוגי ב"ד ועובדי ע"ז.

נ"ו (קטע אחרון), קמ"ד (קטע "גם צ"ע ממתניתין").

בענין למה פרטו (בב"מ דף נ"ח ע"ב) בועל אשת איש ואמרו שאין לו חלק לעוה"ב, הלא הבעל כל ערוה אין לו חלק לעולם הבא.

נ"ו (קטע "ועיין עוד בתוס' בב"מ"), קמ"ד (קטע "גם צ"ע").

הפורש מן הציבור אין לו חלק לעוה"ב.

ע"ג, קמ"ד (קטע "עוד צ"ע").

ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע ראשון וקטע "עוד צ"ע" וקטע "ובפרק ל"ו").

המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעוה"ב.

מ"ג, קמ"ד (קטע "ועיין באבות דר"נ").

המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב.

נ"ו (קטע "שוב ראיתי").

החוטא ומחטיא את הרבים אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה שם).

בלבד, סופר, טוב שברופאין, דיין לעירו, קוסם, חנוני לגירסת הגר"א, חזן, טבח וכו' אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

המיפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב.

קנ"ו - קנ"ח.

בענין אם גוף מהול הוא תנאי המעכב לחלק בעוה"ב ותחיית המתים.

קנ"ו.

דברי השערי קדושה שהמחלל שבת אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד הביא רבי חיים").

אלו שפשטו ידיהם בזבול אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה שם).

הפורק עול אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה שם).

נביאי שקר אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ רבה").

שמי שרובו עבירות אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ועיין עוד בספר חסידים").

המבטל פרו ורבו אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובכרכות דף י").

בענין אם רק מומר להכעיס אין לו חלק לעוה"ב או האם גם מומר לתיאבון.

קמ"ו (קטע "והנה רבינו יונה" וקטע "והנה מלשוננו").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם לחבירו

המזולז בדבר אחד בדברי תורה חייב כרת שנאמר כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת).

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ זוטא").

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע אין לו חלק לעוה"ב, ובענין למה פרטו אותם מכלל שאר הרוגי ב"ד (לפי הצד שהרוגי ב"ד אין להם חלק לעוה"ב).

נ"ו (קטע ראשון ולהלן שם), קמ"ד (קטע "והנה מלבד" וקטע "וממתניתין" וקטע "גם צ"ע ממתניתין"), קמ"ו (קטע ראשון), קמ"ז סק"ב (שפיכות דמים).

המסורות אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע").

הנותנים חתנם בארץ החיים אין להם חלק לעולם הבא.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה שם), רמ"א.

בענין המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב, ובענין אם איירי רק בפניו.

צ"א, קמ"ד (קטע "והרמב"ם

בפ"ג").

בענין המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובכ"מ"), קמ"ז - קנ"ה.

בענין המכנה שם רע לחבירו אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובכ"מ"), קנ"ג.

המלוים בריבית אין להם חלק לעולם הבא.

קמ"ד (קטע "והנה עיין בתוס").

לבלר, סופר, טוב שברופאין, דיין לעירו, קוסם, חנוני לגירסת הגר"א, חזן, טבח וכו' אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עניני ערוה.

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור גילוי עריות אין לו חלק לעוה"ב.

נ"ו (קטע ראשון ולהלן שם), קמ"ד (קטע "והנה מלבד" וקטע "וממתניתין" וקטע "גם צ"ע ממתניתין").

בענין למה פרטו (בכ"מ דף נ"ח ע"ב) בועל אשת איש ואמרו שאין לו חלק לעוה"ב, הלא הבעל כל ערוה אין לו חלק לעולם הבא.

נ"ו (קטע "ועיין עוד בתוס' בכ"מ"), קמ"ד (קטע "גם צ"ע").

העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובכרכות ב"ד ס"א").

המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' כלה").

כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה חשוב כבהמה שאין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' כלה").

עומר (מנחת עומר)

ע"י בערך חדש - עומר.

עונשים

ע"י בערך שטר ועונש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ע"י בערך קיום מצות - עוסק במצוה פטור מן המצוה.

עושה מעשה עמך

ע"י עוד בערך אחיך ובערך עמיתך.

בענין אם בכהן שאינו עושה מעשה עמך יש מצוה של וקדשתו, ע"י בערך כהונה - וקדשתו.

בענין מלך שאינו עושה מעשה עמך, ע"י בערך מלך - מינוי וסילוק מלך.

בענין כיבוד אב כלפי אביו רשע, ע"י בערך כיבוד אב ואם - אביו רשע.

הגדר של אינו עושה מעשה עמך: בענין איזו עבירות גורמות שם זה. וכן בענין מה הדין היכא שעבר רק ע"י דיבור, או רק פעם אחת, או בלי שהוכיחו אותו. וכן בענין אם איירי בלהכעיס או להנאתו.

צ"ה, רכ"א סק"א (קטע "אמנם").

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולבזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך.

קנ"ג*.

עושק

גדר עושק.

פ"ח (קטע "והנה אע"פ" וקטע "ואם נאמר").

בענין אם לזה שלא שילם עובר בלא תעשוק.

פ"ח.

דברי רש"י בחומש ובב"ק שיש לאו של לא תעשוק על כובש שכר שכיר, והפסוק דכתיב לא תעשוק שכיר.

פ"ח (קטע "והנה אע"פ").

בענין למה בב"ק דף ק"ה ע"ב לא אמרינן שכופר בפקדון עובר בלא תעשוק.

פ"ח (קטע "ואם נאמר").

שהעובר בלא תעשוק עובר גם בלא תגזול.

פ"ח (קטע "והנה אע"פ").

עזות

ע"י בערך מדות - ביישנות ועזות.

עזרא

דברי ר"י יהושע בן קרחה שמלאכי הוא עזרא.

פרק ראשון ו'.

שהי' ראש אנשי כנסת הגדולה.

ז', ח'.

חומש: פר' בראשית, המן העץ (ג', י"א) סק"ב.

בענין אם הי' כהן גדול.

ט"ו.

בענין אם אנשי כנסת הגדולה קיבלו מחגי זכרי' ומלאכי או מיחזקאל או מברוך בן נרי' או מעזרא.

פרק ראשון ה'.

עינוי הדין

הסוכרים שיש איסור של עינוי הדין גם קודם גמר דין (אבל יתכן שרק לאחר שהתחילו לדון אותו).

רפ"ט.

הטעמים למה אסור לענות את הדין.

רפ"ט.

בענין "אם ענה תענה אותו" (שצריכים לקבל ולשמוע שאלת השואל מיד בלא שהיי').

ר"צ.

עלי הכהן

מקומו של עלי הכהן בסדר המסורה של התורה.

פרק ראשון ד' סק"ה, י"ז.

בענין למה הרמב"ם כתב שעלי קיבל מפנחס ולא כתב מפנחס ובית דינו כמו שכתב בשאר הדורות שם.
י"ז.

בענין מה שבני עלי מתים בני י"ח חוץ מעל ידי תורה וגמ"ח.
קע"ב, ש"ל.

עם הארץ

ביאור המליצה "עם הארץ".

רצ"ז, רצ"ח.

שעם הארץ אינו שייך במילי דחסידות כי "לא עם הארץ חסיד".

ל"א סק"א (קטע "וי"ל"), קפ"ג (קטע ראשון), רכ"ד.

בענין שלא ידור בשכונת עם הארץ.

ל"ד סק"א (קטע "ולכאורה"), ל"ז סק"ב.

בענין "אסור לאומרו בפני עם הארץ", "מצוה לאומרו בפני עם הארץ".

מ"ז (קטע "ואולי").

המשתכר בפני עם הארץ.

קמ"ב.

"אוי לי שנתתי מפתי לעם הארץ".

ק"צ (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

עמיתך

עי' עוד בערך עושה מעשה עמך.

הגדר של עמיתך.

צ"ה (קטע "ועכ"פ עי' גם בספר").

שגם את הפסוק הוכח תוכיח את עמיתך דרשינן להוציא מי שאינו עמך בתורה ובמצות.

קמ"ז סק"ה (קטע "והנה להספר

חסידים"), קנ"ג*.

עמרם

שעמרם לא הי' מיוצאי מצרים, אלא מת הרבה לפני יציאת מצרים.
ר"ט.

עקירת דבר מן התורה

בענין אם הכח לבטל בשוא"ת הוא גם על חיוב ממון, דהיינו שיכולים לבטל שלא

יצטרך לשלם, או האם לממון צריכים דוקא את הכח של הפקר ב"ד הפקר.

פ"ח (קטע "גם י"ל").

סברות בענין אם לא לפרוע חוב נחשב עבירה בדרך שוא"ת או בדרך קו"ע.

פ"ח (קטע "והנה יש לעיין" ולהלן שם).

הדרך שכל היכא שגורם התחדשות של גזילה הרי זה נחשב בגדר קום ועשה אע"פ שלא עשה מעשה.

פ"ח (קטע "ויש לכאר").

ערבות

ערבות על חוב

בענין אם שיעבוד נכסים הוא בגדר "חצי קנין" שיש להמלוה בנכסי הלוה, או האם הוא בגדר ערבות, דנכסי הלוה ערבים לו.

פ"ח (קטע "ועי' בספר").

כל ישראל ערבים זה לזה

בענין כל ישראל ערבים זה לזה.

קס"ט, רפ"ח.

ערי מקלט

בענין אם הפרשת כל עיר ועיר היא קיום מצוה לחוד, או האם כולן יחד הן מצוה אחת.

קע"ט.

בענין אם יש מצוה להפריש אע"פ שעוד לא התחיל זמן הקליטה.

קע"ט.

בענין מה שנזדרז משה להפריש ג' ערי מקלט.

קע"ט.

עריות

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור גילוי עריות אין לו חלק לעוה"ב.

נ"ו (קטע ראשון ולהלן שם), קמ"ד

(קטע "והנה מלבד" וקטע

"וממתניתין" וקטע "גם צ"ע

ממתניתין").

בענין למה פרטו (בב"מ דף נ"ח ע"ב) בועל אשת איש ואמרו שאין לו חלק לעוה"ב,

הלא הבועל כל ערוה אין לו חלק לעולם הבא.

נ"ו (קטע "ועיין עוד בתוס' בב"מ"), קמ"ד (קטע "גם צ"ע"). העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובברכות דף ס"א"). המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' כלה"). כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה חשיב כבהמה שאין לו חלק לעוה"ב. קמ"ד (קטע "ובמס' כלה").

עשה דוחה לא תעשה

הסברא שעשה דוחה ל"ת כי מתחילה לא נאמר הל"ת על ציור שיש עשה.

ס"ד סק"ה (קטע "וע"ע ביד מלאכי").

הסברא שעשה דוחה לא תעשה משום שכוין שכבר נצטוו על הל"ת א"כ בודאי כשצוה הקב"ה את העשה, נתכוין לצוות גם במקום הלא תעשה.

ס"ד סק"ה (קטע "וע"ע בפ"י").

דברי הספר חרדים שעונשו של המבטל מצות עשה הוא יותר גדול מעונשו של העובר על לאו. ודברי הגמ' ביבמות של"ת הוא יותר חמור מעשה, ופירש"י שכן רואים ממה שיש בו מלקות. ופירושו של הערל"נ בהגמ' שכן רואים ממה של"ת צריך גם כפרת יוה"כ ולא סגי בתשובה כמו העובר על מצות עשה. ודברי הרמב"ן בפרשת יתרו שקיום מצות עשה דוחה ל"ת משום שקיום מצות עשה הוא גדר של אהבה והפרישה מל"ת היא גדר של יראה, ואהבה היא מדריגה יותר גדולה מיראה. ודברי היד מלאכי בענין זה.

כ' (קטע "וכיסוד"), ס"ד סק"ה.

בענין היכא שהעשה הוא מלפני הדיבור והל"ת הוא מלאחר הדיבור.

ס"ד (קטע אחרון).

עתניאל

בענין אם יהושע מסר את התורה ישר לעתניאל או האם מסר לזקנים שקדמו לעתניאל, וכן בענין אם עתניאל נחשב מהשופטים.

פרק ראשון ד' סק"א.

פורק עול

אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד ובההערה הששית.

גדר "הפורק ממנו עול תורה".

קכ"א סק"ב.

פיקוח נפש

דברי הרמב"ם ורבינו יונה שמותר ליהנות מזה שהוא מלומדי התורה רק אם יש מצב של פיקוח נפש.

ק"צ (קטע ראשון) ובההערה השלישית.

בענין להשתמש בשמות לצורך פיקוח נפש.

מ"ג (קטע "והנה מההיא דסנהדרין" ולהלן שם).

בענין מתי מאכילין קדשים למעוברת שהריחה משום פיקוח נפש (הוכר עוברת, נשתנו פני').

רנ"ו.

פלגש

בענין אם פלגשי קרוביו אסורות, וכן קרובי פלגשו.

פ"א סק"ב בההערה.

פנחס

בענין מקומו של פנחס בסדר המסורת של התורה.

פרק ראשון ד' סק"ה.

בענין למה הרמב"ם כתב שעלי קיבל מפנחס ולא כתב מפנחס ובית דינו כמו שכתב בשאר הדורות שם.

י"ז.

ש"מלאך ה" זה פנחס.

ש"ז.

שלפעמים טוב לכעוס כמו פנחס.
צ"ב.

פסולי עבודה - ערל

שערל לב (דהיינו שנתכרו מעשיו לאביו שבשמים) פסול לעבודה.
רכ"א בההערה הראשונה.

פרו ורבו

הדרך ש"בן י"ח לחופה" כי אז מתחייבים במצות פרו ורבו. ומגיל עשרים מיקרי שבטלים את המצוה.
שכ"ז (קטע "והנה הא" וקטע "וכשהוא").

שהמבטל פרו ורבו אין לו חלק לעוה"ב.
קמ"ד (קטע "ובכרכות דף י").

בענין אם צריך למנוע את עצמו מפרו ורבו כשיש לחשוש שלא יעמדו הנולדים בדתם.
קנ"ב.

פרנס

בענין איך פרנס צריך להתנהג.
ע'.

שהנותנים חתתם בארץ החיים אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע") ובההערה הרביעית באותו קטע, רמ"א.

"המתגנב מאחר חבר, והולך ושונה פרקו, אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו וכו', וסוף שמתמנה פרנס על הציבור" (תוספתא).
שפ"ז.

פרעה

בענין הדין מלך של פרעה שבימי יוסף.

שמ"ח בההערה השלישית.

בענין למה נענש, הלא כן נגזר על כלל ישראל.

ע"ט (קטע "עוד הביא"), פ*'
סקי"ז (קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה").

בענין הכבדת לב פרעה.

קע"ז.

בענין למה חלק משה כבוד לפרעה ("וירדו כל עבדיך אלה אלי").
רכ"א סק"ג.

צדיק

בענין אם מדריגת צדיק היא גדולה ממדריגת ישר, או האם מדריגת ישר היא גדולה ממדריגת צדיק, וההבדל ביניהן.
של"ט.

"כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו" (ב"ק דף ס' ע"א): ביאורו של המהרש"א, והדרך דהיינו משום שזכה להיות צדיק נסתר.
שפ"ד.

צדקה

בענין מה שעוסק במצות פטור מצדקה, עי' בערך קיום מצות - עוסק במצוה פטור מן המצוה.

כלל

שלא נגמר דינו של סדום אלא על שמנעו עצמם מן הצדקה.

רצ"ו.

שיעור הנתינה

בענין השיעור של חומש.

כ"ג סק"ג.

בענין מעלת המפזר צדקה להרבה עניים על ידי הרבה מעשים של נתינה (ועי"ז מתעוררת נפשו פעמים רבות) ואינו נותן הכל במעשה אחד.

קס"ח.

שהנותן מאה פרוטות לצדקה בבת אחת קיים מאה מצות אע"פ שעשה רק מעשה אחד.

קס"ח (קטע "והנה שמעתי").

בענין היכא שאין להעני די מחסורו, האם אפשר לתת לו ממצות צדקה גם יותר מכדי מחסורו כמו היכא שאין לו ר' זוז דאפשר לתת לו יותר מר' זוז.

ש"ה.

גביית צדקה

בענין מי שאינו רוצה להשתתף במצות צדקה כי יש אחרים שיתנו, והוא רוצה לתת רק לעני שאין לו אחרים שיפרנסו אותו. ש"ה.

סוגים שונים של עניים

בענין היכא שאין להאב, דחייב הבן לתת להאב משלו אפילו למ"ד שכיבוד אב הוא רק משל אב, האם זה משום החיוב של צדקה או האם זה משום החיוב של כיבוד אב. ודעות הפוסקים שאפילו אם החיוב הוא משום צדקה אבל הרי הוא צריך להקדים אביו לשאר עניים, וכן לתת לו הכל אע"פ שבעלמא עדיף לפזר בין כמה עניים.

קס"ח (קטע "ובשו"ת").

ע"י בערך כיבוד אב ואם - משל אב או משל בן, שכתבנו עוד פרטים בענין חיובו של הבן היכא שאין להאב.

בענין העדיפות להעסיק עניים ולא עבדים. כ"ו סק"א.

בענין אם יש מצות צדקה לתת צדקה לעבד כנעני.

כ"ו סק"א.

שאינ מצות צדקה לתת צדקה לגוי.

כ"ו סק"א (קטע "ועל כל פנים כעין דברי תוס" וקטע "שור בחידושי").

בענין "מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל וכו' מפני דרכי שלום".

רכ"ו (קטע "שוב ראיתי").

בענין אם יש מצוה לתת צדקה לעם הארץ.

ק"צ (קטע "והנה עיין ברמב"ם ובהערות על הקטע הנ"ל).

ציבור**כללי**

דברי הפוסקים שהסיקו דלא כהירושלמי שסובר שאדם צריך להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חבירו, ובענין אם שונה בזה הצלת יחיד מהצלת ציבור.

ע"ד (קטע "ועיין עוד בחו"מ" ולהלן שם).

בענין העוסק בצרכי ציבור.

ע"א, ע"ב.

בענין שעוסק בצרכי ציבור נחשב עוסק במצוה ופטור מן המצוה.

ע"א.

פורש מן הציבור

בענין אל תפורש מן הציבור.

ע"ג - ע"ה.

"אם אין דרכיהם מקולקלים כל כך אין לפרוש מהם" (מגן אבות).

ל"ד סק"א בהערה, סק"ב בהערה.

בענין היכא שפורש מן הציבור כדי להתחבר לציבור אחר.

ל"ד סק"ב בהערה.

בענין אם יש להפורש מן הציבור חלק לעוה"ב.

ע"ג, קמ"ד (קטע "עוד צ"ע") ובהערה השני' שם.

ציצית

דברי הריטב"א שמה שציצית שקולה כנגד כל המצות לא חשיב חומרא כי אין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

נ"ט סק"א (קטע אחרון).

הגמ' במנחות שציצית היא מצוה קלה, ופירש"י עשה בעלמא.

נ"ט סק"א (קטע "ובמנחות").

צער

בענין אם המזיק אחראי על צערו של הניזק גם היכא שלא הי' להניזק להצטער או האם אומרים שכיון שלא הי' לו להניזק להצטער א"כ איהו ציער לנפשי'.

ק"פ.

קבורה

"ולא תטמא את אדמתך"

דברי הרמב"ן ש"ולא תטמא את אדמתך"

הרי הוא לאו נוסף בארץ ישראל, דהיינו שלא להלין את המת בארץ ישראל משום טומאת הארץ.

ק"מ.

דברי הרמב"ן שהלאו הנ"ל על טומאת הארץ שייך גם במת עכו"ם, ומספקא לי' אם שייך בעכו"ם גם הלאו של לא תלין, ומספקא לי' מאיזה טעם קבר יהושע מלכי כנען.

ק"מ.

קדיש

הגדר של אמין יהא שמי' רבה דאגדתא (בענין מתי אומרים קדיש דרבנן). פתיחה ד'.

קדשים

המחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש בענין על מה עובר טמא שנוגע בקדשים. קמ"ה.

בענין אם הציווי של משמרת נאמר רק על תרומה או האם גם על קדשים. אבות: קמ"ה.

קוסם

אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

קידוש וחילול השם

ע"י עוד בערך, יהרג ובל יעבור.

השלשה ציורים של חילול השם שכתב הרמב"ם בספר המצות.

ציורו של רש"י ביומא דף פ"ו.

ציורו של רבינו יונה באבות.

הגמ' בסנהדרין שחילול השם הוא בפרהסיא.

המשנה באבות דתנן כל המחלל שם שמים בסתר וכו'.

קפ"ה.

דברי הלח"מ שהעשה של ונקדשתי אמור רק על בפרהסיא, אבל הלאו של לא יחללו אמור אפילו על בצינעה.

קפ"ה סק"ב (קטע "והנה ראיתי").

המחלוקת בין הרמב"ם ורבינו יונה אם בגילוי עריות ושפ"ד בצינעה יש משום חילול השם (הרמב"ם) או לא (רבינו יונה, וגם רבינו יונה מודה בעבודה זרה).

קפ"ה סק"א (קטע ראשון) סק"ג.

משמעות דברי רבינו יונה באבות שכנוהג שלא כשורה יש משום חילול השם רק בפרהסיא.

קפ"ה סק"ג.

דברי רבינו יונה באבות שמה שאמרו שעל ערקתא דמסאנא יהרג ואל יעבור אינו בגדר חיוב.

קפ"ה סק"ג.

בענין אם רשאי ליהרג היכא שרשאי לעבור.

קפ"ה סק"ג.

ספיקת הגמ' אם גוי מצווה על קידוש השם בנוגע לז' מצות בני נח.

ס"ז (קטע "ברם נראה").

קידושין

קידושי עבירה

בענין אסור לאדם לקדש אשה עד שיראנה. שט"ז.

קיום מצות

בענין שכר ועונש, ע"י בערך שכר ועונש.

בענין כל ישראל ערבים זה לזה, ע"י בערך ערבות.

ע"י עוד בערך עשה דוחה לא תעשה.

כללי

דברי ספר העיקרים שאין קניית השלמות תלוי' בעשיית המצות כולן, אלא גם ע"י מצוה אחת או מקצת מצות אפשר להשיג שלמות.

ס"ב.

גדר "תורה ועבודה וגמילות חסדים".

ט"ז.

בענין עבודת השם שהיא על מנת לקבל פרס.

י"ח, י"ט.

בענין עבודת השם שהיא מתוך יראת עונשים.

כ'.

בענין "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן".

קפ"ו, של"ו.

הקפידא לא להיות נראה כעושה שלא לשמה.

שנ"ד.

בענין מה שאמר משה על הפרשת ערי מקלט "מצוה הבאה לידי אקיימנה".

קע"ט.

בענין אם ללמוד עדיף או לעשות עדיף.

נ"ז סק"א סק"ג סק"ד.

בענין השיעור של הוצאת חומש על קיום מצות.

כ"ג סק"ג.

המחלוקת אם הציוויים שנאמרו לפני הר סיני נשנו עוד הפעם בהר סיני ואנחנו צריכים לקיים רק את הציווי של הר סיני.

פרק א' אות א' (קטע אחרון).

המצות שנקראו חמורות (שבת, כיבוד אב ואם).

נ"ט סק"א (קטע "וע"ע בירו"ק וקטע "ובריטב"א").

המצות שנקראו קלות (לימוד לשון קדש, ציצית, שמחת יו"ט, סוכה, שילוח הקן, ות"ת ולישא אשה לפי השאלות).

נ"ט סק"א.

שיש שני סוגים של הכשר מצוה, א', היכא שבזמן שהוא עושה את ההכשר הרי זה נקרא שהוא כבר בקשר עם המצוה, ב', היכא שאין זה נקרא שהוא כבר בקשר עם המצוה, ונפ"מ למעשה בזה.

נ"ז סק"ב (קטע "מיהו יש ליישב" ולהלן שם).

עוסק במצוה פטור מן המצוה

בענין אם עוסק בצרכי ציבור נחשב עוסק במצוה ופטור מן המצוה, ע"י בערך ציבור.

דברי הרמב"ם בפיה"מ בפ"ב ממס' אבות שעוסק במצוה פטור מן המצוה כי אין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

נ"ח (קטע "והנה בהמשך דבריו"), ס"ו סק"א.

בענין אם הדין של עוסק במצוה פטור מן המצוה גורם שנחשב שהוא פטור ממש מן המצוה השני' (אשר לפ"ז אם קיים אותה אינו יוצא אלא צריך לעשותו עוד הפעם אח"כ כשיגמור את המצוה הראשונה ויתחייב שוב בהשני'), או האם הוא נחשב בגדר אנוס מלקיים אותה.

ע"א בההערה.

בענין אם נותנים לעוסק במצוה את השכר של המצוה השני' שנפטר ממנה.

ע"א.

בענין דברי הריטב"א בסוכה דף כ"ה (נדפס בחי' הרשב"א) שעוסק במצוה אסור להפסיק בשביל המצוה השני' ולא רק שפטור.

ס"ו סק"א (קטע "והנה הריטב"א"), שכ"ז (קטע "והנה ברמב"ם").

בענין דברי הריטב"א בסוכה דף כ"ה (נדפס בחי' הרשב"א) בענין עוסק במצוה היכא שהשני' היא מצוה עוברת וזו שהוא עוסק בה אינה עוברת.

ס"ו סק"א (קטע אחרון).

שגם העוסק בהכשר מצוה פטור מן המצוה.

נ"ז סק"ב.

הדרך שהיכא שיש להכשר ערך עצמי אין זה נקרא שהוא כבר בקשר עם המצוה הבאה ועוסק באותה מצוה.

נ"ז סק"ב (קטע "מיהו יש ליישב" ולהלן שם).

בענין היכא שהוא עוסק במצוה אבל מתכוין להתפרנס ולא להמצוה, וכן היכא שהוא מתכוין לשני הדברים, האם הוא פטור מן המצוה.

נ"ז (קטע "והנה באו"ח" וקטע אחרון).

הקושיא למה עוסק במצוה פטור מלתת צדקה הלא עוסק במצוה אינו פטור מלאוין והרי על המניעה מלתת צדקה יש גם הלאוין של לא תקפוץ ולא תאמץ. ס"ו סק"ב.

קז

הנותן את הקץ אין לו חלק לעוה"ב. קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ רבה").

קרבן שעיר נשיא

בענין שנשיא הסנהדרין מביא שעיר נשיא כשארין על גביו מלך או ריש גלותא, וכן הריש גלותא כשארין מלך. שנ"ו (קטע "וי"ל דהיינו משום"). בענין נשיא שנצטרע לענין שעיר נשיא. רט"ז בהערה השני' (קטע "מיהו בגליון הש"ס" וקטע אחרון).

קרות הגבר

"היוצא לדרך קודם קרות הגבר דמו בראשו". ק"כ.

קרח

שקרח נטרד בגלל שסיפר לאשתו אודות מחלוקתו עם משה. כ"ז סק"א (קטע "והר"ב כתב"). בענין מה גרם לזה שאין לקרח חלק לעוה"ב (קנאה או כבוד). רמ"ב.

"כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר ולא יהי' קרח וכעדתו": בענין אם הכוונה היא ללאו גמור מהתורה או האם הכוונה היא רק לאסמכתא. ושיטת הרמב"ן שהוא לאו גמור אבל רק בחולק על הכהונה. שי"א.

קריאת התורה

שלענין קדימה לעלות לתורה בעל חכמה ומנין תלמידים עדיף מבעל שנים.

רע"ג (קטע "ועיין עוד במגן אברהם").

קריאת שמע

מהות המצוה

נפ"מ בין אם קריאת שמע היא מצוה דאורייתא או מצוה דרבנן.

נ' סק"א (קטע "והנה ביומא").

דברי השאגת ארי' שמצות קריאת שמע היא ביסודה מצות תלמוד תורה, רק שהכא התורה אמרה מה ללמוד.

מ"ז (קטע "ובדעת הרמ"א").

בענין שיוצאים ידי החיוב של תלמוד תורה ע"י קריאת שמע שחרית וערבית.

מ"ו, מ"ז.

בענין למה המחבר אינו מביא את הדין הנ"ל שיוצאים ידי החיוב של תלמוד תורה ע"י קריאת שמע שחרית וערבית, והרמ"א שפיר מביאו.

מ"ז (קטע "והנה עיין שם" ולהלן שם).

המחלוקת אם דבר זה (שיוצא ידי החיוב של תלמוד תורה ע"י קריאת שמע שחרית וערבית) אסור לאומרו בפני עם הארץ או מצוה לאומרו בפני עם הארץ.

מ"ז (קטע "ואולי" ולהלן שם).

דברי רבי מאיר בירושלמי ש"כל מי שהוא קבוע בא"י ואוכל חולין בטהרה ומדבר בלשון הקודש וקורא את שמע בבוקר ובערב מובטח לו שהוא מחיי העולם הבא".

נ"ט סק"ב.

דיני הקריאה

בענין אם עדיף לקרוא בלחש או בקול.

ק"י סק"ב.

שהיכא שאין חשש שמא ישכח לקרות ק"ש מותר לו להתחיל ללמוד כיון שיוכל לקרוא אח"כ.

נ"ז סק"א.

קריעה

בענין קריעה על רבו שאינו מובהק.
שמ"ז.

ראובן

"וישמע ראובן ויצילהו מידם".
פ*י סק"ח.

ראש ישיבה

בענין דברי הגמ' (חולין דף קל"ד ע"ב)
ש"גדלהו משל אחיו" נוהג גם בראש
ישיבה ולא רק בכהן גדול.
ק"צ (קטע "ועי' ברמ"א" שם).

רב ותלמיד**מורה הלכה בפני רבו**

שלאיפיושי מאיסורא מותר להורות בפני
רבו.
ר' (קטע ראשון).

הלימוד לתלמידים

בענין מה היא המצוה דאורייתא של
לימוד לתלמידים, ומה היתה תקנת אנשי
כנסת הגדולה ב"העמידו תלמידים הרבה",
ולמה הוצרך יהושע בן גמלא להושיב
תלמידים הלא מצוה דאורייתא היא.
י'.

"אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו".
אבות כ"ח.

בענין "עשה לך רב".

כ"ח, כ"ט.

בענין האיסור שהרב ישב על גבי מטה או
ספסל וישנה לתלמיד שיושב על גבי קרקע
או לתלמיד שעומד.

כ"ד, ר"ה.

בענין האיסור ללמד תורה בשכר.

ל', קס"ב, קצ"ב.

גדר "ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה",
ובענין אם מותר להשתמש בלשון מגונה או
לשון שאינה מכובדת לצורך זה.

נ' סק"א (קטע "ועוד כתב"), נ"א.

המחלוקת בין רבי אליעזר ור"ע בענין כמה
פעמים צריכים ללמד לתלמיד.

ע"ח.

בענין אם קיים מצות ללמד אם התלמיד לא
הבין.

ע"ח.

בענין ההיתר והחויב של רב להכלים או
להכות את תלמידו ("זרוק מרה
בתלמידים").

קמ"ז סק"ה (קטע "גם י"ל"),
של"ד (קטע "והנה מלבד" ולהלן
שם).

שלא ללמוד מרב שאינו הגון, או ממין, או
ממגוש.

קע"ג.

בענין ללמוד ממכשף כדי להבין ולהורות.
קע"ג (קטע "ורבינו בחיי").

בענין המלמד לתלמיד שאינו הגון.

קצ"ו.

בענין נתינת כבוד לתלמידו.

ר"ה, ר"ו, ר"ז.

שלא יכנס לדברי תלמידו.

רע"ז.

בענין "שואל כענין".

רע"ט, ר"פ.

בענין האיסור לא לומר בשם רבו דבר
שלא שמע ממנו. ובענין אם מותר
לתלמיד לומר בלשון סתם דבר שלא
שמע מרבו או האם חוששין שמא יחשבו
שהוא מרבו.

שפ"ג.

**כבודו ומוראו של הרב, ומחילה על
כבודו ומוראו**

בענין שהלומד מחבירו פרק אחד או הלכה
אחת חייב לנהוג בו כבוד.

שמ"ז.

שרב צריך להיות שקול כשכינה בעיני
התלמיד.

רי"ב.

בענין שהמבזה רבותיו אין לו חלק לעוה"ב,
ודברי הרמב"ם שדוקא הרגיל בזה.

שט"ו (קטע "ברם לכאורה" ולהלן
שם).

בענין מאיפוא ילפינן כבוד ומורא רבו
וקימה בפני רבו.

ר"י.

בענין שאם תלמיד חכם מזלזל במצות הרי הוא כקל שבציבור.

קע"ג (קטע אחרון), רכ"א סק"א (קטע ראשון), שמ"ט.

המחלוקת בין רבי יוסי ורבי יהודה בב"מ דף ל"ג ע"א מי נחשב רבו, ושיטות הפוסקים בענין כמה פליגי. שמ"ז.

שרב מופלג הוא כמו רבו מובהק.

ר"י (קטע "ועיין גם"), שמ"ח סק"ג.

יסוד הדין של רבו שאינו מובהק, והחיוב של התלמיד כלפיו. שמ"ז.

בענין המחלוקת אם רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא, וכן בענין הטעם של תורתו דילי' היא.

קצ"ו, ר"ח (קטע אחרון).

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאע"פ שרב שמחל על כבודו כבודו מחול אבל על בזיונות אינו יכול למחול.

ר"ח (קטע אחרון).

דברי הגרי"ז על רב שמחל על כבודו כבודו מחול: שמחילה מהני רק על הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו אבל לא על הדברים שחייבים לכל ת"ח כי הדברים שחייבים לכל ת"ח הרי הם בגדר מצוה כלפי שמיא.

קצ"ז.

הדרך שגם הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו הרי הם דין כבוד לתורתו, ואינם בגדר דין כבוד להגברא, אלא שמאחר שהוא רבו הרי הוא חייב בחיוב יותר חזק לכבד את תורתו ולכן הרי הוא חייב לעשות לרבו דברים שאינו חייב לעשות אותם לתלמיד חכם שאינו רבו.

קצ"ז.

בענין אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב.

ר"ח.

בענין הקורא לרבו בשמו.

שט"ו (קטע "ברם לכאורה" ולהלן שם).

רוצח

בענין אם לרוצח יש חלק לעולם הבא, ע"י בערך עולם הבא אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם לחבירו.

המחלוקת בין תוס' לרבינו יונה בענין אם המלכין פני חבירו ברבים נחשב אביזריהו דרציחה.

קמ"ז סק"א.

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולבזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך.

קנ"ג*.

שהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב.

שט"ו (קטע "וגם מאחיתופל").

בענין אם מותר להרוג את עצמו כדי שלא לעבור על הג' חמורות (או עבירה אחרת). קנ"ב.

רחבעם בן שלמה

בענין מה שנקרא נער.

פרק ראשון ג' סק"ב (קטע "מיהו עי' ברש"י").

ריבית

מלוה לעבד ועכו"ם

בענין אם "אחיד" ממעט את המלוה לעבד בריבית מאיסור ריבית.

כ"ו סק"א (קטע "שוב ראיתי").

דברי תוס' בשם ר"ת בענין מה שנהגו עכשיו להלות מעות לעכו"ם בריבית.

שנ"ב* (קטע "ובשו"ת מהר"ם אלשקר").

חומרת הלאו

בענין שמלוה בריבית נחשב בגדר אינו עושה מעשה עמך.

צ"ה (קטע "והנה בסנהדרין").

ריש גלותא

בענין הדין שרשות ריש גלותא לדון מהני לפטור את הדיין אם טעה, עי' בערך דיינים - רשות נשיא וריש גלותא.

כללי

שהריש גלותא צריך להיות מיהודה, ובענין אם זה מעכב.

רט"ז (קטע אחרון).

שהנשיא של הסנהדרין כפוף בשררתו וכבודו להריש גלותא.

רמ"ג (קטע "וצ"ל").

בענין שהנשיא של הסנהדרין מביא שער נשיא כשאינן על גביו מלך או ריש גלותא, וכן הריש גלותא כשאינן מלך.

שנ"ו (קטע "וי"ל דהיינו משום").

הפקרו הפקר

הדרך שהרמב"ם סובר שריש גלותא וב"ד של ארץ ישראל יכולים להפקיר אפילו כשאינו לחזק פרצות הדת, ודלא כדיין רגיל שיכול להפקיר רק כשזה לחזק פרצות הדת, ושרש"י סובר שהפקירם של נשיא וריש גלותא אינם שונים מהפקירו של דיין רגיל.

ר"ג (קטע "והנה בכיאור").

רמב"ם

בענין מה הי' ההיתר של הרמב"ם ללמוד חכמות חיצוניות וספרי הפילוסופים.

צ"ט.

רפואה

בענין "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות".

פ* סקי"ז.

שרופא הוא מאלו שאין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

"הוא הי' אומר וכו' והלוחש על המכה אין לו חלק לעולם הבא".

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

רש"י

דברי החיד"א שפירש"י על אבות הוא באמת מרש"י, ודלא כהיעב"ץ.

פתיחה ה'.

רשע

בענין אינו עושה מעשה עמך, עי' בערך עושה מעשה עמך.

בענין "אחיד", עי' בערך אחיד.

בענין "עמיתך", עי' בערך עמיתך.

עי' עוד בערך בו תדבק, ובערך חנופה.

בענין כיבוד אב כלפי אביו רשע, עי' בערך כיבוד אב ואם - אביו רשע.

בענין רבו שמזלזל במצות, עי' בערך רב ותלמיד - כבודו ומוראו של הרב וכו'.

בענין תלמיד חכם ששנה ופירש, עי' בערך תלמיד חכם - כללי (בסופו).

בענין תלמיד חכם שמזלזל במצות, עי' בערך תלמיד חכם - כבוד תלמיד חכם (בסופו).

בענין הפסול של רשע לעדות, עי' בערך עדות - פסול רשע, ופסול רשע דחמס.

בענין אם אב רשע נאמן לומר קדשתי את בתי, עי' בערך עד אחד - הנאמנות של אב לומר קדשתי את בתי.

בענין אלו שאין להם חלק לעולם הבא, עי' בערך עולם הבא.

החילוק בין אדם רשע לאדם רע. ל"ג.

בענין רע לשמים ורע לבריות איזה מהם הוא יותר גרוע.

ל"ג ובהערה הראשונה שם, מ' בהערה השני'.

בענין אם מי שהוא רע לבריות נחשב גם רע לשמים.

ל"ג בהערה הראשונה, מ' בהערה השני'.

"הרחק משכן רע ואת תתחבר לרשע" (פרטי הדינים).

ל"ג - ל"ז.

בענין אם אסור רק ברשע גמור ולא בעובר עבירה פעם אחת או כמה פעמים.

מ' (קטע אחרון).

דברי רבינו יונה שאם מתחברים ושוכנים
אצל רשע לשם דבר עבירה עוברים בלא
תהי' אחרי רבים לרעות.

ל"ד סק"א (קטע "והנה
הרמב"ם").

בענין אם הקדמת שלום לרשע מותרת.

מ' ובהערה השני' שם.

בענין אם מותר להתחבר לרשע כדי לקרבו
לתורה או לדבר מצוה, ואת"ל שאסור האם
מותר לשם מצות תוכחה.

מ'.

בענין ההיתר לשבת בבית מחוקקים יחד
עם רשעים:

מ'.

פרטי דינים בענין האיסור להחניף לרשעים.
ל"ו.

שאל המלך

בענין למה בתחילה הלך לביתו ולא התנהג
כמלך.

רט"ז בהערה השני' (קטע "ודע
שדברי האברבנאל").

שאם לא הי' חוטא הי' נשאר מלך על
שבטו או מלך תחת מלך.

רט"ו (קטע ראשון).

בענין למה לא הזכיר הכתוב את עון הריגת
נוב עיר הכהנים בכלל עונות שאול.

ע"ט (קטע "וע"ע ברד"ק").

שבוים (פדיון שבוים)

בענין אם יש חיוב פדיון שבוים כלפי
עבדים כנענים.

כ"ו סק"א (קטע "שוב התבוננתי").

דברי תוס' שפדיון שבוים חשוב יותר
משאר מצות.

נ"ט (קטע "ובכ"ב").

שבועה

שבועת ביטוי

בענין אם הגון לישבע לשם פרישות.

קס"ג, קס"ה.

דברי הריטב"א והנ"י בנדרים דף ט' שכתבו
טעמים למה יש לפרוש משבועה יותר
מנדרים.

קס"ה.

משמעות דברי רבינו יונה באבות כהנ"ל
שלא שייך לישבע על תנאי.

קס"ג.

שיטות הראשונים בנשבע לקיים את
המצוה: האם נתמעט רק מקרבן או האם
גם ממלקות ואפילו מאיסור שבועה.

קס"ה.

שבע בן בכרי

בענין שהי' חייב מיתה על שמרד בדוד.

רט"ז בהערה השני' (קטע "ועיין
עוד ברש"י בשמואל").

שבת קודש

מנהגים

בענין מה שאין לומדים בין מנחה למערב
בשבת בגלל פטירת משה רבינו, והמנהג
לקרוא אז פרקי אבות.

פתיחה ג'.

נוסח התפילה וקידוש

ע"י בערך תפילה - פירושים בנוסח
התפילה, ובערך קידוש היום.

"ודבר דבר"

בענין האיסור לדבר דברים בטלים בשבת.
ג' סק"ב.

המחלוקת בין הרמב"ם והרשב"א אם מותר
ללמוד ספרי חכמה בשבת.

ג' סק"א (קטע "מיהו אולי").

מלאכת שבת

דברי השערי קדושה שהמחלל שבת אין לו
חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "עוד הביא רבי
חיים").

שולחן

דברי הרמב"ם שכולל עשיית המנורה
והשולחן והמזבח במצות בנין בית
הבחירה, ודעת הרמב"ן שעשייתן אינה
מצוה אלא רק התכלית נימנית למצוה
דהיינו הדלקת הנרות ועריכת הלחם
והקרבנות הקרבנות.

קצ"ד*

דברי הגמ' שהשולחן הוא כנגד מלכות, ודברי רש"י שהוא כנגד כהונה. רי"ד.

בענין "ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה וכו' אבל אמרו עליו דברי תורה וכו'". קי"ד - קי"ט.

שומע כעונה

שרק המברך ברכת המזון מקיים בזה את החיוב לדבר דברי תורה בתוך הסעודה (כי ברכת המזון חשיבא בגדר דברי תורה), אבל לא היוצא בדרך שומע כעונה. קי"ט סק"ב (קטע "והנה החיד"א").

שופטים

ע"י עוד בערך זקנים.

שלהשופטים היו מקצת הכוחות של מלך, ובמקצת דברים היו שונים ממלך, וסידר האברבנאל את הדברים בהקדמתו לספר שופטים.

פרק ראשון ד' סק"ב.

הדרך שהשררה הנ"ל היתה בגדר הוראת שעה כי לא נזכרה שררה כזו בחומש.

פרק ראשון ד' סק"ב.

בענין אם להזקנים ש"האריכו ימים אחרי יהושע" היו הכוחות הנ"ל של השופטים או האם היו רק בגדר דיינים.

פרק ראשון ד' סק"ב.

ביאור טעם האבות דרבי נתן שמחלק זקנים ושופטים לשתי תקופות ודלא כהמשנה בריש אבות שכללם יחד ב"זקנים".

פרק ראשון ד' סק"ב.

"יהושע לזקנים": בענין מי היו אותם זקנים.

פרק ראשון ד'.

בענין מי היו הזקנים שהאריכו ימים אחרי יהושע.

פרק ראשון ד' סק"ג.

בענין מי הי' השופט הראשון.

פרק ראשון ד' סק"א.

בענין מה שלא פרט הרמב"ם את כל השופטים בכלל סדר המטורה. פרק ראשון ד' סק"ה.

שילה

שהנס שלא התליע בשר קודש בבית המקדש הי' נוהג גם במשכן שבמדבר, וכן בבמות, ובשילה, ובנוב וגבעון (ולכאורה גם בגלגל).

ר"ס.

שילוח הקן

דברי הירושלמי ששילוח הקן הוא מצוה קלה שבקלות. נ"ט סק"א (קטע "וע"ע בירו").

שינה

בענין כמה לישון.

קמ"א, שס"ד.

בענין שינה בעמוד השחר, ושינה של שחרית.

קמ"א.

בענין שינה ביום יותר משתינן נשמינן.

(קמ"א).

בענין מיעוט שינה לצורך לימוד תורה.

קמ"א, שס"ד, שס"ה.

שיעבוד

מהות שיעבוד

בענין אם שיעבוד נכסים הוא בגדר מקצת קנין שיש להמלוה בנכסי הלוה, או האם הוא בגדר ערבות, דנכסי הלוה ערבים לו.

פ"ח (קטע "ועי' בספר").

שיעבוד הגוף ושיעבוד נכסים

בענין אם יש על הלוה שיעבוד הגוף להמלוה לשלם, והרי זה חיוב מהלוה להמלוה, או האם יש עליו רק מצוה כלפי שמיא לשלם וכופין אותו רק מצד ההלכה שכופין על המצות.

פ"ח (קטע "גם י"ל" וקטע "ואביי י"ל").

בענין אם השיעבוד הגוף (לפי הצד שקיים שיעבוד הגוף), וכן השיעבוד נכסים, הם תוצאות מהמצוה של פריעת בעל חוב והיכא שאין מצוה אין שיעבוד.
פ"ח (קטע "ועי' בספר" ולהלן שם).

שיר השירים

בענין האיסור לשיר פסוק משיר השירים, ובענין אם יש לו חלק לעולם הבא.
ג"ה, קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

שכחה

בענין המתנה לעניים "שכחה", עי' בערך לקט שכחה ופאה.
בענין שכחת דברי תורה, עי' בערך תורה - שכחת התורה.

שכירות

עיי' עוד בערך שכר שכיר.
בענין "שכירות ביומי' מכירה היא": האם אומרים כן רק לענין אונאה או האם גם לענין שאר דברים.
פ"ט (קטע "ברם יש להקשות").

שכר ועונש

עיי' עוד בערך עולם הבא.

כללי

בענין מה שצדיק מקבל שכר גם כנגד הרשע (נוטל שכר כולם).
רנ"ד.
גדר "דבר שאותו צדיק מצטער בו יכשל בו זרעו (בתמי") ("ב"ק דף נ' ע"א).
שי"ב.
בענין אכילת פירות בעוה"ז.
שי"ז.
ביאור הענין של לפום צערא אגרא.
של"ד.
בענין גדול מצווה ועושה מאינו מצוה ועושה.

של"ד (קטע "והנה בקידושין").
ביאור "נטפל לעושי מצוה" במכות דף ה' ע"ב.
ע"א.

בענין ישוב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה: בענין איזו מצוה מקיים. וחילוק בין אם בא דבר עבירה לידו או לא.
ס"ז.

ביאור הענין של לפום צערא אגרא.
של"ד.

בענין גדול מצווה ועושה מאינו מצוה ועושה.
של"ד (קטע "והנה בקידושין").
ביאור "נטפל לעושי מצוה" במכות דף ה' ע"ב.
ע"א.

בענין ישוב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה: בענין איזו מצוה מקיים היושב ולא עבר עבירה. וחילוק בין אם בא דבר עבירה לידו או לא.
ס"ז.

עונשים שונים

דברי הספר חרדים שעונשו של המבטל מצות עשה הוא יותר גדול מעונשו של העובר על לאו. ודברי הגמ' ביבמות של"ת הוא יותר חמור מעשה, ופירש"י שכן רואים ממה שיש בו מלקות. ופירושו של הערל"נ בהגמ' שכן רואים ממה של"ת צריך גם כפרת יוה"כ ולא סגי בתשובה כמו העובר על מצות עשה. ודברי הרמב"ן בפרשת יתרו שקיום מצות עשה דוחה ל"ת משום שקיום מצות עשה הוא גדר של אהבה והפרישה מל"ת היא גדר של יראה, ואהבה היא מדריגה יותר גדולה מיראה. ודברי היד מלאכי בענין זה.

ס"ד סק"ה.

שמי שרובו עבירות אין לו חלק לעוה"ב.
קמ"ד (קטע "ועיי' עוד בספר חסידים").

בענין הא שבעידנא דריתחא הקב"ה מעניש על ביטול עשה.

(ס"ד סק"ה), ר' (קטע ראשון ולהלן שם).

"כל המזולזל בדבר אחד מדברי תורה חייב כרת שנאמר כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת)" (מס' דרך ארץ זוטא).

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ זוטא").

דברי הרמב"ם והמאירי בענין אם לאו שאין לוקין עליו קל בעונשו בידי שמים ממלקות ארבעים.

ס"ד סק"א סק"ה (קטע "ברם לפי").

דברי התומים שלא שניתן לאזהרת מיתת ב"ד, נחשב חמור כמו שאר לאוויין, כי מה שאין לוקין עליו אין זה משום שהוא קל, אלא משום שיש בו החומר של מיתת ב"ד, וכן לאו הניתק לעשה נחשב חמור כי מה שאין לוקין עליו הרי זה משום שחייב לתקנו ע"י עשיית המצות עשה, והרי אם אינו מתקן את הלאו ע"י עשיית המצות עשה יש באמת חיוב מלקות. ודברי הנתיחה"מ שהבין אחרת בכונתו, והיינו שלא הניתק לעשה נחשב חמור רק היכא שביטל את האפשרות לקיים את המצות עשה או לכל הפחות היכא שאמרו לו לקיים אותו ולא קיים, אבל לאו הניתן לתשלומין נחשב תמיד קל כיון שלעולם אין בו מלקות. ודברי הכ"מ בענין זה.

ס"ד סק"ב.

דברי הרדב"ז והחידושי הרי"ם בענין הנ"ל.

ס"ד סק"ג.

חומרת גזילת עני ויתום ואלמנה.

ס"ד סק"ד.

"דין ארבע מיתות לא בטלו": בענין אם זכות תולה וגורם שהוא נענש במיתה קלה. וכן בענין אם דין ד' מיתות לא בטלו הוא דוקא כשיש עדים והתראה (רק שאין דנין אותו למיתה כי אין הסנהדרין קבועים

בלשכת הגזית). וכן בענין אם רוצח נהרג דוגמת מיתת סייף או דוגמת הדרך שהרג. וכן בענין בגדי כהונה מכפרים.

פ', רפ"ו.

חישוב לעשות מצוה ונאנס נותנים לו שכר כאילו עשה.

בענין היכא שחישב לעשות מצוה אבל ה' גלוי וידוע מראש שסופו ליאנס, האם גם בכה"ג הרי הוא מקבל שכר כאילו עשאה.

קל"ב, ש"ח.

בענין אם יש לכה"פ שכר הליכה כשהולך אע"פ שידוע שלא יצליח לקיים את המצוה.

ש"ח.

"הוי זהיר במצות קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות"

בענין "הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצות".

נ"ח - ס"ו.

בענין מה היא הכוונה ב"מצוה קלה", ואיזו מצות נחשבות קלות.

נ"ט סק"א.

דברי הרמב"ם שיש מצות מסוימות ששפיר יודעים מתן שכרן כי אפשר ללמוד גודל השכר מגודל העונש.

נ"ח.

דברי ספר העיקרים ורבינו יונה שאפילו אם יודעים שהשכר של מצוה מסוימת הרי הוא גדול מהשכר של חבירתה אבל יש גם בחבירתה תועלת מיוחדת שאין בהראשונה.

נ"ח.

ששכר כל הברכות שוה.

ס"ג.

דברי הריטב"א ביבמות דף ה' שהעובדא ששבת היא שקולה כנגד כל המצות הרי זה גורם שהיא יכולה להקרות חמורה לענין דח"י.

נ"ט סק"א (קטע אחרון).

כרת וערירי ומיתה בידי שמים

שיטות הראשונים בנוגע להמהות של כרת וערירי, וההבדל בין כרת למיתה בידי שמים.

ס"ח.

שכר שכיר

בענין מה שחייבים לשלם לשכיר בכסף דוקא ולא שוה כסף.

פ"ט (קטע "ברם עיין") ובהערה השני'.

בענין מה שחייב אפילו למכור נכסיו כדי להמציא לו כסף ולא שוה כסף.

פ"ט (קטע "ברם עיין שם").

בענין אם חייב להשכיר עצמו לעבוד כדי להרויח כסף ועי"ז יוכל לשלם שכר שכיר.

פ"ט (קטע "ברם עיין שם" וקטע "ברם יש להקשות").

דברי רש"י בחומש ובב"ק שיש לאו של לא תעשוק על כובש שכר שכיר. ושכדברים כ"ד י"ד כתיב לא תעשוק שכיר.

פ"ח (קטע "והנה אע"פ").

שלום

בענין "הוי מקדים בשלום כל אדם".

ל"ב סק"א, מ' ובהערה השני' שם, רכ"ג - רכ"ו.

הטעמים למה.

רכ"ד.

בענין אם רק תלמיד חכם צריך להקדים.

רכ"ד.

בענין אם מותר להקדים שלום לרשע.

מ' ובהערה השני' שם.

בענין להקדים שלום אפילו לנכרי שבשוק.

ק"מ, רכ"ו.

בענין להקדים שלום לנכרי אפילו בשם.

רכ"ג.

בענין אין כופלין שלום לנכרי.

רכ"ו (קטע "והנה עיין עוד").

בענין החיוב להקדים בשלום להאויב אפילו בשעת מלחמה.

ל"ב סק"א.

שלה (בן ארפכשד)

שהי' צדיק.

רנ"ב.

שם

בענין המכנה שם לחבירו, עי' בערך אהבת לרעך כמוך - המכנה שם לחבירו.

שכשקוראים לאדם רק בשם אביו, בלי להזכיר גם את השם הפרטי שלו עצמו, כגון "בן פלוני", הרי זה נחשב בזיון.

קע"א.

שם בן נח

בענין אם הי' בכור או האם לא הי' בכור רק שנזכר תחילה ("שם חם ויפת") משום שנסדרו לפי חכמתם.

קכ"ה (קטע אחרון).

בענין כהונת שם בן נח, ובענין מה שעבד עבודה אע"פ שלא הי' בכור.

קכ"ה (קטע אחרון).

שמות קודש

בענין מה שהשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא. ובענין המשתמש בשאר שמות.

מ"ג, קמ"ד (קטע "ועיין באבות דר"ג בסוף פרק י"ב").

בענין מה שההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא.

קמ"ד (קטע "עוד צ"ע" וקטע "ובפרק ל"ו").

שמחה

בענין שמחת יום טוב, עי' בערך יום טוב - שמחת יום טוב.

שמיטה - יובל

בענין העונש של העושה סחורה בפירות שביעית.

רפ"ז.

שמן המשחה - משיחה

הדרך שמיחה מועלת לכל חייו, מתי שיצטרך עוד משיחה.

רט"ז בהערה השני' (קטע אחרון).

שנאה

בענין הלאו של לא תשנא, עי' בערך אהבת לרעך כמוך - שנאה ונטירה.

בענין דרכי שלום, עי' בערך שלום.

שכת שונאי ה' אין להם חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובשערי תשובה").

שקר

עי' עוד בערך חנופה.

הדעה שהאומר דבר שלא בשם אומר עובר על מדבר שקר תרחק (אבל היכא שלא אמר בשם אומר, אבל גם לא אמר בשם עצמו, אלא אמר ששמע מאדם אחר ולא פירט מי הוא האדם האחר, אינו עובר על האיסור הנ"ל).

שפ"ד, שפ"ז.

שתי הלחם

בענין הנס של "ולא נמצא פסול בשתי הלחם".

רס"ה, רס"ו.

תוכחה

שחייב להוכיח עד שיכנו או יקללנו או ינזוף בו.

צ"ג (קטע ראשון), רפ"ח.

בענין מתי מותר להכלים את חברו לשם תוכחה בפני אנשים אחרים.

קמ"ז סק"ה.

בענין אם מותר להתחבר לרשע כדי לקרבו לתורה או לדבר מצוה, ואת"ל שאסור האם מותר לשם מצות תוכחה.

מ'.

שאע"פ שאנו חייבים לדון צדיק לכף זכות ולתלות שעשה תשובה אבל בכל זאת אין זה פוטר אותנו מלהוכיח אותו.

ל"א סק"ב.

הפסק של הרמ"א שרשאי להכות את מי שהוא ברשותו לשם תוכחה, ודברי החרדים

הדרך של האבני נזר שלא הי' לדוד דין מלך לפני שקיבלוהו, ולכן הוצרך לעוד משיחה מיהודה וישראל לאחר שקיבלוהו, רק שהועילה מה ששמואל משח אותו כדי לחייב את כלל ישראל לקבלו ולהמליכו. והשגת בנו של האבני נזר דא"כ למה לא הוצרך לעוד משיחה לאחר המעשה של אבשלום (מיהו י"ל כהדרך שהזכרנו לעיל בסמוך שהמשיחה הראשונה כשנעשה מלך מועילה לכל חייו). וכתב דרך אחרת, והיינו שהי' מלך מיד ואין צריכים קבלת העם, וכיון שהוא מלך גם בלא קבלת העם לא הי' זקוק לעוד משיחה אחרי אבשלום, וכל המשיחות שנמשח אחרי שנמשח משמואל היו לפרסומי מילתא לחוד, רק שכל זמן שהי' שאל חי לא היתה מלכותו באיתגליא ומש"ה לא היו נחשבים מורדים במלכות.

רט"ז בההערה השני' (קטע "ועי' באבני נזר" וקטע אחרון).

שמעון הצדיק

הדרך ששמעון הצדיק הי' דור ח' ליהושע בן יהוצדק.

ז'.

דברי רש"י ששמעון הצדיק הי' עם אנשי כנסת הגדולה בסוף אבל לא בתחילה.

ז', י"ד.

בענין ממי קיבל.

ז', י"ד.

בענין היותו נשיא אע"פ שלא הי' אביו מיהודה.

ט"ו.

שמעי בן גרא

בענין אם הי' חייב מיתה על שקילל דוד המלך.

רט"ז בההערה השני' (קטע "וע"ע ברש"י" ולהלן שם).

שאפילו מי שאינו ברשותו, ודברי הרא"ש שהרואה ישראל מכה את חברו מותר להכותו כדי להפרישו מאיסורא.

פ"ב (קטע "ועיין בחושן משפט"), צ"ג (קטע ראשון).

שגם את הפסוק של הוכח תוכיח את עמיתך דרשינן שחייב להוכיח דוקא את מי שעמך בתורה ומצות.

קנ"ג*.

תורה

בענין לימוד תורה לתלמידים, עי' בערך רב ותלמיד - הלימוד לתלמידים.

בענין החיוב ללמד את בנו תורה, עי' בערך אב ואם - בן ובת.

כללים ויסודות במהות התורה ולימוד תורה

שלימוד תורה נקרא עבודה כמו הקרבת קרבנות.

ק"ט סק"ב (קטע "ולכאורה צריכים").

בענין שהתורה לא תשכון אלא במי שאין בו מדות רעות אלא מלא מדות טובות.

פתיחה ג' סק"ג.

בענין לימוד תורה מתוך צער.

של"ד, שע"א.

שבתלמוד תורה הצער מוסיף באיכות הלימוד.

של"ד.

דיני מעשה הלימוד

דברי הגר"א בשנות אליהו ש"כל תיבה ותיבה שלמד בה הוא מצוה בפני עצמה".

מ"ו (קטע "והנה בשנות אליהו"),

נ"ז סק"ב (קטע "גם").

בענין אם יוצאים מצות תלמוד תורה בהרהור.

ק"י סק"א.

הגדר של "ושננתם שיהיו דברי תורה מחודדין בפין": דהוי מצוה על ידיעת התורה ולא על מעשה הלימוד.

מ"ו (קטע "מיהו לכאורה י"ל"),

ק"י סק"א (קטע "ברם אכתי י"ל").

בענין אם יש בתפילה משום תלמוד תורה כיון שגנוזים בה יסודות של תורה.

ק"ט סק"ב (קטע "והנה אולי" ולהלן שם).

בענין אם אמירת הפסוקים שבתוך התפילה חשיב תלמוד תורה.

ק"ט סק"ב (קטע "ועל כל פנים בזמן").

בענין "בן י"ח לחופה", ופרטי הדינים בענין איחור קיום המצוה לשם לימוד תורה.

שכ"ה, שכ"ו, שכ"ז.

כמה ומתי ללמוד

בענין אם מצות תלמוד תורה מחייבת ללמוד כל היום או לא. ובענין "אי בעי פטר נפשי בקריאת שמע שחרית וערבית".

מ"ו, מ"ו*, מ"ז.

בענין למה המחבר אינו מביא שיוצאים ידי החיוב של תלמוד תורה ע"י קריאת שמע שחרית וערבית, והרמ"א שפיר מביאו.

מ"ז (קטע "והנה עיין" ולהלן שם).

המחלוקת אם דבר זה (שיוצא ידי החיוב של תלמוד תורה ע"י קריאת שמע שחרית וערבית) אסור לאומרו בפני עם הארץ או מצוה לאומרו בפני עם הארץ.

מ"ז (קטע "ואולי" ולהלן שם).

בענין עשה תורתך קבע.

מ"ו - מ"ח.

שיש חיוב ללמוד כל יום וכל לילה בדרך קביעות עתים דוקא.

מ"ז.

בענין מה שצדדו הפוסקים לומר שאם הוא לומד בתוך ישיבה ומקבל תמיכה הרי הוא צריך לקבוע עתים מלבד זה, וכן מה שכתבו שמלמד תינוקות שמקבל תמיכה, וכן דיין הדן את הדין שמקבל תמיכה, אינם יוצאים בזה, אלא צריכים לקבוע עתים חוץ מזמנים אלו.

מ"ז (קטע "וכדברינו").

בענין אם הפסיד קביעותו יום אחד האם הוא חייב להשלימו או האם אומרים שעבר זמנו בטל קרבנו.
מ"ח.

בענין מתי מתחילים ללמד תינוק פסוקים בעל פה, ומתי מלמדים אותו לקרוא.

שכ"ג.

"בן חמש למקרא": דעות הראשונים בענין כל פרטי השיעורים בזה.

שכ"א.

"בן עשר למשנה": פירושם של תוס' שהכוונה היא לעשר שנים שלמות.

שכ"א (קטע "והנה מתוס").

"בן עשר למשנה" ובן חמש עשרה לתלמוד: בענין למה הקציבו חמש שנים למקרא וחמש שנים למשנה.

שכ"ה סק"א.

דברי בעל התניא שבאמת הקצינו גם חמש שנים לתלמוד.

שכ"ה סק"ב.

בענין לימוד נביאים וכתובים.

שכ"ב סק"א.

בענין "לעולם ישלש אדם ימיו, שליש במקרא שליש במשנה ושלש בתלמוד".

שכ"ב סק"ב.

לימוד תורה לעומת עיסוק בפרנסה

בענין אם "פת במלח תאכל" הוא חיוב גמור או רק מדת חסידות.

קכ"א סק"ג (קטע "ועיין עוד" וקטע אחרון), שנ"ב* (קטע ראשון).

בענין אם "פת במלח תאכל" ו"חיי צער תחיי" הם לכתחילה ונאמר אפילו למי שיש לו כסף.

שנ"ב.

שיטות הפוסקים בענין ההיתר לבטל תורה משום פרנסה: עד כמה נחשב פרנסה.

שנ"ב*.

בענין לעשות מלאכתו קבע כי מוטל עליו לפרנס אחרים, או משום שאינו מבין בלימוד.

אבות" שנ"ב**.

עסקת יששכר וזבולון.

אבות: שנ"ב**.

שיטות הפוסקים בענין מה נחשב תורתו אומנתו.

ס"ט (קטע אחרון), קכ"א סק"ג (קטע אחרון), שנ"ב*.

בענין מי שביכולתו להיות תורתו אומנתו ואינו עושה כן.

קכ"א סק"ג (קטע "ברם").

בענין אם מותר לאדם להקדיש את עצמו ללימוד תורה גרידא ולסמוך שהקב"ה ימציא לו את פרנסתו.

קכ"ה.

בענין אם לעשות תורה עיקר או דרך ארץ עיקר (ושיטת ר"ת שהכוונה בדרך ארץ בהמשנה במס' אבות היא למעשים טובים).

ס"ט.

ללמוד תורה ומצוה לעשות

המחלוקת ראשונים בענין אם ללמד לאחרים עדיף או לעשות עדיף.

קפ"ח.

עוד בענין הלומד על מנת ללמד לאחרים והלומד על מנת לעשות.

קפ"ו - קפ"ח.

המחלוקת בין תוס' והשאלות אם ת"ת ולישא אשה חמורים יותר משאר מצות או קל יותר.

נ"ט סק"א (קטע "ובע"ז").

"לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה".

נ"ז

דברי הגר"א על הא שאין מבטלים תורה בשביל מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים.

מ"ו (קטע "והנה בשנות אליהו").

בענין היכא שיש לפניו מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים אבל הוא עצמו יכול לעשותה לאחר זמן.

נ"ז סק"א.

דברי תוס' בכתובות דף י"ז בשם הר"י מקורביל שאין צריך להפסיק משימוש ת"ח בשביל מצות, ופירושו של האור שמח בדבריהם, וכן בדברי רש"י בסוכה דף כ"ה, שהכוונה בשימוש ת"ח היא ללימוד גמרא.

נ"ז סק"ב.

ממי, ועם מי, ללמוד, ואיך ללמוד

בענין "גדולה שימושה של תורה יותר מלימודה".

נ"ז סק"ב, שס"ב.

בענין "עשה לך רב".

כ"ח, ל'.

שמה שלומדים מרב מתקיים יותר ו"אינו דומה לומד מעצמו ללומד מרבו".

אבות כ"ח.

בענין "קנה לך חבר".

כ"ט.

בענין מעלת חבורה שיושבים ועוסקים בתורה.

קכ"ו, קכ"ז.

"רבי זירא ורבה בר רב מתנה הי מינייהו עדיף, רבי זירא חריף ומקשה, ורבה בר רב מתנה מתון ומסיק, תיקו": בענין חריף ומקשה לעומת מתון ומסיק, איזהו מהם עדיף.

רע"ח.

קניני התורה.

שנ"ח - שפ"ז.

בענין מי שחוזר תמיד על שמועות ישנות ואינו מוסיף ללמוד דברים חדשים משום שקשה לו.

מ"ד.

בענין מי שיש בידו לפלפל ולחדש ואינו עושה כן.

מ"ד.

בענין בקיאות ופלפול איזה עדיף.

פ"ז סק"א.

בענין "שואל כענין".

רע"ט, ר"פ.

דברי הרמב"ם שבושת פנים ("בושת פנים לגן עדן") היא מדה אמצעית ונוהגת גם בלימוד תורה, דגם בלימוד תורה צריכים להפגין בושת פנים, ואילו ביישנות ("לא הביישן למד") היא מדה קיצונית, ואינה

טובה גם בעניני דעלמא, ודברי המנורת המאור שחולק על זה וסובר שעז כנמר קאי על לימוד תורה ושבלמוד תורה צריך שתהי' לו עזות ולא בושת פנים.

ע"ז.

בענין "כל המוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים דבר הלכה משמו" (ודברי המהרש"א על זה).

שפ"ד.

בענין מעלת הלימוד בבית המדרש.

ש"ט.

בענין האומר דבר בשם אומרו.

כ"ק א': תשמ"ג.

פרק ראשון ב' סק"ה, שפ"ד - שפ"ז.

בענין להתנועע בשעת הלימוד.

קי"א.

בענין לימוד בקול.

ק"י - קי"ג.

"הכותב אגדתא אין לו חלק לעוה"ב".

קמ"ד (קטע "ובמס' סופרים").

ביטול תורה

בענין "ודלא מוסיף יסיף".

מ"ד.

דברי הגר"א והרמ"א בענין לימוד חכמות חיצוניות.

נ' סק"א (קטע "ברם יש ליישב" ולהלן שם).

בענין מה הי' ההיתר של הרמב"ם ללמוד חכמות חיצוניות וספרי הפילוסופים.

צ"ט.

"כל השח שיחת חולין עובר בעשה": בענין פירש"י שהכוונה היא לשיחת ילדים וקלות ראש, ופירושו של רבינו יונה שהכוונה היא לדברי הבאי, וספיקת הגרש"ז מוואלאזין אם האיסור עשה נאמר רק על העושה כן בזמן שהוא יכול ללמוד.

נ' סק"א.

בענין "שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה".

ק"ז - ק"ח.

בענין 'ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה".

קי"ד - קי"ט.

בענין הגירסא "המהלך יחידי בלילה ומפנה לבו לבטלה", והגירסא "המהלך יחידי בלילה והמפנה לבו לבטלה".

קכ"א - קכ"ג.

בענין המפסיק מלימודו לשעה.

קכ"א סק"א סק"ב סק"ג.

בענין "המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה".

קכ"א סק"א, קכ"ח - ק"ל.

ביאור מי "שאינו משגיח על המשנה".

קכ"א סק"ד.

שמי שאינו משגיח על המשנה אין לו חלק לעזה"ב.

קמ"ד (קטע "והנה יש עוד").

ביאור "הפורק ממנו עול תורה".

קכ"א סק"ב, קכ"ד.

בענין מה שהלומד ופורש קשה מן הכל, ואין זכות תולה לו, משא"כ מי שלא למד כל עיקר זכות תולה לו.

מ"ד.

עוד בענין שנה ופירש.

קכ"א סק"ד.

בענין "שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף".

שמ"ד - שמ"ו.

הלומד שלא לשמה

בענין לימוד לשמה.

של"ה - של"ח.

בענין "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

קפ"ו, של"ו.

בענין מה שהלומד על מנת לקנות שם או בד את שמו.

מ"ד.

בענין לימוד לקנתר.

של"ו.

הקפידא לא להיות נראה כעושה שלא לשמה.

שנ"ד.

הנהנה או מתפרנס מדברי תורה

בענין הנהנה או מתפרנס מן התורה.

קמ"ד (קטע "ולקמן באות קפ"ט"),

קפ"ט - קצ"ב, שנ"ד.

שכחת התורה

בענין השוכח דבר אחד ממשנתו והלאו של השמר לך פן תשכח וגו'.

קי"ג, קכ"א סק"ב, קל"א - קל"ו*.

בענין אם הוא עובר בהלאו של שכחת התורה אם הוא עושה את הדברים שמוזכרים בהוריות דף י"ג שמשכחין את הלימוד.

קל"א סק"ב.

בענין אם הם משכחים את התורה בדרך הטבע או בדרכים סגוליים.

קל"א סק"ב.

בענין אם גם השוכח בזמן הזה, שיש ספרים, הרי הוא עובר בהלאו.

קל"א סק"ג.

בענין מי שלומד ואינו חוזר.

קל"ז.

הסברא שאם הוא שוכח מיד בשעת הלימוד אין זה נקרא בגדר לימוד.

קל"ב.

בענין מה שהרמת קולו בשעת הלימוד מועילה נגד שכחה.

קי"א.

בענין אם נדנוד גופו מועיל.

ק"א.

שגם לימוד דברים חדשים מועיל נגד שכחת דברים ישנים.

קל"ד.

ביאור השוכח מחמת אונסו, ומחמת שתקפה עליו משנתו.

קל"ו.

בענין "הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו".

קל"ז.

הצגת סדר לימוד למי שהוא שכחן.

קל"ח.

לכבד את התורה, וכן ספרי קודש

בענין שהמדבר בתורה במבואות המטונפות הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (הכרת בעוה"ז, תכרת לעוה"ב).

קמ"ד (קטע "ובברכות").

בענין האיסור לעשות זמרה מפסוק בשיר השירים או שאר פסוקים.

נ"ה.

בענין המשחק בפסוקים.

נ"ה (קטע אחרון).

בענין כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות.

קצ"ג - קצ"ז.

בענין "מניח ס"ת ויוצא".

קצ"ח.

בענין החיוב ליחד מקום מיוחד ומכובד בשביל הספר תורה.

קצ"ד, קצ"ד* (קטע ראשון).

בענין אם צריכים ליחד מקום יפה גם לשאר ספרים.

קצ"ד (קטע "והנה לפי").

בענין האיסור לישוב על מטה שספר תורה מונח עלי'.

קצ"ג.

בענין אם מותר להניח ס"ת לבדו על המטה, או לבדו על הקרקע.

קצ"ג.

שאסור להניח חומשים על גבי ספר תורה, ולא נו"כ על גבי חומשים, וכן לא תלמוד על גבי נו"כ.

קצ"ה.

מעלות לומדי'

בענין מצות דבקות בתלמידי חכמים, עי' בערך ובו תדבק.

בענין גוי שלומד תורה, עי' בערך גוי - בן נח.

בענין כבוד תלמיד חכם, ובענין תלמיד חכם ומלך, ות"ח וכהן גדול, מי עדיף, עי' בערך תלמיד חכם.

בענין המהות של כתר תורה.

רי"ח.

בענין "שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה וכו', ומנין אפילו אחד".

ק"ט, ק"י.

מתן תורה

המחלוקת בין רבי ישמעאל ורבי עקיבא בענין אם כללות ופרטות נאמרו בסיני (ר"ע), או האם רק כללות נאמרו בסיני ופרטות נאמרו באהל מועד (ר").

פרק ראשון א'.

ביאור המדרש ש"כללים למדהו הקב"ה למשה".

פרק ראשון א' בהערה.

דברי המכילתא שגם המצות שבפרשת ואלה המשפטים נאמרו בסיני כמו עשרת הדברות.

פרק ראשון א'.

מדרשים חלוקים בענין אם בהמ' יום הראשונים נאמרו רק עשרת הדברות או הכל.

פרק ראשון א' (קטע "והנה לכאורה יש ליישב" ולהלן שם).

בענין מה שמבואר בירושלמי שבלוחות

הראשונות היתה כל התורה שבעל פה כתובה על הלוחות בדרך נס.

פרק ראשון ב* בההערה.

דברי רש"י בתענית דף כ"א ע"ב שמתן תורה נמשכה כל החורף של בניית המשכן.

פרק ראשון א' (קטע "וע"ע ברש"י בתענית").

בענין המהות של משנה תורה.

פרק ראשון א*.

בענין המחלוקת אם פיסוק טעמים הוא דאורייתא או לאו דאורייתא.

קצ"ב.

תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה

ביאור דברי הרמב"ם בהקדמתו בענין למה כל מה שכתוב בש"ס מחייב את כל ישראל מה שאין כן תקנות שתיקנו אחרי כן.

פרק ראשון ב' סק"ו ובההערה שם.

בענין משמעות דברי הרמב"ם שלכל חכמי ישראל או רובם יש דין של ב"ד הגדול, ודברי הקובץ שיעורים בענין זה.

פרק ראשון ב' סק"ו ובההערה שם.

בענין מה היא הכוונה בהמליצה "תורה שבעל פה" בדברי הרמב"ם בהקדמתו ובהל' ת"ת. וכן ביאור המושגים "תלמוד" ו"גמרא".

פרק ראשון ב' סק"ו (קטע "מיהו זהו"), ב*.

ביאור הגדר של "דברי סופרים" בדברי הרמב"ם.

פרק ראשון ב* (קטע "ועי' גם בספר").

פשטים שונים בענין מהות מסירת תורה שבעל פה ליהושע והציווי עלי'.

פרק ראשון ב', ב*.

בענין המהות של מסירת תורה שבכתב ליהושע.

פרק ראשון ב' סק"א.

בענין "ומסרה ליהושע": למה דוקא ליהושע.

פרק ראשון ג' סק"א.

ביאור "ויהושע לזקנים" (בענין זקנים ושופטים).

פרק ראשון ד'.

בענין אם יהושע מסר ישר לעתניאל, וכן בענין אם עתניאל נחשב מהשופטים.

פרק ראשון ד' סק"א.

בענין אם מנוח הי' מסדר המסורה של התורה ומעתיקי השמועה.

פרק ראשון ד' סק"ד.

בענין אם אלקנה הי' מסדר המסורה של התורה ומעתיקי השמועה.

פרק ראשון ד' סק"ד.

בענין מקומו של עלי הכהן בסדר המסורה של התורה ומעתיקי השמועה.

פרק ראשון ד' סק"ה.

בענין "זקנים לנביאים".

פרק ראשון ד*.

בענין "ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה".

פרק ראשון ה' - ח'.

המחלוקת בין הרמב"ם והמאירי בענין אם בהדרות עד אנשי כנסת הגדולה רק הגדול קיבל מהגדול הקודם ובית דינו (רמב"ם), או האם גם בית דינו קיבלו מהגדול הקודם ובית דינו (מאירי).

ח', י"ז.

בענין מה שמעזרא ואילך כל הב"ד הגדול היו בכלל סדר המסורה של התורה ומעתיקי השמועה התורה ולא רק יחיד לבדו.

פרק ראשון ב' סק"ו.

בענין מה שהרמב"ם מונה בהמ' דורות של מוסרי התורה ומעתיקי השמועה גם אמוראים שלא היו בב"ד הגדול של שבעים ואחד.

פרק ראשון ב' סק"ג.

פרק ראשון ד*.

בענין אם אמורא יכול לחלוק על תנא

במילי דאגדתא, ובענין הא דמצינו שרש"י חולק על התרגום.
ל"ג בההערה הרביעית.

תחיית המתים

שיטת הרמב"ן שעולם הבא, דהיינו הזמן של קבלת שכר, הוא החיים לאחר תחיית המתים, וגם הגוף יקבל אז שכר, ועד אז הנשמה נגזזת. ושיטת הרמב"ם שקבלת שכר הוא בעולם הנשמות לאחר מיתה, וזהו מה שנקרא עולם הבא.

נ"ו (קטע "ואולי"), קמ"ד (קטע "וממתניתין") וקטע "והנה חילקנו", קנ"ו (קטע "איברא").

שמי שאינו כורע במודים אינו קם בתחיית המתים.

קמ"ד (קטע "ועיין עוד בתוס' בב"ק").

דברי השערי קדושה שקרקפתא דלא מנח תפילין אינו קם בתחיה"מ.

קמ"ד (קטע "ובשערי").

בענין אם גוף מהול הוא תנאי המעכב לענין לזכות לעוה"ב ולתחיית המתים.

קנ"ו.

בענין מה שמוהלים נפלים כדי שיחיו בתחיית המתים.

קנ"ו.

הביאור שהטעם למה מוהלים אותם הוא כי עי"ז קוראים להם שם וע"י קריאת שם יש להם חלק לתחיה"מ.

קנ"ז.

תלמיד חכם

בענין המצוה של דבקות בתלמידי חכמים, ע"י בערך בו תדבק.

כללי

שתלמידי חכמים נקראים מלאכים.

ש"ז.

בענין המדה שתלמידי חכמים שומעין

חרפתן ולא משיבין (פרטי הדינים בענין זה).

נ"ד.

בענין מה שתלמיד חכם צריך להיות נוקם ונוטר כנחש.

נ"ד

בענין משאו ומתנו של ת"ח.

ס"ט*.

בענין שתלמיד חכם (שתורתו אומנתו) לא בעי נטירותא ופטור ממסים.

קצ"א.

בענין מה נקרא תורתו אומנתו לענין זה.

שנ"ב*.

בענין הא דת"ח אל יצא יחידי בלילה, וכן שת"ח בלילה צריך שימור.

ק"כ (קטע "ובחולין" ולהלן שם).

דברי ר"ע שמי שאינו משמש ת"ח אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

שהשונא חכמים ותלמידיהם אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ").

שת"ח ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

כבוד תלמיד חכם

ע"ע בערך תורה סק"ב ("מעלות לומדי").

בענין אם בנתינת כבוד הולכים אחר חכמה או אחר זקנה.

רל"ח, ער"ב, רע"ג.

בענין מה שכתב הרמב"ם שהרגיל לבנות ת"ח אין לו חלק לעוה"ב.

שט"ו (קטע "ברם לכאורה" ולהלן שם).

בענין מאיפוא ילפינן כבוד תלמיד חכם שאינו רבו.

ר"י.

בענין אם יש חיוב מורא כלפי סתם תלמיד

חכם שאינו רבו, או האם יש רק חיוב כבוד.

ר"י.

בענין המשתמש במי שתני, או תני ומתני. מ"ה.

בענין המחלוקת אם רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא, וכן בענין טעמא דתורתו דילי' היא.

קצ"ז, ר"ח (קטע אחרון).

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאע"פ שרב שמחל על כבודו כבודו מחול אבל על בזיונות אינו יכול למחול.

ר"ח (קטע אחרון).

דברי הגרי"ז על רב שמחל על כבודו כבודו מחול: שמחילה מהני רק על הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו אבל לא על הדברים שחייבים לכל ת"ח כי הדברים שחייבים לכל ת"ח הרי הם בגדר מצוה כלפי שמיא.

קצ"ז.

הדרך שגם הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו הרי הם דין כבוד לתורתו, ואינם בגדר דין כבוד להגברא, אלא שמאחר שהוא רבו הרי הוא חייב בחיוב יותר חזק לכבד את תורתו, ולכן הרי הוא חייב לעשות לרבו דברים שאינו חייב לעשות אותם לתלמיד חכם שאינו רבו.

קצ"ז.

שרב מופלג הוא כמו רבו מובהק.

ר"י (קטע "ועיין גם"), שמ"ח סק"ג.

שתלמיד חכם שמזלזל במצות הרי הוא כקל שבציבור.

רכ"א סק"א (קטע ראשון), שמ"ט.

תלמיד חכם וכהן גדול מי עדיף

שכתר תורה גדול מכתר כהונה (ועי' לעיל בערך תורה סק"ב בענין המהות של כתר תורה).

רי"ט, ר"כ סק"א.

בענין מה שממזר ת"ח קודם (להצילו) לכהן גדול ע"ה.

רי"ז, רי"ט, ר"כ סק"א.

בענין אם ממזר ת"ח קודם לכהן גדול ע"ה רק לענין להחיותו ולפדותו ולכסותו או האם גם לענין כבוד.

ר"כ סק"א (קטע אחרון).

שנתין או עבד (שהם למטה מממזר) ת"ח אינו קודם לכהן גדול ע"ה אלא הכהן גדול קודם.

ר"כ סק"ב.

דברי רבי מאיר שאפילו גוי שיושב ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול.

קכ"ה (קטע "והנה מזה"), רי"ז, רי"ח, ר"כ סק"ב.

תלמיד חכם ומלך מי עדיף

שכתר תורה גדול מכתר מלכות (ועי' לעיל בערך תורה סק"ב בענין המהות של כתר תורה).

רי"ט, ר"כ סק"א.

בענין מה שממזר ת"ח קודם (להצילו) למלך עם הארץ, והטעם של "חכם שמת אין לנו כיוצא בו, מלך ישראל כל ישראל ראויים למלכות".

ק"צ בסוף ההערה השני', רי"ט, ר"כ סק"א, שמ"ח סק"א (קטע "והנה מהא").

שת"ח חייב בכבוד המלך.

ר"כ סק"א (קטע "גם צ"ע"), רכ"א סק"ג.

בענין אם מלך חייב לכבד תלמיד חכם, ורבו, וסנהדרין.

ר"כ סק"א (קטע "גם צ"ע"), רכ"א סק"ג, שמ"ח סק"א.

דברי המגן אבות שאי אפשר לומר תנא ושיר היכא שתנן "ואלו".

קמ"ד (קטע "והנה עיין בתוס' בסוטה").

דברי הנודע ביהודה שאין אומרים תנא ושייר היכא ששייר יותר ממה שתנא.

קמ"ד (קטע "והנה עיין בתוס' בסוטה").

דברי הנודע ביהודה שאין אומרים תנא ושייר היכא שהוסיפו בהמשנה דברי תנאים יחידים, כי מזה משמע שת"ק דוקא קאמר.

קמ"ד (קטע "והנה עיין בתוס' בסוטה").

תנאים ואמוראים

ע' עוד בערך שמעון הצדיק.

בענין מדריגתו של הלל הזקן.
רל"ד.

בענין מדריגתו של שמואל הקטן.
רל"ד.

בענין מדריגתו של רבי אליעזר בן הורקנוס.
פ"ה, פ"ז.

בענין מדריגתו של רבי אלעזר בן ערך.
פ"ו, פ"ז, רכ"ב.

בענין אם רבי מאיר הוא רבי נהוראי.
קכ"ה (קטע "והנה בקידושין").

תנ"ך

בענין אם האב חייב ללמד את בנו גם נביאים וכתובים, ע' בערך אב ואם - בן ובת.

בענין מהות ספר דברים.
פרק ראשון א'*

תפילה

בענין אם להתפלל בלחש או בקול.

ק"י סק"ב, קי"א, רס"ח.

בענין מה שראוי להתנועע.

קי"א.

בענין כמה ריווח צריכים להשאיר בין המתפללים.

רס"ח.

"אל תעש תפילתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום".

צ"ח.

בענין אם יש בתפילה משום תלמוד תורה כיון שגנוזים בו יסודות בתורה.

קי"ט סק"ב (קטע "והנה אולי").

בענין אם אמירת הפסוקים שבתוך התפילה נחשבת בגדר תלמוד תורה.

קי"ט סק"ב (קטע "ועל כל פנים בזמן").

שהיכא שאין חשש שמא ישכח להתפלל מותר לו להתחיל ללמוד כיון שיוכל להתפלל אח"כ.

גי"ז סק"א.

בענין "הוי מתפלל בשלומה של מלכות".
ק"ג - ק"ו.

שמי שאינו כורע במודים אינו קם בתחיית המתים.

קמ"ד (קטע "ועיין עוד בתוס' בב"ק").

ביאור "ברוך עושה בראשית רמ"ד.

ביאור "בפי ישרים וכר".

של"ט (קטע ראשון).

תפילין

דברי השערי קדושה שקרקפתא דלא מנח תפילין אינו קם בתחיית המתים.

קמ"ד (קטע "ובשערי קדושה").

תרומות ומעשרות

ע' עוד בערך כהונה - מתנות כהונה.

חומרת ועונש המבטל תרומות ומעשרות וחלה.

רפ"ב - רפ"ד.

בענין טמא שנגע בתרומה.

קמ"ה.

תרי"ג מצות

המחלוקת אם הציוויים שנאמרו לפני הר

סיני נשנו עוד הפעם בהר סיני ואנחנו צריכים לקיים רק את הציווי של הר סיני. פרק א' אות א' (קטע אחרון).

תשובה

עין עוד בערך בעלי תשובה.

בענין זדונות נעשות לו כזכות, כשגגות.

ק"ע (קטע "והנה ביומא").

דברי הירושלמי שלא יהו (בעיני בעל תשובה) כאילו לא עשאן אלא כשעשאן ונמחל לו.

אבות: ק"ע (קטע ראשון).

בענין מניעת התשובה, והכבדת לב פרעה.

קע"ז.

דברי הירושלמי והרמב"ם שאין לך דבר העומד בפני התשובה.

נ"ו (קטע "והנה עיין בסנהדרין" וקטע אחרון), קמ"ט.

בענין אם מהני תשובה למלבין פני חבירו ברבים.

קמ"ט.

תשעה באב

בענין קריאת פרקי אבות בערב תשעה באב שחל להיות בשבת.

פתיחה ג' סק"א.

משניות ומפרשים במס' אבות שנזכרים שלא במקומם

פרק ג' משנה ז', המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה.

קכ"א סק"א.

פרק ג' משנה ח', כל השוכח דבר אחד ממשנתו.

קכ"א סק"ב.

פרק ג' משנה י"א, רבי אלעזר המודעי אומר וכו'.

נ"ו (קטע "והנה שוב").

פרק ג' משנה י"ג, שחוק וקלות ראש מרגילין לערוה.

שס"ז.

פרק ד' משנה א', איזהו עשיר השמח בחלקו.

שע"ג.

פרק ד' משנה ב', בן עזאי אומר הוי רץ למצוה קלה כבחמורה, ורש"י ותיו"ט שם.

נ"ט סק"א (קטע ראשון).

פרק ד' משנה ה', הלומד על מנת ללמד וכו'.

ש"פ.

פרק ד' משנה י', הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה.

ס"ט.

פרק ד' משנה כ"ב, ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת.

פ* סקט"ו.

פרק ה' משנה ז', ואינו נכנס לתוך דברי חבירו.

שע"ח סק"א.

פרק ה' משנה ז', ועל מה שלא שמע אומר לא שמעתי.

שפ"ג סק"ב (קטע "והנה לעיל").

פרק א' משנה א', הוו מתונים בדין (רבינו יונה).

ר' (קטע "וביישוב").

פרק א' משנה י"ז, פיה"מ להרמב"ם על וכל המרבה דברים מביא חטא.

כ"ז סק"ד.

פרק ב' משנה ד', אל תפרוש עצמך מן הציבור.

ל"ד בההערות.

פרק ב' משנה ה', ולא ע"ה חסיד.

ל"א סק"א (קטע "וי"ל"), קפ"ג (קטע ראשון), רכ"ד.

פרק ב' משנה ה', ולא כל המרבה בסחורה מחכים.

ס"ט, שס"ג.

פרק ב' משנה ז', מרבה עבדים מרבה גזל.

כ"ו סק"א.

פרק ב' משנה ח', ואם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך וכו'.

שע"ד.

פרק ב' משנה י', ואל תהי נוח לכעוס.

ש"ע.

פרק ב' משנה י"א, ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם.

שע"ה.

פרק ג' משנה ב', שנים שיושבין וכו'.

שס"ט.

פרק ג' משנה ד', הניעור בלילה (מאירי).

שס"ה.

פרק ג' משנה ה', וכל הפורק ממנו עול תורה.

קכ"א סק"ב.

קכ"א סק"ג (קטע "ועיין עוד").
 פרק ו' משנה ה', במיעוט סחורה.
 ס"ט.
 פרק ו' משנה ו', רש"י ד"ה שואל ומשיב.
 רע"ז.
 פרק ו' משנה ט', אמר רבי יוסי בן קיסמא
 וכו'.
 רכ"ו (קטע "ויש ליישב" ולהלן
 שם).
 פרק ו', רש"י בסוף הפרק על רבי חנניא
 בן עקשיא אומר.
 פתיחה ד' (קטע "ברם").

פרק ה' משנה י"ח, המחטיא את הרבים.
 קמ"ד ובהערה השלישית שם,
 קע"ז (קטע "וכהדברך השני").
 פרק ה' משנה כ', ובושת פנים לגן עדן.
 ע"ז.
 פרק ה' משנה כ"א, בן ארבעים לבינה.
 שע"ו.
 פרק ה' משנה כ"ב, רע"ב שמותר ללמוד
 חכמת יונית בבית הכסא.
 נ" סק"א (קטע אחרון).
 פרק ו' משנה ד', פת במלח תאכל.

ברייתות ומפרשים במס' אבות דרבי נתן שנוכרים שלא במקומם

פרק ז' ברייתא א', שיהא ביתו של אדם פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון וכו'.

כ"ה.

פרק ז' ברייתא א', מאין אתה בא מתוך ביתו של איוב וכו'.

כ"ו סק"א (קטע ראשון).

פרק ז' ברייתא ב', למוד בני ביתך ענוה.

כ"ו סק"א (קטע "עוד פירשו בברייתא").

פרק ז' ברייתא ג', אל תרכה שיחה עם האשה כיצד וכו'.

כ"ז סק"א (קטע ראשון).

פרק ט' ברייתא ד', אל תהי חבר לרשע אפילו לדבר מצוה (גירסת רבינו יונה בשערי תשובה).

ל"ד סק"א (קטע "כרם באמת").

פרק ט' ברייתא ד', אל תתחבר לרשע ואפילו לקרבו לתורה (גירסת הגר"א).

מ' (קטע "מיהו שוב ראיתי").

פרק י"ב ברייתא ג', אוהב שלום כיצד וכו'.

מ'.

פרק י"ב, בסופו, המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא.

מ"ג (קטע ראשון), קמ"ד (קטע "ועיין באבות").

פרק י"ד בסופו, הוא שהלך לדמסית, למקום יפה ומים יפים ונאים, נתמעט שמו בתורה.

פ"ו, רכ"ב.

פרק ט"ז ברייתא ה', ושנוא את האפיקורסין וכו', ואהבת לרעך כמוך אני ה' וכו' אם

פרק א' ברייתא ג', יהושע קיבל ממשה שנאמר ונתתה מהודך עליו.

פרק ראשון ב' סק"ב.

בנין יהושע שם שיהושע לא השיג כל מה שהשיג משה רבינו.

פרק ראשון ב' סק"ב.

פרק א' ברייתא ג', זקנים קיבלו מיהושע וכו' שופטים קיבלו מזקנים.

פרק ראשון ד' סק"א סק"ב.

פרק א' ברייתא ג', חגי זכרי' ומלאכי קיבלו מנביאים, אנשי כנסת הגדולה קיבלו מחגי זכרי' ומלאכי.

פרק ראשון ה'.

פרק ב' ברייתא א', איזה סייג עשתה תורה לדברי'.

כ"ז סק"א (קטע "ועיין").

פרק ד' ברייתא ד', על העבודה כיצד (דנראה ש"ועל העבודה" היינו עבודה ממש).

ט"ז.

פרק ד' ברייתא ה', על גמילות חסדים כיצד (דנראה ש"ועל גמילות חסדים" היינו גמילות חסדים ממש).

ט"ז.

פרק ו' ברייתא א', שיהא ביתו של אדם מזומן לחכמים.

כ"ב.

פרק ו' ברייתא א' וב', אלא שב לפניו על הארץ.

כ"ד.

פרק ו' ברייתא ג', מה היתה תחילתו של רבי אליעזר בן הורקנוס.

פ"ה.

עושה מעשה עמך אתה אוהבו ואם לאו אי אתה אוהבו.

צ"ה (קטע "והנה באבות" ולהלן שם) ובהערה האחרונה שם.

עוד בענין הגדר של אינו עושה מעשה עמך.

רכ"א סק"א (קטע "אמנם").

פרק כ"א ברייתא א', שלא יתכוון אדם בשעה שהוא שונה בביתו לשוח עם אשתו עם בניו ועם בנותיו וכו'.

קמ"ג.

פרק כ"ג ברייתא א', איזהו חכם וכו', איזהו עשיר שבעשירים וכו', איזהו גיבור שבגבורים וכו'.

קע"ו.

פרק כ"ג ברייתא ב' ג' וד'.

רל"ה.

פרק כ"ד סוף ברייתא ד'.

רל"ה.

פרק כ"ד ברייתא ו', כיצד ישב ששה חדשים ואין חוזר לאחוריו נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא (דמשמע שיתכן שלא ישכח כלל עד שהוא מתבטל ו' חדשים).

קל"ד.

פרק כ"ו ברייתא א', אמר רבי עקיבא סייג לכבוד שחוק.

קס"א.

פרק כ"ו ברייתא ג', מפני מה תלמידי חכמים מתים קטנים וכו'.

קכ"ב.

פרק כ"ז ברייתא ד', יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך.

ר"ה.

פרק כ"ז ברייתא ד', ומנין שכבוד חבריו יהא חביב עליו כרבו שנאמר ויאמר אהרן וכו'.

ר"ה, ר"ט.

פרק כ"ז ברייתא ד', שוקלו (יהושע למשה רבינו רבו) כנגד שכינה.

רי"ב.

פרק כ"ח בסופו, רבי יהודה בן אילעי אומר כל העושה דברי תורה עיקר ודרך ארץ טפל עושין אותו עיקר בעולם וכו'.

ס"ט.

פרק כ"ט ברייתא א', ואל תנחמהו בשעת אבלו.

רכ"ט.

פרק כ"ט ברייתא א', ואל תבא לביתו ביום אידו.

רל"ג.

פרק כ"ט ברייתא ב', וכל הבוטל מדברי תורה מוסרין לו בטלנין כנגדו.

ר"ד.

פרק ל' ברייתא ג', וכל המדבק בעושי מצוה אע"פ שלא עשה כמעשיהם הרי זה מקבל שכר.

ע"א.

פרק ל"א ברייתא ב', בעשרה מאמרות נברא העולם, וכי מה צורך לבאי עולם בכך וכו'.

רמ"ז.

פרק ל"ב ברייתא א', י' דורות מאדה"ר ועד נח וכו' בשביל צדיקים וחסידיים שהיו בהם.

רנ"א.

פרק ל"ג ברייתא א', עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' ולא הי' אחד מהן שהלך בדרכי הקב"ה עד שבא אברהם אבינו וכו'.

רנ"ב (קטע "ברם").

פרק ל"ה ברייתא ה', ולא אירע קרי לכהן גדול ביוה"כ חוץ מר"י בן קמחית וכו'.

רס"א (קטע "מיהו ממה" ולהלן שם).

פרק ל"ה ברייתא ה' וברייתא ו', (הוסיפו עוד נסים שבירושלים, וכן שלא פיגלו כהנים מעולם).

רע"א.

פרק ל"ה ברייתא ח', וכשהן משתחווין נעשה ריוח ביניהם כמו קומת אדם.

רס"ח סק"ב.

פרק ל"ו ברייתא ה', שבעה אין להם חלק

לעוה"ב ריב"נ אומר וכו'.

קמ"ד (קטע "ובפרק ל"ו").

פרק ל"ו ברייתא ה', הוא (רבי יוחנן בן נורי) ה' אומר המנענע קולו בשיר השירים וכו' אין לו חלק לעוה"ב.

נ"ה (קטע "והנה בסנהדרין").

פרק ל"ו ברייתא ה', כל תלמיד חכם ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב.

קכ"א סק"ד.

פרק ל"ז ברייתא י"ב, חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, זה משה.

ער"ב (קטע "ועיין שם באבות דרבי נתן"), רע"ו .

פרק ל"ז ברייתא י"ב, ואינו נכנס לדברי חברו, זה אהרן.

רע"ו.

פרק ל"ז ברייתא י"ב, כיוצא בו באברהם אבינו וכו'.

רע"ז.

פרק ל"ח ברייתא ב', דבר בא לעולם וכו'.

רפ"ה.

פרק ל"ח ברייתא ג', חרב בא לעולם וכו'.

ר"צ.

פרק ל"ח ברייתא ג', וכשתפשו את רשב"ג ואת רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול (בענין כשמשחין את העני בחוץ ולא מכניסים אותו מיד).

כ"ה, ר"צ.

פרק ל"ח ברייתא ד', גלות בא לעולם וכו'.

רצ"ג.

פרק מ' ברייתא ו', ארבע מדות בתלמידים.

ש"ד.

פרק מ' ברייתא ח', ארבע מדות ביושבין לפני חכמים וכו'.

ש"י.

פרק מ"א ברייתא ג', ג' מדות בתלמיד חכם, שואל ומשיב חכם וכו'.

שע"ח סק"ב.